

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Diplomová práce

2014

Josef Vošmik

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Josef Vošmik

**Regulace sexuálního chování jedince
jako politikum
(na základě analýzy úpravy v ČR)**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **PhDr. Josef Vošmik**

Vedoucí práce: **Mgr. Ing. Olga Angelovská**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

VOŠMIK, Josef. *Regulace sexuálního chování jedince jako politikum (na základ analýzy úpravy v ČR)*. Praha, 2014. 146 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Ing. Olga Angelovská.

Abstrakt

Diplomová práce s názvem „Regulace sexuálního chování jedince jako politikum“ si klade za cíl na základ analýzy úpravy v české republice vymezit a porozumět tomu, jakým způsobem jsou v našem prostředí vymezeny a omezeny sexuální projevy individua navenek. Ty jsou sice na jedné straně biologicky determinovány, na straně druhé jsou však předmětem sociální kontroly, a stávají se tak součástí naší kultury a tématem veřejné politiky. Práce se tedy snaží o ucelenou identifikaci, pojmenování, zjednotnění a pochopení oblastí, do nichž veřejná moc zasahuje ve snaze o regulaci vnějších projevů lidské sexuality, a to zejména s ohledem na postavení jedince, tedy jeho práva a povinnosti. V teoretické rovině je práce interdisciplinární a opírá se o poznatky mnoha vědních oborů, které se lidské sexualitě věnují. Mezi hlavní inspirační zdroje patří práce takových autorů jako Sigmund Freud, Michel Foucault a Jan Sokol. Pokud jde o zvolenou metodologii, je práce založena především na kvalitativní analýze relevantní právní úpravy v české republice a využití vybraných technik z oblasti veřejné politiky, která je součástí jednotícím oborovým hlediskem celého tématu.

Abstract

The submitted thesis named „Individual sexual behaviour control as a public policy topic“ aims, based on the analysis of the regulations in the Czech Republic, to define and understand how the sexual expressions in our country are delimited and restricted. Sexual behaviour has its biological roots, but at the same time it is a subject of social control and thus becomes part of our culture and a public policy problem. The thesis therefore aspires to detect, identify, term, give reasons and understand areas, into which the public authority interferes in an attempt to regulate sexual behaviour, especially with regard to individual rights and responsibilities. Theoretically, the thesis is interdisciplinary and is based upon findings from lots of scientific fields, which deal with the human sexuality. The foremost inspiration for writing this paper were

publications by such authors as Sigmund Freud, Michel Foucault and Jan Sokol. As for the applied methodology, the thesis is based particularly on the qualitative analysis of the relevant legal regulations in the Czech Republic, with the use of other public policy analysis techniques. Public policy is furthermore the integrating point of view of the whole thesis.

Klí ová slova

lidská sexualita, sexuální chování, veřejná politika, regulace, právo, česká republika

Keywords

human sexuality, sexual behaviour, public policy, regulation, law, Czech Republic

Rozsah práce:

počet znaků s mezerami: 296 681

počet stran bez příloh: 146

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. 5. 2014

Josef Vošmik

Pod kování

Rád bych využil p íležitosti a na tomto míst pod koval p edevším vedoucí této diplomové práce Mgr. Ing. Olze Angelovské za vst ícnost, ochotu a cenné p ipomínky k textu této diplomové práce.

Institut sociologických studií

Teze diplomové práce

Název práce

- Regulace sexuálního chování jedince jako politikum (na základ analýzy úpravy v ČR)
- Individual sexual behaviour control as a public policy topic (based on analysis of regulations in the Czech Republic)

Vymezení výzkumného problému

Svoboda projevu, včetně sexuálního chování, patří mezi základní lidská práva člověka, která nachází své vyjádření jak v Ústavě ČR, konkrétně v Listině základních práv a svobod, tak i v závazných lidskoprávních dokumentech takových organizací, jako je OSN, Rada Evropy či Evropská unie. Přesto ve vyspělých zemích světa včetně ČR existují situace, kdy je tato svoboda ze strany veřejné moci omezena a obecněji regulována, čímž dochází k veřejnému zásahu do privátní sféry života každého jedince, jehož se příslušná norma týká.

Tuto situaci lze do jisté míry vnímat jako konflikt veřejné moci a soukromé sféry života každého jedince v demokratické společnosti, která má být navíc spojena s řadou etických dilemat při stanovení úzké hranice mezi „dovolenou“ a „zakázanou“ sexualitou.

V praxi se regulace sexuálního chování týká mnoha oblastí jako jsou parafilie (sexuální deviace), zejména pokud jde o jejich léčení nebo o zajištění bezpečí veřejnosti, dále ochrana veřejného zdraví v zájmu prevence šíření pohlavně přenosných chorob, ochrana dětí před mravnostními trestnými činů a komerčními formami sexuality, právní úprava pornografie a prostituce obecně, ochrana práv sexuálních menšin apod.

Cíl práce

Navrhovaná diplomová práce v rámci studia oboru Veřejná a sociální politika si proto klade za cíl na základě analýzy platné právní úpravy v ČR v případě jednotlivých oblastí regulace sexuálního chování detekovat případy reálného a potenciálního ohrožení práv jedince veřejnými zásahy ze strany veřejné moci (práva).

Součástí práce zodpovídat na základě provedené analýzy na obecněji formulovanou otázku, kde jsou hranice mezi legitimním zásahem veřejné moci do soukromého života a právem na sexuální vyjádření jedince jako součástí jeho svobody (při respektování povinností s ní spojenými).

Pozornost bude věnována tak „obrácené straně“ práv jedince, která je často opomíjena, a tou jsou povinnosti z práv vyplývající a odpovědnost za jejich porušení.

Práce si proto klade za cíl zodpovědit mimo jiné na následující výzkumné otázky:

- Kde leží hranice mezi svobodou sexuálního chování a ochranou ve společnosti?
- Lze nějak modelovat vyjádřit současnou regulaci sexuálního chování v ČR? Jaké typy i okruhy sexuálního chování jsou omezovány i jinak ovlivňovány?
- Ve kterých konkrétních případech přistupuje veřejná moc k regulaci sexuálního chování a pro (ochrana bezpečí, zdraví,...)?
- Které sexuální chování lze na základě analýzy úpravy ČR považovat za nebezpečné pro veřejnost a je tomu skutečně tak z pohledu jiných vědních disciplín?
- Jaký je vztah práv, povinností a odpovědnosti jedince v oblasti sexuality?
- Jaké etické problémy přináší zásady do sexuálních práv jedince?
- Lze považovat soudobou právní úpravu za vyhovující, anebo obsahuje některé vnitřní rozpory i neodpovídá současně společenské situaci?

Metodologie práce a zdroje informací

Z obecného hlediska chceme vycházet především z nominálního přístupu k tématu, tj. na základě analýzy konkrétních oblastí úpravy sexuálních chování vyvodíme příslušné otázky a závěry, které budou předmětem diskuse, zobecnění (vytvoření modelu) a případných návrhů možných opatření. Logický postup práce bude tedy především induktivní, tj. od konkrétního k obecnému.

Hlavní metodou zpracování navrhovaného tématu je kvalitativní analýza dokumentů, které upravují sexuální chování jedince ve společnosti. Jedná se především o relevantní právní normy a další dokumenty zejména orgánů veřejné moci k uvedenému tématu. Podporou budou využity i další výzkumné techniky a heuristiky aplikované v oblasti analýzy veřejných politik, zejména analýza aktérů.

Teoretické zakotvení tématu

Téma práce je do značné míry interdisciplinární, proto budeme vycházet nejen z literatury týkající se veřejné a sociální politiky a její metodologie, ale i dalších oborů jako je právo, kriminologie, sexuologie, psychiatrie, psychologie, sociologie, sociální práce i etologie, lovka a sociokulturní antropologie a v neposlední řadě i etika.

Z pohledu teoretických poznatků chceme vycházet především z prací francouzského filozofa a psychologa Michela Foucaulta, který se problematice sexuality a moci intenzivně vnoval, zamíříme se však i na další relevantní teoretické koncepty (veřejný zájem, teorie lidských práv, feminismus a gender, Freudova psychoanalýza, sociální konstruktivismus, apod.).

Předpokládaná struktura práce

Předpokládaná struktura diplomové práce je následující (s možností úprav při opravě a psaní textu):

- Úvod
- Vymezení tématu práce, metodologie, cíle práce a výzkumné otázky
- Základní konstanty sexuálního chování člověka (sexuální identita, orientace, chování a jednání, norma, patologie, deviace, atd.) – tj. vymezení základního pojmového rámce pro další práci.
- Sexuální chování a veřejná moc – představení základních teoretických konceptů tématu z oblasti sociálních a příbuzných věd, zejména sociologie, psychologie, kriminologie a práva.
- Analýza konkrétních oblastí úpravy sexuálního jedince v kontextu ČR – veřejné bezpečí a zdraví, mravní trestnost, komerční formy sexuality, práva sexuálních menšin apod.
- Zobecnění, diskuse, závěry, doporučení na základě provedené analýzy.

Orientační seznam literatury k tématu

- Brzek, A.: *Sexuologie pro právníky*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 1999.
- Capponi, V., Hajnová, R., Novák, T.: *Sexuologický slovník*. Praha: Grada, 1994.
- Fafejta, M.: *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. V rovány: Nakladatelství Jana Piszkiewicze, 2004.
- Foucault, M.: *Dějiny sexuality I – III*. Praha: Praha: Hermann, 1999 (I. díl), 2003 (II. díl), 2003 (III. díl).
- Foucault, M.: *Psychologie a duševní nemoc*. Praha: Dauphin, 1999.
- Freud, S.: *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon, 1990.
- Giddens, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 2005.
- Gillernová, I., Kebza, V., Rymeš, M. a kol.: *Psychologické aspekty změny v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing, 2011.
- Hartl, P.: *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004.
- Chmelík, J. a kol.: *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003.
- Kennedy, R., Abel-Hirsch, N., Kahr, B.: *Témata psychoanalýzy II. Libido, eros, perverze, exhibicionismus*. Praha: Portál, 2002.
- Kratochvíl, S.: *Sex jako obohacení života*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- Kratochvíl, S.: *Sex – starosti a radosti*. Praha: Triton, 2008.
- Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.
- Lišková, K.: *Hodné holky se dívají jinam. Feminismus a pornografie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009.
- Malina, J. a kol.: *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009.

- Malina, J. a kol.: *Kruh prstenu – 1. díl*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2007.
- Milfait, R.: *Komerční sexualizované násilí na d. tech.* Praha: Portál, 2008.
- Mitlöchner, M.: *Erotika a paragrafy*. Praha: Grada, 1999.
- Pondělík, I.: *Každopádná sexualita*. Praha: Otakar II., 2000.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J.: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2003.
- Sokol, J.: *Etika a život*. Praha: Vyšehrad, 2010.
- Sokol, J.: *Moc, peníze a právo*. Plzeň, Aleš Benk, 2007.
- Svoboda, M. (ed.): *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha: Portál, 2012.
- Šilerová, L.: *Sexuální výchova*. Praha: Grada Publishing, 2003.
- Uzel, R.: *Intimní slasti a strasti*. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2009.
- Uzel, R.: *Pornografie aneb Provokující nahota*. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2004.
- Uzel, R.: *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006.
- Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012.
- Venglová, M., Brožková, V.: *Nové trendy v sexuální výchově*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2009.
- Weiss, P. a kol.: *Etické otázky v psychologii*. Praha: Portál, 2011.
- Weiss, P. a kol.: *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*. Praha, Grada Publishing, 2010.
- Weiss, P.: *Sexuální deviace*. Praha: Portál, 2002.
- Weiss, P., Zvěřina, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001.
- Zvěřina, J.: *Lékařská sexuologie*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2012.
- Zvěřina, J., Malina, J.: *Sexuologie pro antropology*. Edice Panoráma biologické a sociokulturní antropologie. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, Edice Scientia, 2002.
- *Světová deklarace sexuálních práv*. Hongkong, 1999.

Obsah

ÚVOD.....	3
1. P EDM T PRÁCE, METODOLOGIE, CÍLE A OTÁZKY.....	6
1.1 <i>Základní vymezení p edm tu práce.....</i>	6
1.2 <i>P ístup k tématu</i>	7
1.3 <i>Metodologie.....</i>	9
1.4 <i>Cíle práce a výzkumné otázky.....</i>	11
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA TÉMATU.....	13
2.1 <i>lov k a sexualita</i>	14
2.2 <i>Evolu ní a etologická perspektiva lidské sexuality.....</i>	16
2.3 <i>Lidská sexualita a psychika</i>	19
2.4 <i>Sexualita, spole nost a kultura</i>	23
2.4.1 <i>Antropologická perspektiva</i>	23
2.4.2 <i>Sociologická perspektiva</i>	26
2.4.3 <i>Genderová perspektiva</i>	36
2.5 <i>Individuální a sociální kontrola chování</i>	38
2.5.1 <i>Mrav, morálka, etika</i>	39
2.5.2 <i>Právo a lidská práva.....</i>	41
2.6 <i>Ve ejný prostor, politika a zájem.....</i>	45
2.7 <i>Shrnutí</i>	50
3. SEXUOLOGICKÁ SYSTEMATIKA	53
3.1 <i>Sexuologie</i>	53
3.2 <i>Anatomie lidské sexuality</i>	55
3.2.1 <i>Sexuální chování.....</i>	57
3.2.2 <i>Výzkumy a trendy sexuálního chování v R.....</i>	60
3.3 <i>Normalita, patologie a deviace</i>	63
3.4 <i>Klasifikace sexuálních poruch</i>	65
3.4.1 <i>Sexuální dysfunkce</i>	69
3.4.2 <i>Poruchy sexuální orientace</i>	69
3.4.3 <i>Poruchy pohlavní identity</i>	72
3.4.4 <i>Poruchy sexuální preference.....</i>	73
3.5 <i>Shrnutí a dopln ní.....</i>	77
4. SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ A PRÁVO.....	81
4.1 <i>Lidská práva a státní moc.....</i>	82
4.1.1 <i>Ústavní základy.....</i>	82
4.1.2 <i>Mezinárodní rámec lidských práv</i>	84
4.1.3 <i>Sexuální práva</i>	88
4.2 <i>Sexuální delikvence</i>	90
4.2.1 <i>Sexuální delikty stricto sensu</i>	93
4.2.2 <i>Sexuální delikty largo sensu.....</i>	96
4.2.3 <i>Vybraná specifika sexuální delikvence</i>	101
4.3 <i>Další oblasti právní regulace sexuality.....</i>	103
4.3.1 <i>P estupkové právo</i>	104
4.3.2 <i>Pracovní a antidiskrimina ní právo.....</i>	105
4.3.3 <i>Manželství, rodina a registrované partnerství</i>	106
4.3.4 <i>Sociáln -právní ochrana.....</i>	107
4.3.5 <i>Ve ejné zdraví a zdravotní služby.....</i>	108
4.3.6 <i>Místní samospráva a prostituce.....</i>	109
4.4 <i>Shrnutí</i>	110

5. ZJIŠTĚNÍ, DISKUSE A ZÁVĚRY	113
5.1 <i>Zodpovězení výzkumných otázek.....</i>	113
5.1.1 <i>Modelové vyjádření regulace sexuálního chování v ČR.....</i>	113
5.1.2 <i>Postavení jedince.....</i>	115
5.1.3 <i>Role veřejné moci.....</i>	118
5.1.4 <i>Zhodnocení současných právních úprav.....</i>	122
5.2 <i>Sexuální politika? Některé úvahy závěrem</i>	124
5.2.1 <i>Vymezení sexuální politiky</i>	125
5.2.2 <i>Akteři sexuální politiky.....</i>	127
5.2.3 <i>Sexuální politika v ČR.....</i>	129
ZÁVĚRY.....	132
SUMMARY.....	134
POUŽITÁ LITERATURA.....	136
SEZNAM PŘÍLOH.....	147
PŘÍLOHY.....	148

Úvod

Diplomová práce s názvem „Regulace sexuálního chování jedince jako politikum“ si klade za cíl na základě analýzy úpravy v České republice vymezit a porozumět tomu, jakým způsobem jsou v našem prostředí vymezeny a omezeny sexuální projevy individua navenek, které jsou sice na jedné straně biologicky determinovány, na straně druhé jsou však především (právní) úpravy ze strany společnosti, a stávají se tak součástí naší kultury. Tato práce se tedy snaží o ucelenou identifikaci, pojmenování a zjednotnění oblastí, do kterých veřejná moc zasahuje ve snaze o regulaci vnějších projevů lidské sexuality, a to zejména s ohledem na postavení jednotlivce.

V kontextu dnešních složitých moderních společností nelze opomenout ani snahu o porozumění, pro které jsou regulovány pouze některé projevy lidské sexuality, zatímco jiné jsou ponechány stranou. Platí to tím spíše, uvidíme-li si rozdíly dané historickým vývojem i odlišností úpravy v různých částech světa. A i když o těchto skutečnostech často ani neuvažujeme a pojmáme „to naše“ jako zcela samozřejmé, nebo je nám všem pováno od nejtělejšího dětství, můžeme při bližším pohledu zjistit, že základ těchto zvyklostí a sociálních norem je často těžko pochopitelný až iracionální.

Z pohledu struktury textu, můžeme tuto práci rozdělit do několika stěžejních oddílů a částí. V úvodní se zamíříme na stručné vymezení především práce, metodologie, cíle a výzkumných otázek. Na ni navazuje část teoretická, v níž se budeme věnovat základním aspektům lidské sexuality, a to obecně i ve vztahu na oblast veřejné politiky a moci. Další kapitoly pak představují především praktickou část práce, ve které se pokusíme o kvalitativní analýzu úpravy sexuálního chování v České republice (dále jen ČR) a již lze považovat do určité míry za stěžejní. Konečně závěrečná část přináší určitou syntézu a systematizaci získaných poznatků, včetně zodpovězení stanovených výzkumných otázek a vyvození příslušných závěrů. Obligátní součástí práce je seznam použité literatury, přílohy a také anotace a resumé v českém a anglickém jazyce.

Pokud jde o materiály a informační zdroje použité při zpracování této práce, je potřeba mít na paměti, že téma regulace sexuálního chování jedince ve společnosti je nezbytně interdisciplinární, a zasahuje tak do mnoha vlných

oborů a oblastí. V práci proto vycházíme, zejména v teoreticky zaměřené části, z takových disciplín, jako je sexuologie a psychiatrie, biologie a etologie člověka, psychologie, sociologie, právo, kriminologie, sociální a kulturní antropologie i filosofie a etika. Integrojícím oborem je ale jednoznačně veřejná politika, jejímž prizmatem nahlížíme téma lidské sexuality v první řadě. V průběhu úvodních kapitol se tudíž pokusíme nejen představit vybrané klíčové koncepty relevantních oborů s ohledem na lidskou sexualitu, ale soustředěně vymezíme i základní rozlišitelnou terminologickou základnu, která je nezbytná pro navazující praktickou část. Ta se opírá především o analýzu vybraných norem, především právních, které upravují sexuální chování jedince na území ČR.

Z obecného epistemologického hlediska vychází práce z nominálního přístupu k tématu. Snaží se tedy na základě analýzy konkrétních oblastí úpravy sexuálního chování vyvodit příslušné zobecnující závěry a případně i doporučení. Logický postup práce je tedy především induktivní, tj. od konkrétního k obecnému.

Metodologicky je zpracování této diplomové práce založeno na kombinaci více metod a technik, používaných v oblasti analýzy a tvorby veřejných politik a příbuzných společenských oborů, zejména sociologie. Zatímco v úvodní teoretické části převažuje, můžeme říci, deskriptivní - kompilační přístup a postupy přehlednější strukturaře zvoleného tématu, za hlavní metodu celé práce lze považovat kvalitativní analýzu vybraných dokumentů upravujících sexuální chování v ČR.

Závěrem toho úvodu bych rád poukázal na zdroje, které mi byly inspirací při výběru a následném zpracování zvoleného tématu diplomové práce. Byly to poznatky z odborných oborů, s nimiž jsem měl příležitost seznámit se v průběhu studia, a knihy mnoha rozličných autorů. Výslovně bych rád uvedl alespoň tři osobnosti, které se zmíněné problematice v nově zcela konkrétně a specificky, jako je tomu v případě rakouského psychiatra a psychologa Sigmunda Freuda a francouzského filosofa, psychologa a sociologa Michela Foucaulta, anebo spíše v obecných konturách, což lze říci o českém filosofovi a antropologovi Janu Sokolovi.

Vzhledem k dynamice vývoje a frekvenci změn zejména v oblasti pozitivního práva, uvádím závěrem tohoto expositivně praktickou

poznámku, a to, že diplomová práce reflektuje v cný a legislativní stav k 30. dubnu 2014.

1. Předmět práce, metodologie, cíle a otázky

Úelem této úvodní kapitoly diplomové práce je blíže rozpracovat a explicitně vymezit základní parametry zvoleného tématu, a to zejména pokud jde o předmět práce a přístup k němu, metodologii a stanovené cíle a výzkumné otázky. Jde tedy o jakousi operacionalizaci tématu práce, ke kterému lze jistě přistupovat prizmatem mnoha v dních oborů i metodologických postupů.

1.1 Základní vymezení předmětu práce

Oblast lidské sexuality je nejen velmi pitažlivá, neboť chceme si nikoliv dotýká se prakticky každého (dospělého) člověka, ale součástí i velmi vrstevnatá, jelikož zasahuje do celé řady oborů lidské činnosti a je předmětem zájmu mnoha odborných disciplín přírodních, společenských i humanitních. Naším cílem je však pojmout toto téma z pohledu veřejné politiky, konkrétně pak vymezení oné hranice mezi tím, co je striktně **soukromé** a co je již **veřejné**, tj. stává se předmětem právní úpravy ze strany orgánů veřejné moci. Nejobecnější otázkou, ke které zodpovězení chce tato práce přispět, je tedy vymezení a zjednodušení tohoto přechodu mezi soukromým a veřejným i z jiného pohledu „dovoleným“ a zakázaným. Jinými slovy: Kdy se soukromé stává veřejným? A konkrétněji pak: Které projevy lidské sexuality jsou pro naši společnost (ne) přijatelné a pro které? A v jakých situacích.

Jedním z nevýznamnějších výdobytků západní civilizace posledních staletí – a snad i věků – je koncept základních lidských práv a svobod, jehož součástí je i nedotknutelnost soukromí každého z nás. Přesto existují situace, kdy naše privátní aktivity nejenže omezují a ohrožují osoby v našem okolí, a někdy dokonce i nás samé, ale i společnost jako celek a důvod v ní. Představa neomezené svobody každého z nás, která je produktem racionálního uvažování moderního člověka i dlouhodobých a systematických snah o „osvobození člověka“, tedy opomíjí skutečnost, že člověk žije v sociálním prostoru, tedy s dalšími lidmi i vedle nich. Extrémně liberální představa svobody jako absolutní volnosti je tedy nutně zjednodušující a zapomíná, že každá lidská svoboda je nutně omezená i přesněji vymezená (srov. Sokol, 2007).

A to se týká i lidské sexuality, která má sice významnou roli v lidském životě, součástí se však odehrává v určitém sociálním prostoru a vyžaduje si regulaci z pozice autority, je-li to v zájmu ochrany dalších lidí a společenského celku. A právo identifikace, vymezení a zvládnutí těchto situací, kdy „soukromé“ musí ustoupit „veřejnému“, je ve zvolené oblasti sexuálního chování¹ především zájmu této práce.

1.2 Přístup k tématu

K tématu regulace lidské sexuality je možné přistupovat mnoha způsoby. Lze si představit práce převážně historické, které se zabývají výzkumem toho, jak se vyvíjela (právní) úprava sexuálních projevů obecně, anebo ve vazbě na určitý specifický projev lidské sexuality. Jinou cestou jsou studie komparativní, a už z oblasti srovnávacího práva, sociologie i etnologie, jež se snaží o porovnání dvou či více společenských systémů s cílem identifikovat jejich podobnosti a rozdíly ve sledovaných kritériích a tak dále. Náš přístup k této problematice je však jiný. Snaží se pohlížet na regulaci sexuálních projevů jedince „tady a teď“, tedy v současnosti a v naší zeměpisné délce a šířce – což však neznamená, že bychom museli nutně opomíjet širší souvislosti tohoto tématu, a už dále i jiné i geografické.

Vycházíme z toho, že dnešní moderní společnosti západní civilizace jsou natolik složité, vnitřně strukturované a často nepřehledné, že ani jejich obyvatelé jim často zcela nerozumí. Žijí ve svých seskupeních blízkých osob, přátel, kolegů a známých, avšak společnost jako celek je pro ně něco amorfního a těžko přístupného (srov. Sokol, 2007 a 2010a). Totéž lze aplikovat i na oblast sexuality. Od nejtělejšího dítství nám rodiče, škola, média i další instituce skrze své působení „říkají“, co máme a co nemáme dělat – bez ohledu na to, zda jde o vlivy záměrné a cílené, označované jako výchova a vzdělávání, anebo širší obsažené pod pojmem socializace (srov. Průcha, Walterová, Mareš,

¹ „Sexuální chování“ tvoří pouze jednu ze složek lidské sexuality, vedle níž rozlišujeme zejména pojmy sexuální identifikace, sexuální orientace a sexuální emoce (Zvěřina, Malina, 2002, s. 31). Pro (sexuální) chování je typické, že se projevuje navenek – jde o souhrn vnějších projevů organismu (Hartl, 2004, s. 88) – a je tedy pozorovatelné jako protipól nepozorovatelných vnitřních stavů (Jandourek, 2001, s. 102). Tímto významným pojmovým distinkcím se budeme ještě podrobněji vnovat, na tomto místě je uvádíme pouze pro potřebné porozumění tématu.

2009). Slýcháme, jak se máme a naopak nemáme chovat. Co je přijatelné a co nikoliv. Tak se v nás vytváří představa toho, jak to „u nás“, tedy v naší společnosti, chodí. Tuto základní úroveň regulace sociálního chování nazývá Sokol (2010a, s. 66-69) **mrav** a týká se nejen toho, jak se máme oblékat, esat i chovat na veřejnosti, ale zahrnuje i neformální normy sexuálního chování. Mrav je však pro nás ním samozřejmým, o něm nás zpravidla nenapadne ani přemýšlet, natož pak jej zpochybňovat. Teprve když však vidíme a uvědomíme si, že jinde, například v jiných částech světa, to chodí jinak, začneme uvažovat o tom, proč je to u nás právě tak a ne jinak (Sokol, 2007 a 2010a).²

Tato úvaha nás vede k pojetí regulace sexuálního chování v této práci. Každý z nás má jakousi všeobecnou představu toho, co se smí a co nikoliv, a už ji označíme jako právní povědomí i jinak. Víme, jak jednat, abychom se nedostali do konfliktu se zákonem i společným mravem a nevystavovali se nebezpečí formálních i neformálních sankcí v podobě zákonného trestu i prostého společenského opovržení. Ale teprve, když se „zastavíme a zamyslíme“, uvědomíme si, že snad jakž takž víme, jak se máme v určitých situacích zachovat, ale ne vždy víme i proč. Víme tedy **jak**, ale ne **proč**. A snad i z toho pocitu pramení naše ambivalentní pocity ke společnosti jako celku. Nejsme schopni dohlédnout dále do toho, co je od nás vyžadováno. A právě na příkladu oblasti regulace lidské sexuality, konkrétně jejích vnějších projevů, se o to chceme pokusit.

Naším cílem není hledat tyto příčiny a kořeny v historii, abstraktních filosofických úvahách i etnografickém materiálu, nýbrž skrze zásahy veřejné moci do soukromí každého z nás. Chceme se zaměřit na to, v jakých situacích a z jakých důvodů se stává sexuální chování jedince politickou otázkou (ve smyslu *policy*³) a vyžaduje si úpravu ze strany orgánů státní a veřejné moci.

² Sokolovu pojetí „**mravu, morálky, etiky a práva**“ se budeme v novat podrobněji v teoreticky zaměřené části práce. Zde uvádíme především pojem mrav pro zakotvení tématu práce.

³ Pojem „**politika**“ má více významů, které čeština bohužel zcela neodlišuje. Naproti tomu v angličtině existují samostatné termíny „*politics*“ a „*policy*“ (a také „*polity*“), kdy politika (*politics*) označuje dynamický proces tvorby politiky, v němž se střetávají různé zájmy a přístupy a prosazují se prostřednictvím konfliktu nebo konsensu. Pojem politika (*policy*) pak vyznačuje samotný obsah politiky, tedy konkrétní opatření a kroky, která se přímo dotýkají života občanů (Veselý, 2007, s. 31). V zájmu prevence nedorozumění budeme i my, podobně jako jiní autoři, české slovo politika podle potřeby doplňovat jeho příslušným významovým ekvivalentem v anglickém jazyce.

Jakýmsi základním cílem této práce je tedy pochopení i **porozumění** tomu, proč je sexuální chování v ČR upraveno právem se sebou, který všichni do určité míry známe. Obecnější filosofické zakotvení přístupu k tématu lze proto hledat zejména v hermeneutické tradici. **Hermeneutika** je totiž nejen samostatnou filosofickou školou 20. století, ale je de facto jakýmsi nezbytným pomocným prostředkem pro každého odborníka (Störig, 2007, s. 523). Zejména v pojetí Hans-Georga Gadamera vyvstává význam ve vztahu mezi jednáním (v etnografickém textu) a tím, kteří se mu snaží porozumět. Význam je tedy výsledkem interakce dvou subjektů a nikoliv vlastností jednoho z nich (Fay, 2002, s. 172). Je to tedy interpretující, který skrze svoji snahu o porozumění dává určitému jednání (v našem případném textu) určitý význam.

Z pohledu logiky vědeckého zkoumání má k tomuto cíli nejbližší **indukce**, tedy myšlenkový postup od konkrétního k obecnému (Ochrana, 2010, s. 48). Zejména v prakticky pojaté části této diplomové práce se tedy budeme snažit analyzovat jednotlivé oblasti úpravy sexuálního chování, abychom byli následně schopni z těchto dílčích zjištění vyvodit určité obecné závěry. Jde tedy o nominální i kvalitativní přístup ke zvolenému tématu. Abychom však byli schopni danou oblast veřejné politiky skutečně zásadně analyzovat, předchází praktické části práce část teoretická, jejímž cílem je mimo jiné i představení vybraných konceptů a terminologie z oblasti zkoumání lidské sexuality. Jen sotva si lze totiž představit provedení analýzy bez potřebného pojmového aparátu.

1.3 Metodologie

Konkrétní metody a techniky použité při zpracování této práce odpovídají výše nastíněnému přístupu k tématu. Základní metodou lze považovat kvalitativní analýzu dokumentů, kromě ní bude použita i odborná kompilace a vybrané techniky a heuristiky z oblasti analýzy veřejných politik, sloužící zejména ke strukturaci zvolené problematiky. Souhrnně tedy můžeme říci, že použitá metodologie zahrnuje jak klasické metody kvalitativního sociologického výzkumu, tak i specifické postupy vyvinuté cíleně pro oblast analýzy a tvorby veřejných politik.

Kvalitativní analýza dokument patří ke standardně používaným metodám v oblasti společenského výzkumu. Dokumenty, tj. vše napsané nebo zaznamenané, mohou být analyzovány různými způsoby, a projevují se v nich osobní nebo skupinové v domé nebo nev domé postoje, hodnoty a ideje. Mezi dokumenty patří zejména knihy, novinové články, záznamy projevů, deníky, plakáty, obrazy apod. Avšak obecně lze považovat veškeré stopy lidské existence (Hendl, 2008, s. 130). Disman (2009, s. 166-167) obdobně považuje za dokument jakýkoliv hmotný záznam lidské činnosti, který nevznikl za účelem daného výzkumu. V praxi je nejčastěji využívána analýza psaných dokumentů.

Tato metoda je v rámci diplomové práce použita zejména v prakticky pojaté části, která je zaměřena na analýzu úpravy sexuálního chování na území

R. Pokud jde o vymezení charakteru dokumentů, které budou předmětem kvalitativní analýzy, jedná se výlučně o dokumenty psané povahy. V první řadě jde o právně závazné dokumenty, tj. především jednotlivé zákony, kde je regulace projevů lidské sexuality výslovně obsažena. Dále se jedná o nejrozličnější strategické a koncepční materiály i rozličné zprávy, studie a analýzy zejména z produkce orgánů státní a veřejné správy i výzkumných a odborných institucí. Hlavním zdrojem informací je však v této oblasti jednoznačně sféra platného práva. Na základě aplikace této metody, můžeme ji nazvat také **studium dokument** (Nekola, Veselý, 2007, s. 187), bude shromáždit a určit pensum relevantních dat, která budou následně interpretována v závěrečné části práce ve vztahu k vymezeným cílům a výzkumným otázkám (viz dále).

Podle potřeby budou v textu aplikovány také vybrané **techniky a heuristiky**, které bývají využívány v oblasti analýzy a tvorby veřejných politik. Nejedná se ani tak o striktně kodifikované postupy jako v případě sociologické metodologie, zejména kvantitativní, ale spíše více méně formalizované návody, jakým směrem zaměřit přemýšlení o zvoleném problému a jeho strukturování. Jejich uplatnění tak závisí na konkrétním kontextu veřejné politiky a kritickém posouzení ze strany autora (Veselý, 2007, s. 215; Veselý, 2009, s.170). Podrobnější popis techniky i heuristiky je obsažen na příslušném místě textu, kde je postup použit. Za účelem shrnutí i z pohledu vybraného tématu budou použity i nejrozličnější tabulky, obrázky i grafy.

Kompilace zpravidla nebývá pojmána jako samostatná metoda či technika, přesto tvoří důležitou součást většiny textů v oblasti sociálních věd, nebo předpokladem každého výzkumu je znalost toho, co bylo o daném tématu již napsáno. Jako **odborná kompilace** pak bývá označován výklad určitého problému s využitím různých zdrojů, který však není pouhým mechanickým opisem myšlenek jiných autorů, ale jejich tvorbou syntézou (Šanderová, 2009, s. 67-70). Tento přístup je využit zejména v úvodních, teoreticky zaměřených kapitolách práce, které se snaží představit téma lidské sexuality obecně i v kontextu veřejné moci. Nejedná se však o vyerpávající pohled tématu lidské sexuality, poněvadž ten není cílem této práce a současně přesahuje i její možnosti, nýbrž selekci a zpracování vybraných konceptů a terminologie, které jsou pro tuto práci potřebné a přínosné s ohledem na další části tohoto textu.

Nad rámec těchto více méně formalizovaných postupů z oblasti veřejné politiky a sociologické metodologie spoléháme v textu také na racionální **výklad** a pojmové myšlení podložené relevantními prameny. Tento postup usilující o porozumění je hojně využíván například v oblasti (praktické) filosofie (srov. Sokol, 2007, s. 18).

1.4 Cíle práce a výzkumné otázky

V předchozím textu jsme ke zvolenému tématu uvedli řadu nezbytných informací, zejména **co** (téma práce) a **jak** (metodologie) chceme zkoumat. Nyní se zaměříme na explicitní vymezení cílů této práce a jím odpovídajících výzkumných otázek.

Jak jsme nastínili výše, je hlavním cílem této práce, na základě kvalitativní analýzy právní úpravy, zjistit a pokusit se porozumět tomu, jakým způsobem je v ČR vymezeno a omezeno sexuální chování jedince, a to zejména s ohledem na jeho práva a povinnosti a roli ve veřejné moci. S tím souvisí i zájem o posouzení a pochopení legitimacy takových zásahů do soukromí každého jedince.

Podobně jako například autoři (Punch, 2008) budeme rozlišovat cíle a otázky **hlavní** (obecné) a od nich odvozené **dílné** (specifické), kdy platí, že hlavní cíle/otázky jsou rozpracovány do souboru dílných, které zprůměrně slouží

k naplnění těchto hlavních i obecných. Pro přehlednost a snadnější kontrolu splnění uvedeme cíle i otázky v souhrnné tabulce.

Hlavní cíl:
Vymezení prostoru projev sexuálního chování jedince v ČR.

Dílčí cíle:
1. Modelové vyjádření souasných právních úprav sexuálního chování v ČR.
2. Vymezení postavení (práva a povinnosti) jedince v oblasti regulace sexuálního chování v ČR.
3. Vymezení role ve veřejné moci (státu) v regulaci sexuálního chování v ČR.
4. Kritické zhodnocení právních úprav sexuálního chování v ČR s ohledem na postavení jednotlivce a roli ve veřejné moci (státu) a zjištění případných nejasností, nesouladu i rozporů?

Tabulka 1: Hlavní a dílčí cíle diplomové práce. Zdroj: autor.

Výše uvedeným cílům odpovídají níže formulované výzkumné otázky, které budou zodpovězeny v závěrečném oddílu této diplomové práce, a to na základě provedené analýzy a získaných poznatků z odborné literatury.

Hlavní výzkumná otázka:
Jakým způsobem je v současnosti upraveno v ČR sexuální chování jedince?

Dílčí výzkumné otázky:
1. Jak lze modelově vyjádřit souasnou právní úpravu sexuálního chování v ČR?
2. Jaké je postavení jedince v oblasti regulace sexuálního chování v ČR? Jaká jsou v tomto směru jeho práva a povinnosti?
3. Jaká je role ve veřejné moci (státu) v regulaci sexuálního chování v ČR? Jak a pro stát zasahuje do sexuálních projevů jednotlivců a ve kterých případech tak činí? Které sexuální chování lze považovat za nebezpečné pro veřejnost?
4. Lze považovat souasnou právní úpravu za vyhovující, oprávněnou a legitimní? Anebo lze v této oblasti spatřovat určité nejasnosti i rozpory, a už formální, věcné i etické?

Tabulka 2: Hlavní a dílčí výzkumné otázky. Zdroj: autor.

Vymezením cílů a výzkumných otázek práce je završena jakási úvodní část této diplomové práce a nyní se budeme vnovat vybraným teoretickým konsekvencím tématu lidské sexuality, a zejména pak sexuálního chování.

2. Teoretická východiska tématu

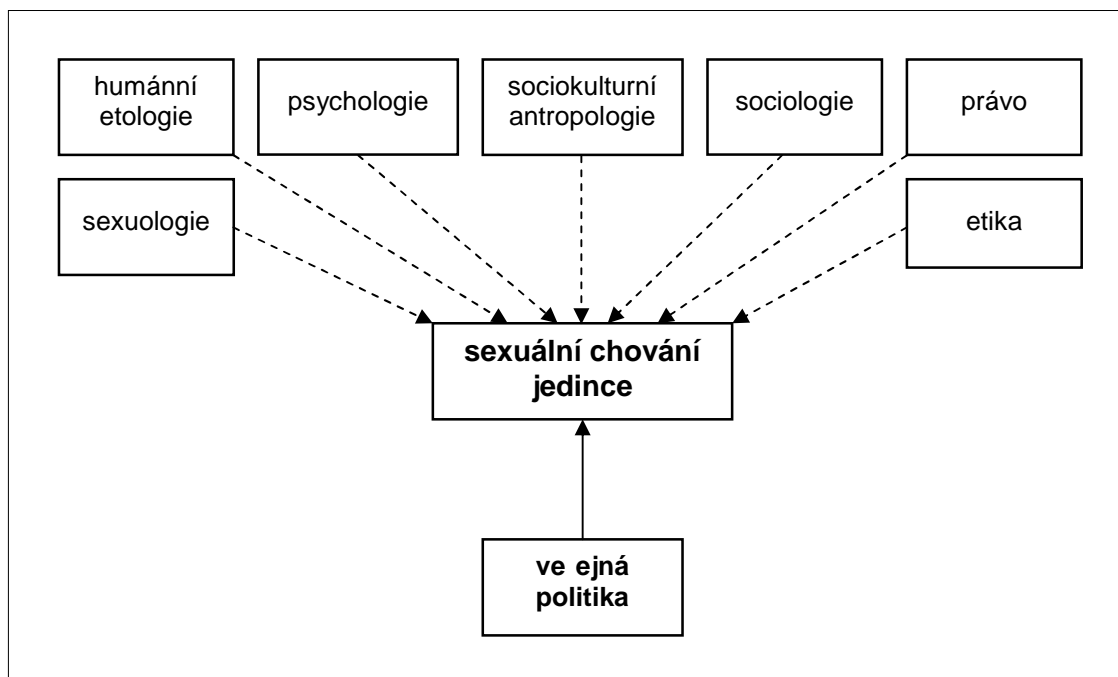
Lidská sexualita je téma nad jiné bohaté a rozmanité, proto není v našich možnostech pojednat o něm zcela vyčerpávajícím způsobem, ostatně to není ani účelem této práce. Namísto toho se zamíříme na vymezení základních konstant sexuality člověka a pojmového aparátu, který považuje v tomto směru za esenciální pro další výklad. Pozornost budeme v novat i vybraným teoretickým konceptům lidské sexuality, jež přispívají k rozvedení tématu lidské sexuality v pojetí této práce.

V této úvodní kapitole se zamíříme na lidskou sexualitu v jejích širších a obecnějších konotacích a také v souvislosti se společenskou kontrolou a veřejnou mocí. V samostatné kapitole pak pojednáme o našem tématu z hlediska (lékařské) sexuologie, nebo v rámci tohoto oboru je lidská sexualita rozpracována velmi světoobecně a detailně, a to včetně základního pojmosloví. Tato, a také následující kapitola, tedy tvoří jakousi **teoretickou část** prezentované diplomové práce, i když se snažíme, aby na sebe jednotlivé oddíly práce pokud možno navazovaly a tvořily provázaný celek.

Vycházíme, jak již bylo uvedeno, z celé řady vědních oborů, jež se naší problematice vztahují, a už se jedná o biologii člověka a humánní etologii, sexuologii, psychiatrii a psychologii, sociologii, právo a kriminologii i socio-kulturní a filosofickou antropologii a etiku. Jde tedy o disciplíny společenských věd a humanitních věd a medicínské. Nutno poznamenat, že níže prezentované poznatky jsou nezbytně selektovány a zjednodušeny s ohledem na zvolené zaměření této diplomové práce, jelikož pojednání o tématu lidské sexuality prizmatem každé z uvedených věd je obsahem řady samostatných publikací a monografií.

Jedná se tedy spíše o určitý systematický pohled na základní „složky“ lidské sexuality než o chronologický i striktně oborový pohled teorií lidské sexuality a už vůbec ne vyčerpávající pohled těchto teorií, nebo každá taková snaha přesahuje možnosti této práce i jejího autora.

Pro přehlednost a snazší a rychlejší orientaci v obsahu kapitoly zamýšlíme její obsah vymežit graficky skrze jednotlivá oborová hlediska (viz graf níže).

Graf . 1: Oborové zasazení tématu práce. Zdroj: autor.

2.1 *lovka a sexualita*

Lidská **sexualita** je pojem neobyčejně rozsáhlý a různorodý a zahrnuje širokou oblast biologických a psychologických jevů, které se vztahují k pohlavnímu životu (Zvěřina, Malina, 2002, s. 56). V souvislosti s tématem této práce a významem života *lovka* ve společnosti je uvedenou definicí do značné míry rozšířeno o jevy sociální povahy, jež mají k sexualitě velmi blízko, jak to budeme ostatně demonstrovat v dalším textu.

Význam sexuality roste už u primátů a do značné míry souvisí s vyspělejší nervovou soustavou, nejedná se tedy o výsadu *lovka* (Van der Vaart, Van der Vaartová, 2002, s. 51-52). U *lovka* však můžeme pozorovat zřetelné kvalitativní a kvantitativní změny, které lidskou sexualitu provází a odlišují ji od pohlavního života jiných živočichů. Dochází předešle k oddělení rozmnožovací funkce sexuality od provozování pohlavního styku za jinými účely (Weiss, Zvěřina, 2001, s. 13) – někdy se tato distinkce třetě označuje jako **prokreace** a **rekreace** s tím, že frekvence „rekreačního“ sexu nad prokreací u naprosté většiny osob jednoznačně převládá, k čemuž je dostupná a účinná antikoncepce (Uzel, 2007). Rekreační rozměr lidské sexuality je umožněn také trvalou sexuální vnímavostí bez období říje (estru) v kombinaci se subjektivně

silným emocionálním nábojem, který pohlavní akt provází (Sokol, 2008, s. 29; Uzel, 2007).

V chápání povahy lidské sexuality se dodnes široce uplatňuje koncepce „**sexuálního pudu**“, tedy představa, že sex je podobnou potřebou jako potrava nebo pití. Vnitřní nedostatek se projevuje puzením k uspokojení, a jakmile je saturace dosaženo, vnitřní tlak se „vybije“ a je nastolena dočasná homeostáza – alespoň do chvíle, než se potřeba znovu nezaktivuje a celý cyklus se nezopakuje znovu. Realita lidské sexuality je však daleko komplikovanější. Je sice pravdou, že lidská sexualita je založena na pudovém a má být velmi imperativní a do značné míry je nezávislá na racionálních kontrolních mechanismech, přesto ji nelze redukovat na prosté reaktivní sexuální chování, které je projevem pohlavního vzrušení s cílem dosažení pocitového vyvrcholení, tedy orgasmu. To by znamenalo nemístné zjednodušení lidské sexuality a její redukci na prostý biologický děj (Zvěřina, 2003, s. 48).

Naopak pro člověka je typické, že jeho vrozená biologická výbava, z našeho pohledu je lhostejná, hovoříme-li o pudech i instinktech, je ve srovnání s jinými živočichy velmi oslabená a většina podtůlných prochází více či méně v domou kontrolou. Podtůlné tak není pro člověka signálem instinktivního chování, ale naopak se stává příležitostí k určení jednání (Sokol, 2008, s. 29). Potvrzuje to i Robert Spaemann (1998, s. 175-191), když tvrdí, že pudově podložená potřeba člověka ještě neznamená automatickou snahu o její saturaci, jako je tomu u zvířat. Naopak její uvědomění otevírá prostor pro svobodné jednání a možné oddálení uspokojení i dokonce odepření. To se týká i lidské sexuality. Má to však určitý háček, nebo systematické oddalování sexuální rozkoše od předávání lidského života sice otevřelo člověku novou sféru sexuálního prožitku, současně však zbavilo lásku oné specifické dimenze lidskosti.

Ostatně celá jedna trajektorie k odvození vzniku kultury (v širším smyslu slova) je založena na tom, že saturace lidských potřeb je společensky modifikována do podoby určitého systému, jehož fundamentem jsou sice naše potřeby („základna“), avšak přijímaný způsob jejich saturace je již produktem společenským („nadstavba“). Mimochodem také zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud, jehož výkladu lidské sexuality se budeme ještě v novat,

považoval lidskou kulturu za výsledek sublimace pudové energie, u ní zejména eroticky motivované (sexuální pud erós), na společensky přijatelné a hodnotné cíle (srov. Hartl, 2004 a Jandourek, 2001).

Přestože tedy v této práci hovoříme o sexuálním „**chování**“ jako o určitém souboru projevů lidské sexuality navenek (viz také dále), v případě člověka bychom mohli do značné míry hovořit spíše o „sexuálním **jednání**“, neboť je do něj zapojeno lidské uvažování a rozhodování.⁴ Ale vzhledem k tomu, že pojem „sexuální chování“ představuje určitý terminus technicus v oblasti sexuologie a příbuzných oborech, budeme jej používat i my. Termín jednání upotřebíme pouze tehdy, budeme-li chtít akcentovat právě onu racionální složku našeho rozhodování a volby, která je pro člověka natolik charakteristická. Pro úplnost však dodejme, že onen tolik proklamovaný, bytostně lidský racionální odstup není jedinou „polohou“ naší existence. Naopak se tu a tam ocitáme v situacích, kdy se naše vlastní kontrola ztrácí a slabne anebo je naopak na obtíž – to se děje například i prožitku lidské sexuality. V každém případě platí, že i tyto „polohy“ s oslabenou reflexí našich projevů jsou součástí lidského života (srov. Sokol, 2008, s. 123-127).

I když má tedy lidská sexualita jednoznačně biologický základ, nelze tvrdit, že by byl člověk „otrokem“ svých pudů a vášní. Zejména novověká filosofická tradice staví na uvážlivém odstupu člověka od svého okolí i sebe sama, ale poznatky takových věd jako je sociobiologie, evoluční biologie a psychologie i humánní a srovnávací etologie odhalují v posledních desetiletích zcela netušené rozměry lidské sexuality, které jsou přijímány s obdivem i kritikou. Stručně se na ně zaměříme v další subkapitole.

2.2 Evoluční a etologická perspektiva lidské sexuality

V předchozím textu jsme se pokusili stručně nastínit, že lidská sexualita má biologický podklad, stejně je však do jisté míry v rukou každého z nás skrze naše vlastní jednání. Nyní se vrátíme k jejím hlubším, nadindividuálním kořenům, které jsou společné pro obě oblasti uvedené v názvu této kapitoly.

⁴ Ponechme nyní stranou nejrůznější „patologické stavy“, kdy člověk velmi obtížně kontroluje své sexuální puzeň a s ním spojené chování. Tomuto specifickému tématu se budeme v novat v dalším textu, zejména v kontextu lékařské sexuologie a forenzních disciplín.

Evoluční představa je založena na myšlence Charlese Darwina o vývoji organismů od jednodušších forem až po ty nejsložitější, kdy přežívají pouze ty, které dokáží zajistit svoji reprodukci a přizpůsobit se měnícím se okolním podmínkám. V centru pozornosti zde nestojí ani tak jedinec, individuum, a jeho životní dráha (ontogeneze), jako spíše biologický druh a jeho vývoj (fylogeneze), jež jednotlivci svými životy zajišťují a naplňují (Sokol, 2008, s. 30-45). Na jiný aspekt lidské sexuality se zaměří pro změnu etologie. Ta v opozici k reflektovanému jednání sleduje kategorii (lidského) chování – kterou lze definovat jako vztah o biologických základech chování – a jeho mezidruhové srovnávání. Za zakladatele tohoto v dnešního oboru je obecně považován Konrad Lorenz (Fraňková, Bílek, 1999, s. 13-15). Úplnou spojnici mezi biologií a etologií na jedné straně a sociologií na straně druhé je moderní **sociobiologie**. Ta, i další zmíněné obory, navazuje na publikace Richarda Dawkinse (*Sobecký gen*), Desmonda Morrise (*Nahá opice*) i Edwarda O. Wilsona a mnohých dalších, kteří jsou známí i českému čtenáři (Zvěřina, 2010, s. 5).

Souhlasná věda se shoduje v tom, že nejvýraznější anatomické rozdíly mezi člověkem a dalšími primáty přináší **bipedie**, tedy chůze po dvou končetinách. Také některé změny pohlavních orgánů člověka jsou dávány do souvislosti s bipedií. Jde mimo jiné o relativně velký penis bez kostěné opory, posun vagíny k břišní stěně i vznik sekundárních pohlavních znaků, zejména ženských prsou a výrazných rtů. Nápadná je i hladká pokožka bez srsti. Všechny tyto anatomické difference by však byly pro nás jen málo přínosné, pokud bychom neznali jejich funkční souvislosti. Jak víme, je instinktivní výbava člověka ve srovnání s jinými živočichy velmi omezená, což se týká i rozmnožování, a proto je pohlavní stránka u člověka natolik rozvinuta. Bohatá lidská sexualita tedy do určité míry kompenzuje naši instinktivní „nedostatečnost“, nebo přežít mohou skutečně pouze ty biologické druhy, které si zajistí svoji reprodukci (Sokol, 2008, s. 25-26).

Jako u většiny jiných živočichů existuje také u člověka **pohlavní dimorfismus**, tedy dva odlišná pohlavní: ženské a mužské, která se liší svými pohlavními znaky (Sokol, 2008, s. 36). **Pohlavní znaky** přitom představují soubor specifických znaků určujících pohlavní příslušnost. Primární pohlavní znaky jsou dány typem pohlavních žláz (vaječníky nebo varlata) a vnitřních a

vnějších pohlavních orgánů, tj. dloha a pochva, anebo penis a šourek. Sekundární pohlavní znaky jsou fyziognomické tvarové a lesné charakteristiky jako ochlupení nebo vývoj prsou. Někdy se uvádí ještě terciální znaky, jako jsou nejznámější somatické a metabolické odlišnosti, které však nejsou v běžném životě nijak patrné (Capponi, Hajnová, Novák, 1994, s. 101).

Pro lidskou sexualitu je charakteristické nejen to, že je velmi rozvinutá, ale i časová náročnost. Zájem o opačné pohlaví se začíná projevovat již v pubescenci a dospívání, avšak vznik stabilního páru trvá velmi dlouhou dobu a je spojen s nejznámějšími fázemi sblížení, dvoření se a vzájemného „ovívání“, které jsou v lidském společenství navíc bohatě institucionalizovány. To vše vede postupně až k pohlavnímu styku, který vytváří další předpoklad pro **párové soužití** v dlouhodobém svazku. Rozvinutá sexualita tak přispívá i ke stabilitě páru, která je tolik potřebná z důvodu dlouhodobé péče o lidskou mládež, jež se rodí na světě zcela bezmocná a závislá na péči rodičů a jiných osob - ostatně jak ukazují etologové, mnoho mileneckých gest jako je líbání, laskání a objímání je odvozeno právě z péče o mládež. V každém případě je trvalost rodičovského páru pro péči o dítě velmi žádoucí (Sokol, 2008, s. 37-39).

S tím úzce souvisí i téma **monogamie**, která je však dnes ohrožována ze všech stran, zejména ve městech. Navíc ve společnosti, kde rodina vzniká na základě citové vazby a nikoliv majetku, může narušit pevnost rodiny a zapříčinit rozvod. Trvalá monogamní rodina, i když je pro výchovu dětí ideální (je-li funkční), proto často ustupuje alternativě v podobě tzv. **sukcesivní polygamie**, kdy partneři žijí v dané době pouze s jedním partnerem, avšak v průběhu života jich vystřídají v návaznosti více (Sokol, 2008, s. 38).

Navíc je však třeba mít na paměti, že ve vztahu k sexualitě a reprodukci se významně liší role **ženy a muže**, nebo období ženské plodnosti je daleko kratší a žena musí do reprodukce daleko více investovat, pokud jde o hotenství, kojení a tradiční výchovu dětí, z čehož patrně vychází i další odlišnosti, kdy žena více investuje nejen do dětí, ale i udržení svazku. Odtud patrně pramení i odlišné **sexuální strategie** žen a mužů (Sokol, 2008, s. 38), kdy muži jsou obecně více přístupní pohlavnímu styku, jsou vzrušivější a projevují menší citovou vázanost než ženy. Jsou proto sexuálně dostupnější než ženy a je pravděpodobnější, že budou hledat sexuální styk s více partnerkami (Weiss, 2010, s. 653-666).

Výzkumy zatím tedy svědčí spíše pro tvrzení, že zatímco muži jsou vrozeně promiskuitní, ženy jsou spíše monogamní – badatelé to odvozují z dat, podle kterých jsou muži v trvalých svazcích více nevrní než ženy. Příčiny byly hledány v rozdílném poměru spermií a vajíček, jelikož muž má že se spermiemi zacházet celoživotně velmi neohospodárně (jediný ejakulát jich zpravidla obsahuje několik desítek milionů), zatímco žena si musí svých několik set dostupných vajíček za život chránit pro nejkvalitnější uchazeče, které pečlivě volí. Také rozbor anatomických rozdílů podporuje tvrzení, že lovka není jednoznačně monogamním živočišným druhem. Ukazuje to i velikost varlat, která jsou u lidského samce a dalších promiskuitních živočichů jednoznačně větší než u tvorů monogamních, a také závislost množství spermií v ejakulátu na dostupnosti partnerky (v tomto smyslu existuje nepřímá úměra). I z tohoto pohledu je tedy **polygynie**, tedy soužití jednoho muže s více ženami, pravděpodobněji než **polyandrie**, tj. soužití ženy s více muži. V praxi to potvrzují i výzkumy etnografické, kdy polyandrie je na naší planetě velmi vzácná (Weiss, 2010, s. 653-666). Pokud zdrženlivější jsou ve sporu „monogamie versus polygamie“ jiní autoři (Barrett, Dunbar, Lycett, 2007, s. 149-151), kteří považují dosavadní výsledky výzkumů založených na zkoumání nevrnosti a anatomických specifik, konkrétně velikosti varlat, spíše za nejednoznačné a lovku je podle nich vlastní spíše „mírná polygamie“.

Zdá se tedy, že sexualita lovka byla patrně už od počátku uvolněná z přímé vazby na plození, což se v dnešních moderních společnostech ještě stupňuje. Bohatost lidské sexuality tak kompenzuje instinktivní nevybavenost lovka a do značné míry podporuje i stabilitu rodinného soužití. Jinými slovy je uvolněná a subjektivně příjemná lidská sexualita patrně potěbná tam, kde by lovku jinak chyběla motivace (Sokol, 2008, s. 39).

2.3 Lidská sexualita a psychika

Jestliže jsme dosud stavěli náš výklad na dichotomii chování – jednání, je zapotřebí vzít v potaz další významnou proměnnou, a tou je oblast našeho vnitřního života, tedy **prožívání**. Jde o velmi různorodý soubor rozličných psychologických jevů, jako jsou vjemy, představy, vzpomínky, city, myšlenky apod. (srov. Fíhan, 2009, s. 19).

Z celé psychologické teorie se na dalších úrovních zamíráme pouze na jeden směr, a tím je **psychoanalýza**. Je to především z důvodu, že je založen právě na významu lidského nevdání a sexuality pro naši psychiku. A dále z důvodu, že se jedná o jeden z prvních ucelených systémů v psychologii, na něž navazovaly mnohé další školy, a už v pozitivním smyslu slova (hlubinné i dynamické směry), anebo negativním, kdy se vůči němu vymezovaly a snažily se jeho pojetí korigovat (humanitní směry), čímž přispěly k obohacení našeho poznání o povaze lidské psychiky (srov. Plhánková, 2006, s. 175). Nejen v psychologii, ale i v dalších oborech totiž platí, že jednotlivé směry, systémy, školy i teorie jsou zpravidla pouze parciální a více či méně komplementární, avšak sotva můžeme některý z nich považovat za univerzální a jediný platný.

Zakladatelem psychoanalýzy byl rakouský neurolog, psychiatr a psycholog **Sigmund Freud** (1856-1939), který vypracoval velmi originální a svébytný pohled na fungování lidské psychiky. Za základní hnací sílu lidské existence považoval fyziologické determinanty zvané pudy. V první řadě to je pud života **erós**, který později doplnil ještě o pud smrti **thanatos**. Primární úlohu má ale pud **erós**, jenž se řídí principem slasti a jeho hlavní zaměření je sexuální – energetickou složku tohoto pudu nazýval Freud **libido**. Erós se řádně uplatňuje v jednotlivých strukturách lidské osobnosti. Tou nejhlubší je individuální **nevdání**⁵, kde se prosazuje motiv označovaný jako **id**. Jde o soubor sexuálně motivovaných tužeb, které se domáhají okamžitého uspokojení ve jménu principu slasti. Id je tedy ono iracionální, nedospělé v nás, jež se domáhá slasti bez ohledu na okolnosti. V opozici k této nejhlubší úrovni našeho já patří složka označovaná termínem **superego**. Ta je rovněž součástí našeho nevdání, skrze vlivy výchovy a socializace, ale soustředěna i

⁵ Freud v slavný žák a „odpadlík“ **Carl Gustav Jung**, zakladatel psychologického směru s názvem analytická psychologie, považoval za nejhlubší složku lidské osobnosti nikoliv individuální, nýbrž kolektivní nevdání, které se projevuje v určitých archetypech. Druhý slavný odpadlík **Alfred Adler**, zakladatel individuální psychologie, stavěl svoje učení oproti Freudovi nikoliv na touze po slasti, ale touze po moci, kterou považoval za ústřední motiv lidského snažení (srov. Drapela, 2003; Plhánková, 2006). Také další Freudovi následovníci jako Karen Horneyová, Harry S. Sullivan i Erich Fromm, kteří bývají společně nazýváni do proudu tzv. **kulturní psychoanalýzy**, a mnozí další postupně akcentovali vlivy interpersonální a sociální nad Freudovým jednostranným důrazem na lidskou sexualitu (Kratochvíl, 1998, s. 41). Naopak první představitelky **ženské psychoanalýzy** (H. Deutschová, M. Kleinová, K. Horneyová, A. Freudová) zdůrazňovaly, že ženská sexualita je rovnocenná té mužské a není odvozena od „závislosti na penisu“, jak se domníval Freud. Stejně tak upozorňovaly na význam matky pro zdárný vývoj dítěte. Místo Freudova „falocentrismu“ proto propagovaly spíše „gynocentrismus“ (srov. Sayersová, 1999).

v domí, nebo si její imperativy uv domujeme a jsou sou částí našeho racionálního uvažování. Superego na rozdíl od id obsahuje nejryšší internalizovaná omezení a zákazy, jež stanovují meze našim pudovým snahám. Zatímco id tedy usiluje o okamžité uspokojení, superego moralizuje a říká nám, pro to není možné. Je to tedy určitý princip usilující o dokonalost v každém z nás. Někde uprostřed mezi složkami id a superego se pohybuje naše **ego**, které je součástí našeho v domí a které není **pedv domí**, tedy oné struktury, kterou si v daném okamžiku neuv domujeme, ale dokážeme si ji vybavit. Ego usiluje o vyrovnávání protichůdných požadavků id a superega ve jménu principu reality. Zvažuje tedy naše činy a jejich důsledky a snaží se, abychom sice mohli uspokojit naše eroticky motivované pudové potřeby, avšak ve správný čas a přijatelným způsobem (Drapela, 2003, s. 20-24, Freud, 1990, s. 9-138).

Tato okolnost je velmi podstatná z pohledu našeho tématu, nebo naše nedospělé id, působící v modu **principu slasti**, se dříve či později „setkává“ s egem, tedy **principem reality**, který jej usměruje v souladu s požadavky superega, jež symbolizuje požadavky společnosti. Jinými slovy to znamená, že lidská sexualita a její imperativy musí být realizovány v mantinelech stanovených společností a kulturou, které se v našem v domí projevují jako superego. U zdravého člověka je však ego schopno korigovat antagonistické požadavky id a superega a řešit intrapsychické konflikty těchto složek, které jsou z jejich povahy nevyhnutelné (srov. Drapela, 2003, s. 20-24; Freud, 1997, s. 287-301).

Výše uvedený výklad vystihuje spíše situaci dospělého člověka, avšak psychický vývoj jedince je velmi náročný proces, do něhož se podle Freuda zásadním způsobem promítá vliv libida. Někdy se v tomto směru hovoří o **teorii psychosexuálního vývoje** (Plhánková, 2006, s. 171). Ta se odehrává v pěti stádiích, která jsou označována jako orální, anální, falické, latentní a genitální, a odpovídají určitým erotogenním zónám lidského těla. **Orální** stadium (do 1,5 roku věku dítěte) se nese ve žvávání a polykání, které přináší dítěti první slastné prožitky. Navazující **anální** stadium (1,5 – 3 roky) je spojeno se zadržováním a vyprazdňováním stolice. **Falické** stadium (3 – 6 let) pak přináší objev přijemných pocitů, které jsou spojeny s pohlavními orgány a jejich dotýkáním. V této době se rozvíjí i velmi složitý vztah k rodiči opačného pohlaví, kterého dítě miluje, a rodiči stejného pohlaví, v němž muž cítí nepřítelství –

u chlapců se tento vztah označuje jako Oidipův konflikt, u dívek pak jako Elektin. Láskyplný vztah k rodičům a opačného pohlaví je souasně spojen s erotickými představami o něm, které jsou provázeny kastrací úzkostí u chlapců a závistí penisu u dívek. Tyto incestní představy se zpravidla vyřeší skrze identifikaci s rodičem stejného pohlaví. Období **latence** (do nástupu puberty) je spojeno s dočasným oslabením sexuálních zájmů ve prospěch socializace dítěte. **Genitální** stadium (od puberty) pak znamená nový nástup sexuálního zájmu a postupné navazování prvních erotických vztahů. Jde tedy o jakýsi pozvolný vstup do dospělého sexuálního života (Drapela, 2003, s. 25-26; Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 239-242).

Psychosexuální ontogeneze však může být zkomplikována tím, že neprobíhne zdárně v celé šíři a dochází k fixaci v určitém stadiu, což provází nejrozumnější perverze a psychické obtíže jako například vznik neuróz. Podobně může dojít později i k regresi, tedy návratu na nižší stupeň vývoje libida (Freud, 1997, s. 257-301; Kratochvíl, 1998, s. 21-22).

Podle Freuda je tedy sexuální pud mocnou hybnou silou, která se domáhá uspokojení. Aby se ego dokázalo bránit těmto páním a myšlenkám, které nemůže (momentálně) vyslyšet, a z toho pramenící úzkosti, využívá nejrozumnější **obrané mechanismy**, například na nevědomé úrovni. Patří sem mimo jiné vytěsnění, sublimace, regrese i fixace a mnohé další, které rozpracovali i Freudovi žáci, včetně jeho dcery Anny. Avšak i takto potlačené pudové potřeby usilují o saturaci, mstnají se v našem nevědomí, což se následně projevuje symbolicky ve snech nebo tzv. chybných výkonech (Drapela, 2003, s. 26-27; Plhánková, 2006, s. 169-175).

Můžeme tedy říci, že sexuální pud erós byl pro Freuda základním kamenem jeho propracovaného psychologického systému, který je však nutno chápat v kontextu doby svého vzniku. I dnes však platí, že Freudova nauka je i přes svoji zpočátku nepřehlednou terminologii velmi pitažlivá a v mnohém inspirativní, by byly její poznatky iasto kritizovány i později zcela vyvráceny. V každém případě platí, že sexualita hraje v našich životech a prožívání významnou roli, a to již od dětství.

2.4 Sexualita, společnost a kultura

Aspektem lidské sexuality, který jsme až dosud opomíjeli, avšak jehož význam pro naše téma je zcela zásadní, je společnost a její vlivy. Na tomto místě bychom se proto rádi zaměřili na sociální konsekvence sexuality, lovka a vybrané související teoretické koncepty. Budeme se tedy v novat nejprve společně jednoduššími přírodními, které jsou nám trochu více vzdáleny – a to zdaleka nejen geograficky – a poté již společně našeho typu. Jde tedy o další z řady dichotomií: přírodní a vycpělé, „oni“ a „my“, sociokulturní antropologie a sociologie. Oba tyto pohledy jsou však komplementární a vzájemně provázané.

2.4.1 Antropologická perspektiva

D vody, pro se alespo ve společnosti chceme v novat pohledu nám vzdálených společností a kultur⁶ na naše téma, velmi výstižně charakterizuje český filosofický antropolog **Jan Sokol** v mnohých svých publikacích (srov. 2007, 2008, 2010a). Soudobé moderní společnosti, v nichž prožíváme své životy, jsou mnohdy natolik složité, že nejsme schopni dohlédnout d vody a ko eny jednotlivých institucí a organizací, které nám každodenní existenci ve společenském prostředí zprostředkovávají. Proto je vždy dobré poohlédnout se na společnosti archaické i jednodušší, kde jsou jejich základy přeci jen o něco patrnější. Dalším d vodem je fakt, že pohled na diverzitu projevů lovka v různých kulturách a společnostech sv ta nám umožní zamyslet se nad povahou a smyslem toho, co konáme my sami a považujeme za samozřejmé a často jediné možné a přijatelné. A nakonec veškerá rozmanitost produkt lidského snažení nám, snad trochu paradoxně, ukazuje patrně to nejdležitější, a to, že v jádru této odlišnosti existují jisté fenomény, které mají lidé všude na

⁶ Pojem „**kultura**“ v této práci pojmáme v jeho nejširším významu, který je charakteristický pro sociální v dy, zejména sociokulturní antropologii a sociologii. Tedy jako plastický, mnohovýznamový, specificky lidský způsob existence jednotlivců, fixovaný normami, shromažďovaný, uchovávaný, utvářený a předávaný společností na základ společenské praxe, především společenské výroby. Vytváří zvláštní umělecký systém prostředí, který připouští znatnou svobodu volby a je spojen se symbolizací. Konkrétně se projevuje ve výsledcích fyzické a duševní práce (Malina a kol., 2009, s. 2068). Stručně lze kulturu definovat jako souhrn životních forem, hodnotových předstev a životních podmínek obyvatel na daném a prostorově omezeném úseku. S tím, že je tento termín velmi mnohoznačný a naznačuje, že lidé nežijí pouze podle pravidel daných přírodními zákonitostmi (Jandourek, 2001, s. 136).

svět společně, by je vyjadřují jinak. Etnologové označují toto „společné“ pojmem **antropologické konstanty** a sexualita mezi n. jednoznačně náleží.

Základ společenské organizace tvoří **příbuzenské** vztahy. Ty jsou sice v jednotlivých kulturách uspořádány rozlišeným způsobem, avšak vychází z podobných kořenů. Základní jednotkou je v tomto smyslu **rodina** jako více méně trvalé a společensky schválené spojení muže, ženy a jejich dětí. Rodina tedy představuje určitý univerzální lidský fenomén. Její fundament je sice biologický, ale v převažující míře se jedná o fenomén společenský a kulturní. Kulturní stránka rodiny tkví zejména v její společensky podporované trvanlivosti a souasných pravidlech, která regulují její vznik. Tyto pravidla jsou v zásadě dvě: jednak se jedná o negativní pravidlo zákazu incestu, které nám říká „s kým ne“, a komplementárně s tím pozitivní pravidlo upravující, kde lze přijatelného partnera hledat, tedy „s kým ano“ (srov. Sokol, 2008, s. 40-41). Vzhledem k významu obou těchto pravidel pro regulaci sexuality se jim budeme stručně věnovat i my.

Zákaz incestu je jedním ze základních příkazů, a formálních i neformálních, který platí ve všech známých společnostech světa. Jeho obsahem je zákaz pohlavního styku mezi nejbližšími příbuznými. Bývá zdůvodněn argumenty genetickými, avšak převažuje názor, že jeho smysl je především společenský, nebo nutný k navazování vztahů mezi širšími společenskými jednotkami než jsou jednotlivé rodiny. Nelze opomenout ani masivní odpor proti sexuálnímu styku s nejbližšími příbuznými, který je patrně vrozený (Sokol, 2008, s. 41). Faktem však zůstává, že incestní tabu je pojmáno v jednotlivých kulturách rozlišeně a nemusí se nutně týkat pouze nejbližších příbuzných, tedy styku mezi rodiči a dětmi i pokrevními sourozenci (Murphy, 2008, s. 77-81). Nejzávažněji zakazovaný je styk mezi matkou a synem, dále mezi otcem a dcerou a mezi sourozenci. Existují však mnohé variace odpovídající velkému množství rozlišených antropologických pojetí příbuzenství. Na druhé straně existují i etné výjimky z incestního tabu, jako jsou například sourozenecké svazky v panovnických rodinách (Skupnik, 2002, s. 29-31).

Protijštěm incestu jsou pozitivně formulovaná pravidla pro výběr partnera, tedy vymezení skupiny, v níž máme že každý beztrápně „hledat“. V zásadě se jedná o **endogamii**, kdy si jedinec musí hledat partnera v rámci svého společenství, anebo **exogamii**, kdy naopak musí opustit jeho hranice.

Vlastní společenství může být vnímáno různě široce jako rodina, rod, kmen i jazyková oblast. (Murphy, 2008, s. 227; Sokol, 2008, s. 41).

Takto lze tedy ve stručnosti vymezit základní pravidla pro výběr partnera, s nimiž souvisí i další charakteristiky života v jednodušších společenstvech. Sociokulturní antropologie i etnologie však nabízí i další významné poznatky, které jednoznačně ilustrují odlišnost mravů i zvyků napříč kulturami. Týká se to i kategorie **sexuálního chování** a jeho jednotlivých podob, jež mohou být v jedné části světa vnímány jako normální a přijímané, jinde jako podivné a neobvyklé, anebo zcela zapovězené. Příkladem v tomto směru existuje nepřeberné množství. Jen pro ilustraci: u jednoho indického kmene je zcela obvyklý sexuální styk dospělých mužů s dívkami od šesti let věku. Pro zmínku o některých polynéských národech praktikují rituální polykání semene mladými chlapci spojené s felací dospělých mužů, což symbolizuje získávání mužnosti (Weiss, Zvěřina, 2001, s. 14). Ostatně nepřijímání homosexuality a chování napříč světem je dosti vypovídajícím příkladem. A co teprve mrzáčí zvyk ženské obřízky v Africe, který snad není třeba blíže rozvádět? (Uzel, 2009, s. 16-18 a 118-120). V některých částech světa je praktikováno i skupinové násilné znásilnění ženy jako legitimní trest za určitý přešpek (Murphy, 2008). Ale není třeba uvádět příklady nám natolik vzdálené, stačí podívat se do Spojených států Amerických, kde je v některých státech dosud trestným činem manželská nevěra, orální i anální sex i jakákoliv jiná poloha pohlaví než misionářská, tedy tvář v tvář. Snad největší rozdíly na celém světě ale existují v určení věku, od kdy je pohlavní styk vnímán jako neškodný pro dané individuum, a tedy povolený (Uzel, 2009, s. 16-18 a 118-120).

Mezi předkopníky sexuologické antropologie, a moderní sociokulturní antropologie vůbec, patří mimo jiné i Bronislav Malinowski a Margaret Meadová, kteří prováděli mimo jiné i výzkumy sexuálního chování v Tichomoří (Zvěřina, 2010, s. 6).

Shrnutá a podtržena, existují největší transkulturní rozdíly v pojetí „normality a patologie“ lidské sexuality v následujících oblastech (srov. Weiss, 2008, s. 19-23):

- (ne)připustnosti homosexuálního chování
- chápání polygamenství a incestního tabu
- minimální věkové hranice pohlavního styku

- míry expozice genitálu na veřejnosti
- na kterých „objekt“ sexuální preference jako jsou například
- preferovaných forem a poloh pohlavního styku
- pojetí cizoložství

Dodávám, pro které jsme uvedli tyto příklady, je skutečnost, že je potřeba mít na paměti kulturní a společenskou podmínku platných norem, které vychází z určitého konsensu a společně sdíleného přesvědčení o tom, co je dobré a co nikoliv. I (právní) úprava sexuálního chování v ČR je tedy relativní, poměrováno mravem jiných kultur a národů. Stejně tak to, co my považujeme za „normální“, může být jinde na světě vnímáno jako perverzní a zavržením hodné.

2.4.2 Sociologická perspektiva

Sociologická teorie tvoří nesmírně bohatý a často i heterogenní zdroj poznatků o nejrozličnějších stránkách společnosti a kultury, zejména pak euroamerické civilizace. Rozhodně není naším cílem pojednat zde soustavně o historii sociologie, a proto volíme pouze ty osobnosti, jež svým dílem nejvíce přispěly k tématu, jímž se zabýváme v této práci – a už cíleně (Foucault, Giddens), anebo odhaleními některých obecnějších zákonitostí (Elias, Goffman, Berger a Luckmann). V této části autor zde uvádíme pouze ve stručnosti s vymezením hlavních kontur jejich teoretických konceptů s tím, že v této části prostor využijeme pouze dílu Michela Foucaulta díky jeho *Dějiny sexuality*.

Pro přehlednost uvádíme jednotlivé autory (více méně) chronologicky podle data narození, jejich „příslušnost“ k jednotlivým směrům sociologického myšlení i vybraná relevantní díla v samostatné tabulce – opíráme se zde o text Šubrta a Balona s názvem *Soudobá sociologická teorie* (2010). Následně se pak budeme konkrétním autorům a jejich myšlenkám v novat v dalším textu kapitoly, nikoliv však v pořadí chronologickém, ale spíše systematicky, aby na sebe jednotlivé prezentované názory a poznatky lépe zapadaly. Tento postup je podle našeho názoru legitimní i z toho důvodu, že většina níže uvedených autorů publikovala své práce „pouze“ v rozptýlené době, byť z pohledu vývoje sociologické teorie velmi dynamických.

<i>Autor (datum narození)</i>	<i>Sociologický směr</i>	<i>Vybraná relevantní díla</i>
Norbert Elias (1897)	Civilizační teorie	<i>O procesu civilizace</i>
Erving Goffman (1922)	Dramaturgický přístup (zde etiketizační teorie)	<i>Stigma</i> <i>Asylums (Instituce nebo Ústavy)</i>
Peter L. Berger (1929) Thomas Luckmann (1927)	Sociální konstruktivismus	<i>Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii v dění</i>
Michel Foucault (1926)	Poststrukturalismus	<i>Dějiny sexuality I – III</i> <i>Dějiny šílenství</i> <i>Dohlížet a trestat</i>
Anthony Giddens (1938)	Teorie strukturace	<i>Proměna intimity: Sexuality, láska a erotika v moderních společnostech</i>

Tabulka 3: Vybrané osobnosti sociologického myšlení. Zdroj: sestaveno a doplněno podle Šubrt a Balon, 2010.

Diverzita sexuálních projevů k napří zemím svatou a jejich odlišné hodnocení společností, jak jsme je uvedli v předchozí kapitole, nás nutně přivádí k další pojmové dichotomii, již v současné sociologické teorii nemalou pozornost. Je jí „**příroda versus kultura**“. Jinými slovy: Co je skutek člověku „vlastní“ z jeho „přirozenosti“ a co je naopak produktem naší kultury a společnosti?

K podrobení této otázky přispěl **sociální konstruktivismus**, který však není ani tak sociologickou školou či teorií jako spíše přístupem, který je dnes velmi rozšířený, nebo prakticky vše, co je s člověkem spojeno, je do určité míry sociálně konstruováno. Konstruktivismus nás tedy upozorňuje, že mnohé z toho, co považujeme za přirozené či dané, je ve skutečnosti předmětem sociální konstrukce (Fafejta, 2004, s. 13). Ostatně i ve filosofické tradici je pojem přirodní či přirozený velmi překérný a v průběhu dějin tohoto oboru byl nositelem různých významů. Proto se mu např. Jan Sokol ve svých knihách vyhýbá, anebo jej užívá s maximální opatrností (srov. Sokol, 2007, 2010a).

Mezi základní díla výše uvedeného směru patří *Sociální konstrukce reality* autorské dvojice **Peter Berger** a **Thomas Luckmann**, kteří v ní tvrdí, že lidská realita je vytvářena sociálně – společnost je podle nich výtvorem člověka, společnost je objektivní realitou a člověk je výtvorem společnosti. Tento vztah je souasně dialektický, nebo obě tyto úrovně (člověk jako tvůrce a člověk jako výtvor) neexistují izolovaně, nýbrž ve vzájemné interakci. Významnou roli přitom hraje **jazyk** jako nejdůležitější znakový systém společnosti, jenž nám umožní

oznaovat, a tudíž objektivizovat vlastní zkušenost (Berger, Luckmann, 1999, s. 39-50, 64; Šubrt, Balon, 2010, s. 83-89).

Podle Bergera s Luckmannem byla patrně jednou z prvních institucionalizovaných součástí sociálního života **sexualita**. Touto cestou byla podřízena sociální kontrole. Dodejme jen, že instituce je zde chápána v nejširším smyslu slova jako něco, co nám říká, jak máme v různých sociálních situacích jednat. Společnost považuje v tomto smyslu za důležitější určit, kdo má právo, než s kým sexuálně žít a jaká existují sexuální tabu. Biologický pud tak získává sociální rozměr a stává se předvídatelným a regulovatelným. Na základě sociální regulace sexuality vzniká i manželství a incest (Fafejta, 2004, s. 21), jak jsme ostatně uvedli výše v etnologické perspektivě.

Z pohledu sociologie, zejména té historické, nelze podle našeho názoru opomenout ani **civilizační teorii** německého sociologa **Norberta Eliase**, která ukazuje, jakým způsobem se v průběhu civilizačního vývoje prosazovala kontrola tělesných projevů a výkonů jedince. Ještě v raném středověku je chování určováno zejména spontánními afekty a pudy, avšak postupem času se mezi impuls a reakci vyjadřenou chováním dostává určitá distinkce, stávají se předmetem autoregulace a potlačování. Souasně se vytrácí i určitá bezprostřední spontaneita a objevují se pocity studu, trapnosti a ošklivosti. Provádění různých tělesných úkonů je tak stále více regulováno předpisy a pravidly a mnohdy také ukryváno před zraky ostatních. Postupně tedy dochází k oddělení **intimní** a **veřejné** sféry našeho života s tím, že ložnice se stává jedním z nejprivátnějších míst lidského života, což nebylo dříve zcela obvyklé. K výrazným změnám dochází zejména v 17. a 18. století. Průběh civilizačního procesu tak vede ke stále silnější intimizaci všech tělesných funkcí a jejich separaci za uzavřené dveře s tím, že toto „rozštěpení“ se stává lidem natolik samozřejmé, že je považují za přirozené. Podle Eliase civilizační proces zesílil i pocity studu, které se vážou k sexuálním vztahům. Také proto je v pozdějších dobách prolovka těžší o těch v cech mluvit, například s vlastními dcerami. Tato „civilizace mravů“ se zpravidla šíří z úzkého okruhu elitních skupin na další vrstvy a neprobíhá nijak lineárně a přímočaře. Ve zkrácené podobě se tento zdoluhavý proces opakuje u každého z nás během socializace (Šubrt, 1996, s. 37-40).

S oddělením tělesných projevů „zavené dveře“ a jejich propojením s pocity ošklivosti a studu jistě do značné míry souvisí i stigmatizace a teorie etiketizace, tedy vytvoření určitých negativních „nálepek“, jimiž jsou osoby označovány, což následně nežádoucím způsobem ovlivňuje jejich pozici v sociální interakci a vztazích.

Základy **etiketizační teorie** i **teorie nálepkování** (*labelling theory*) položili mnozí autoři jako G. H. Mead, E. Lemert i H. Becker a další – nejedná se totiž ani tak o ucelenou koncepci jako spíše soubor souvisejících myšlenek. Jeho základem je konstatování, že všichni lidé někdy jednají jinak, než společnost vyžaduje a schvaluje, ale otázkou je, jak na takové chování reaguje sociální prostředí. Jde tedy o interakci mezi „deviantní“ a „ne-deviantní“ částí populace. V případě, že je určité jednání označeno za deviantní, dostává jeho nositel nálepku deviantní osoby. Takové označení následně zvyšuje pravděpodobnost, že daná osoba bude jednat tímto nekonformním způsobem i do budoucna, a to zejména tehdy, pokud daná osoba přijímá etiketu přijme a začne sebe sama vnímat jako deviantní. Přínosem tohoto konceptu je tedy zejména skutečnost, že označení určitého jednání za deviantní je produktem rozhodnutí nositel moci skrze zákony, nebo chování i jednání samo o sobě deviantní není (Giddens, 2005, s. 195-196; Matoušek a kol., 2001, s. 218-219).

Do tohoto myšlenkového proudu lze přidat i **Ervinga Goffmana**, autora dramaturgického přístupu, který se zaměřoval mimo jiné i na oblast tzv. absolutních institucí (práce *Asylums*). Tyto instituce, mezi něž patří i vzení i psychiatrická léčebna, člověka zbavují zcela jeho individuality, aťasto i důstojnosti, a podřizují jej svému chodu a pravidlům. Komplementárně je možné vnímat také jeho intenzivní zájem o proces **stigmatizace** (*Stigma*), kdy se zaměřuje zejména to, jak individuum přijímá a zvnitřňuje stigma, které mu společnost přiděluje. Etiketizační teorii tak doplňuje nejen o podněty sociologické, ale také sociálně-psychologické (Goffman, 2003; Šubrt a Balon, 2010, s. 95-104).⁷

⁷ Důležité je, jak se i z odborného termínu i diagnostické jednotky stává „stigma“, mluvíme o oblasti psychiatrie. Každá z odborných pojmů zde totiž v praxi byla aspoň získala velmi dehonestující obsah, de facto se z nich stala invectiva, a jsou proto nahrazovány pojmy emočně neutrálními. Stačí zmínit označení jako debilita, imbecilita, idiocie (dnes lehká, střední, těžká a hluboká mentální retardace), hysterie (dnes disocitativní / histrionská porucha) i právě deviance (dnes také parafílie), a zejména pak tvary označující danou osobu (srov. Raboch, Pavlovský, Janotová, 2012; Styx, 2003). Pro sexuologii je významná zejména pojmová dvojice **deviace** –

Také v případě poznatků E. Goffmana lze velmi nenásilně navázat myšlenkami Michela Foucaulta, nebo je jim společný zejména zájem o „moderní“ instituce typu věznic, „bláznů“ i nemocnic a jejich vliv na sebepojetí jedince (Goffman) i vazba na konstituování veřejné moci (Foucault).

Michel Foucault patří mezi nejdiskutovanější osobnosti minulého století, a by byl vzděláním především filosof a psycholog, jeho dílo zasahuje i do mnoha dalších oborů, jakými jsou historie, právo, kriminologie, psychiatrie a sexuologie a také sociologie. Z pohledu jednotlivých směrů filosofického a sociologického myšlení bývá považován za představitel poststrukturalismu, zejména pro svůj zájem o roli jazyka na vytváření a změny lidského myšlení, a postmoderního uvažování (Šubrt, Balon, 2010, s. 132; Stark, 2011, s. 128).

Za sociologa je Foucault považován mimo jiné díky klíčovému tématu některých jeho prací, kterým je **moc**. Moc je pro něj principem vývoje a integrace společnosti a má zásadní význam i pro vědní disciplíny. Moc a vědní disciplíny jsou tak jeho hlavními tématy (Šubrt, Balon, 2010, s. 132). Problematice moci se věnuje i v kontextu vybraných témat psychologie, psychiatrie a sexuologie. V tomto směru zmíníme jeho práce *Dějiny šílenství* a *Psychologie a duševní nemoc*, v nichž se věnuje historickému vývoji pohledu na „šílenství“ a vzniku moderní psychiatrie vlivem osvícenského myšlení a racionalismu. Podobně sleduje genezi mučení, trestání a vzniku moderního vězení v knize *Dohlížet a trestat*, ale pro nás má zásadní význam zejména jeho studie ***Dějiny sexuality***, která zůstala nedokončena, nebo z původně plánovaných šesti svazků vyšly pouze tři (Eribon, 2002) – v češtině byly vydány s podtituly *Vleky a vádění*, *Užívání slasti* a *Péče o sebe*. Z pohledu tématu sexuality, moci a moderní společnosti je však nejvýznamnější první z uvedených dílů: ***Dějiny sexuality I – Vleky a vádění*** (Fafejta, 2004). V této práci autorovi nejde ani tak o dějiny způsobů sexuálního chování, nýbrž o problém, jak se toto chování stává praxí veřejné moci. Jde mu o sexualitu, podobně jako duševní nemoc i trestání, jako

deviant, kdy zejména označení osob je podle mého názoru dnes sotva přijatelné. Přesto jsem byl přítelenských XXV. Bohnických sexuologických dnů (hlavním tématem byla současná praxe léčby parafilií) překvapen, že i slovo „deviant“ je v odborných kruzích poměrně často užíváno – nikoliv autoři používají spíše slovo **parafilie** a **parafilik** – zejména v souvislosti s násilnými trestnými činy a tzv. patologickou sexuální agresí. Přesto my se v této práci užívání označení „deviant“ vyhneme.

historicky zvláštní zkušenost, jíž procházejí etné mocenské vztahy (Šubrt, Balon, 2010, s. 139-140).

Foucault ve *Vlíkvdní* uvádí tradovaný názor, že ještě v 17. století byla pro oblast sexuality obvyklá otevřenost a nenucená tolerance a sexuální chování nebylo natolik odsunuto do ústraní – podobný názor mluví i na vývoj pohledu na šílenství a vznik moderní psychiatrie (Foucault, 1994). Brzy však tento přístup nahrazuje potlačování a vytlačování sexuality s tím, že legitimní sexualita je pouze ta, která je spojena s manželstvím a plozením dětí. Tento názor není spojován pouze s tradiční křesťanskou morálkou, ale rovněž s rozvojem kapitalismu a intenzivním pracovním zapojením každého jedince. Sexualita zaměřená pouze na dosažení slasti je vnímána nejen jako hříšná, ale také neproduktivní, nebo znamená plýtvání energií, která by mohla být využita k jiným, společensky produktivnějším cílům (hle jak blízko má Foucault v tomto smyslu k Freudově sublimaci libida). **Represivní hypotéza**, jejímž jádrem je cenzura a omezování sexuality, však nebyla podle Foucaulta (1999) zcela naplněna, jelikož místo skrývání a tabuizace sexuality byla hledány cesty, jak zvýšit její společenský produkt (srov. také Fafejta, 2004; Šubrt, Balon, 2010).

Po úvodu 18. stoletím tak přestává být sexualita striktně soukromou záležitostí, pouze s dosavadním „dohledem“ náboženství, a stává se vlivem osvícenství oblastí **ve veřejného zájmu**.⁸ Transformuje se tak v předmět vztahu mezi státem a jedincem. Zájem o sexualitu je spojován nejen s produktivitou jedince, ale i zdravotním stavem, plodností, porodností, délkou života apod. a stává se tak součástí mnoha odborných diskursů. V průběhu 18. a 19. století se přesouvá centrum zájmu o lidskou sexualitu do oblasti medicíny, zejména skrze „nervové choroby“, poté přechází do psychiatrie, kdy je s ní spojována etiologie mnoha duševních chorob a oblast sexuálních perverzí, následně se usidluje i v trestním právu, aby nakonec prostoupila všechny druhy **sociální kontroly**, které se zaměřují na sexualitu párů, rodičů, dětí i dospívajících (Foucault, 1999, s. 38-39; Fafejta, 2004, s. 101-108).

Můžeme tedy říci, že podle Foucaulta existují v zásadě dva historicky významné přístupy k lidské sexualitě: umění erotiky (**ars erotica**), které lze pozorovat v Číně, Japonsku, Íránu i arabsko-muslimské společnosti, a jakési

⁸ Podrobnějšímu vymezení pojmu „veřejný zájem“ se budeme v novat v dalším textu této teoreticky pojaté části práce.

v decké pojetí sexuality (**scientia sexualis**), jež se dotýká naší civilizace. V umění erotiky je slast přijímána jako spojení těla a duše se svojí intenzitou, kvalitou a trváním a není nijak spojována s kritériem užitečnosti, nýbrž vztahem k sobě samému. V protikladu k tomuto postoji k sexualitě jako „tajemství“ pak stojí scientia sexualis jako „doznání“, jemuž slouží i klinické vyšetření, pozorování, kodifikace poruchy, zjištění kauzality i příslušná terapie. Tento přístup se v našich končinách rozvíjí zejména od 19. století (Foucault, 1999, s. 68-80).

Vztah moc – vědomí, který Foucault v knize *Vleky a dny* označuje jako „**dispozitiv sexuality**“, lze rozdělit do čtyř velkých obsahových celků (Foucault, 1999, s. 122-123):

- **hysterizace ženského těla** („hysterická žena“) – pojetí ženského těla jako „nasyčeného sexualitou“, díky čemuž bylo z etelně patologizováno a medicinalizováno;
- **pedagogizace detské sexuality** („masturbující dítě“) – snaha o omezování detské sexuality jako nepatřičné a nebezpečné pro jedince i společnost, projevující se zejména ve „válce proti onanismu“;
- **socializace prokreacího chování** („malthusiánský pár“) – společenské ovlivňování plodnosti manželských párů skrze různé mechanismy ekonomické, politické, medicínské apod.;
- **psychiatrizační perverzních slastí** („perverzní dospělý“) – izolování sexuálního pudu a vymezení všech anomálií, kterých může patologická perverze nabývat.

Souhrnně tak můžeme konstatovat, že postupem času vzniká v naší společnosti **nová forma moci**, v jejímž rámci je regulace sexuality prohlašována za veřejný zájem. Základní již v dětství skrze dohled rodičů, učitelů a lékařů a pokračuje i v dospělosti, kdy se zaměřuje na jednotlivce a rodiny. Jejím cílem není pouze restrikce a omezení sexuálních projevů, nýbrž socializace jedince tak, aby se dokázal zapojit do společnosti – důležité je proto také postavení sebekontroly každého člověka. Tato nová forma moci se neopírá o násilné či drastické prostředky, ale velmi propracované mechanismy. Jejím zdrojem není nějaká předem daná autorita, ale opírá se o odborné a vědecké poznatky. Takováto moc tedy nevychází pouze „shora“, ale také „zdola“, jelikož

se na ní spolupodílejí obyčejní lidé ve svém každodenním životě. Stejně tak není „lokalizována“ v jednom místě, ale je rozptýlená. Podle Foucaulta proto není namístě odlišovat osoby mezi ty, které moc mají a nemají, nebo pod kontrolou anonymní moci jsme všichni skrze sociální normy i poznatky společenských i přírodních věd (Fafejta, 2004, s. 105-108). Tato kontrola sexuality, lidského těla a porodnosti i úmrtnosti nakonec u Foucaulta ústí v pojmem „**biomoc**“, jenž se stává důležitou součástí života kapitalistických společností, kde je i lidské tělo zapojeno do aparátu produkce (Foucault, 1999; Šubrt, Balon, 2010, s. 142).

Foucault se problematice sexuality vnuje i dalších dvou dílech své „trilogie“, avšak tyto jsou z pohledu regulace chování méně přínosné, nebo svou povahou jsou převážně historicko-filosofické. *Dějiny sexuality II – Užívání slasti* se soustřeďuje na zkoumání způsobu, jakým se jedinec v období klasického řeckého myšlení staví k sexuálnímu chování jako oblasti morálního uvažování a volby. Východiskem je zde pro Foucaulta (2003a, s. 45) „užívání slasti“ (*chrésis afrodisiôn*), které je analyzováno ve vztahu ke třem oblastem života, jimiž jsou zdravá životospráva (vztah k vlastnímu tělu), hospodaření (umění vést domácnost) a milostné dvojení, zejména pokud jde o homosexuální lásku k chlapcům. Následně autor studuje způsob, jakým lékařské a filosofické myšlení vypracovalo tento koncept „užívání slasti“ a formulovala na která témata zdrženlivosti, která se stala později běžnými ve vztahu ke třem osám lidské zkušenosti: vztahu k tělu, vztahu k manželce, vztahu k chlapcům a vztahu k pravdě. Obecně lze říci, že autor hledá cesty, jakými se klasická řecká filosofie dotazuje na sexuální chování jakožto morální problém a usiluje o definování této podoby umění, která byla vyžadována (tamtéž, s. 45 a 329). Také *Dějiny sexuality III – Péče o sebe* sledují obdobné motivy jako předchozí díl, avšak v kontextu pozdní antiky (Artemidóros, Plútarchos, stoicismus) a raného křesťanství.⁹ Foucault konstatuje, že počátky našeho staletí jsou v oblasti morální reflexe o sexuální aktivitě a jejích slastech poznamenány dalším posílením střídmosti, která je doporučována ze strany lékařů i filosofů.

⁹ Právě analýza raných křesťanských textů se měla stát obsahem čtvrtého svazku *Dějiny sexuality* s názvem *Doznání tělesnosti*. Foucault sice tento díl víceméně dokončil, ale vzhledem k tomu, že ve své závěti zakázal jakékoli posmrtné publikace, k jeho vydání nedošlo (Foucault, 2003b – pozn. vydavatele).

Je odsuzován jakýkoliv vztah mimo manželství a je vyžadována bezvýhradná věrnost. Také vztah k chlapcům je postupně více znevažován. To je posíleno v období klesání, které považuje již samotný sexuální akt za zlo a legitimizuje jej pouze v rámci manželského svazku, zatímco láska k chlapcům je postupně zcela odsuzována jako „protipřirozená“ (Foucault, 2003b, s. 309).

Skrze osobnost jednoho z nejvýznamnějších sociologů dneška, **Antonyho Giddense**, se můžeme přenést do doby současné, nebo také tento autor se problematice intimity a sexuality věnuje (srov. Giddens, 2012). V sexualitě vidí spojovací články mezi vlastním tělem, identitou a sociálními normami a současně upozorňuje na skutečnost, že i když je lidská sexualita v cí soukromou, v dnešní době je trvale přítomná i ve veřejné sféře – což ostatní tvrdili i Elias a Foucault (viz výše). Giddens uvádí i další, dnes dobře známý fakt, že postupně dochází ke **změně motivace** utváření partnerských svazků a sexuálního chování. Přes primární majetkové zájmy po vzestupu romantické lásky až po něco, co Giddens označuje „plastická sexualita“. Jejím základem je emancipace, zejména ženská, a požadavek na sexuální rozkoš, která je oddělena od reprodukce. Tím slábne i pévaha mužského sexuálního prožitku a sexuální kontroly ve prospěch žen a jejich rovného postavení – tento úpadek mužské sexuality dává autor do souvislosti i s nárstem násilí na ženách. V každém případě dochází k demokratizaci interpersonální sféry, která je srovnatelná s demokratizací sféry veřejné. Změny, jimiž sexualita v posledních desetiletích prochází, vnímá jako skutečně zásadní a jejich společným jmenovatelem je podle jeho názoru nárok na **citové uspokojení** (Giddens, 2012, s. 9-11).

Tato uvolněná sexualita ale současně ohrožuje postavení **manželství** a **rodiny**, neboť zatímco dříve byl manželský svazek jediným legitimním „místem“ provozování pohlavního styku, dnes se může sexuálnímu životu oddávat každý pár bez ohledu na své společensko-právní postavení. S tím ostatně souvisí i rostoucí tolerance k homosexualitě, která není dána pouze nárstem liberálního smýšlení, ale právě oddělením sexuality od reprodukce. Rodina, a nejen ona, se tak stává jakousi „skrápkovou institucí“, jež má své označení a představy, které jsou s ní tradičně spojovány, avšak její obsahem se kvapem mění. Základem rodiny nejsou primárně děti, nýbrž emocionální vztah manželského páru, se kterým stojí i padá stabilita rodiny. Takové pouto, spojené i se sexuální

spokojeností partner ve svazku, je poměrně křehké a náchylné k rozpadu, a tím spíše, není-li provázeno zákonným stvrzením vztahu v podobě manželství – to je mimo jiné i jistým vnějším stabilizátorem vztahu. Pojivem lidských vztahů, které nahradilo primárně majetkové vztahy minulosti, je dnes tedy **intimita**. A už jde o sexuální a milostné vztahy, vztahy rodičů a dětí i přátelství (Giddens, 2000, s. 69-85).

Tím bychom mohli toto sociologické exposé de facto ukončit, avšak rádi bychom upozornili ještě na jednu významnou skutečnost, která má své neopominutelné místo i v oblasti sociologické teorie, a tou je problematika posuzování normality a patologie – v kontextu sociologie spíše **normality** a **deviace**.¹⁰

I zde by bylo možné prezentovat nejrozličnější sociologické a především kriminologické teorie, které se zabývají především sociálních deviací, zejména pak kriminality. Avšak v případě sexuálních deviací v užším smyslu slova, jak o nich bude řeč v kapitole o nové sexualitě, je třeba mít na paměti, že i když některé deviací i nověji parafilii má svůj jednoznačný biologický původ v „poruše pohlavního pudu“ (srov. Zvěřina, 2012), a tudíž mnohé **kriminologické teorie** a **teorie sociální deviace**, které spoléhají do značné míry na vlivy sociálního prostředí i obecní socializace, mají v kontextu sexuálního chování, sexuálních deviací i sexuální delikvence a jejich působení omezenou platnost. Proto považujeme podrobnější uvádění jednotlivých kriminologických teorií za redundantní pro naše téma.

Ve stručnosti uvedeme pouze to, že tyto rozličné kriminologické teorie vidí příčiny kriminálního chování ve třech skupinách faktorů: **biologických**, a už genetických, biochemických i neurofyziologických a neuroanatomických, **psychologických**, zdrazujících osobnost pachatele, její dynamiku a ontogenezi, anebo **sociálních**, jež se zaměřují na nejrozličnější společenské vlivy, které přispívají ke kriminálnímu chování pachatele. V této nejširší podskupině teorií jsou zdrazovány jak vlivy rodiny a dalších skupin, jako jsou vrstevníci a nejrozličnější party, tak i rozsáhlejší a organizovanější delikventní subkultury anebo vlivy celospolečenské jako důsledky zobrazování kriminality a násilí v médiích i stav absence pravidel ve společnosti (Durkheimova anomie)

¹⁰ Blíže k odlišnému obsahu pojmů „**deviace**“ a „**patologie**“ v sexuologii a společenských vědách viz dále (kapitola o nové sexualitě).

i soulad anebo rozpor mezi společensky uznávanými cíly a prostředky, které k nim vedou (Robert K. Merton) a další (srov. Jandourek, 2011, s. 37-59).

V dnešní době je však většina teorií, které jsou založeny na jednostranném důrazu na některou z těchto skupin faktorů, považována za nevyhovující, nebo na druhé straně opomíjejí ostatní možné vlivy. Z tohoto důvodu je v současnosti dnešních přijímaných teorií spíše **multifaktorová** a uznává, že na vzniku sociální deviace, i úžeji právem postižitelného kriminálního chování, se nemůže podílet celá řada faktorů biologických v podobě vrozeného temperamentu i typu reaktivity a některých neurologických a psychiatrických poruch, tak psychologických, jejichž jádro je zejména ve struktuře osobnosti daného člověka a například i zkušenostech z dětství, až po vlivy sociální, v užším (společenství) i širším (společnosti) pojetí, které přispívají k výchově a socializaci daného člověka (srov. Válková, 2005, s. 51-122).

Zejména k problematice vymezení **normality** a deviace/patologie se však ještě dostaneme v dalším textu, především v souvislosti se sociální kontrolou chování a zejména pak sexuologickou systematikou (viz dále).

2.4.3 Genderová perspektiva

Teoretickým konceptem a analytickou kategorií, která má svojí povahou velmi blízko především k sociálnímu konstruktivismu, je gender a s ním spojená genderová studia (gender studies), vycházející především z tradic feministického myšlení a hnutí.¹¹

Gender jako kategorie je založena na další významné pojmové dvojici, kterou je **gender** a **pohlaví**. Zatímco pohlaví je určitá biologická danost spojená s přítomností ženských i mužských pohlavních znaků, gender je sociální kategorie, která je s pohlavím spojena a projevuje se jako femininita i maskulinita. Důležitá však je, že často zjednodušující, stereotypní předpoklady vztahující se k genderu, tedy jakémusi sociálnímu pohlaví, lidé obecně přijímají

¹¹ Genderová perspektiva má především **horizontální charakter**, a lze ji tedy aplikovat prakticky na jakoukoliv oblast společenského života. Přesto tento aspekt zařadíme do kapitoly „Sexualita, společnost a kultura“ (2.4), neboť má zejména k **sociologii** velmi blízko. Ostatně i oddělení Akademie věd ČR, které se v současnosti cíleně zabývá genderovými aspekty společnosti, je součástí Sociologického ústavu AV ČR (srov. <http://www.soc.cas.cz>). A také výuka oboru gender studies je na některých českých vysokých školách spojena s oborem sociologie, například na Masarykově univerzitě v Brně (srov. <https://www.muni.cz>).

za platné a zakládají na nich rozdílný přístup k osobám ženského a mužského pohlaví. To se pak projevuje nejen v mezilidské komunikaci a vztazích, ale i na úrovni společnosti jako celku – v tom případě hovoříme o pohlavní-genderovém systému. Ten se dotýká prakticky všech oblastí společenského života, v etn regulace sexuality, kdy jsou určité formy vyjádření sexuality odměňovány a jiné trestány anebo jsou odlišně nahlíženy podle toho, zda jsou spojeny s ženským nebo mužským pohlavím, čímž vzniká **dvojitý standard** posuzování sexuálního chování. Jeden a tentýž projev chování je pak hodnocen odlišně v závislosti na pohlaví, resp. genderu, dané osoby. Typickým příkladem může být již výše zmíněná promiskuita, která bývá spojována a tolerována zejména u mužů, zatímco u žen je nezávadně nahlížena jako v trestný poklesek (Renzetti, Curran, 2003, s. 20-21).

Genderová studia a feminismus si pak kladou legitimní otázku, zda jsou rozdíly mezi muži a ženami a jejich sexuálním chováním dány skutečně jejich odlišnou „přirozeností“ a biologickými vlivy, anebo spíše odlišným způsobem výchovy a socializace chlapců a dívek. Rozdíly v sexuálním chování žen a mužů jsou v literatuře skutečně hojně popisovány (srov. Lipka, 2009, s. 53-57), mnohé z nich jsme ostatně již nastínili, avšak jaký je jejich skutečný podklad?

Přínosem genderových studií v oblasti sexuality je také to, že upozorují na **rozmanitost** lidského pohlaví a genderu a vyjadřují permanentní zájem o sexuální menšiny – ty se často skrývají pod zkratkou LGBT (lesby, gayové, bisexuálové a transgender osoby). Popírají tak i tradiční binární vidění společnosti prizmatem kategorií ženy a muži i heterosexuální a homosexuální. Používají i označení jako je **intersexualita** pro osoby s nevyhraněným biologickým pohlavím anebo **transgender** pro ty, kteří se necítí být ženou ani mužem a hlásí se k odlišnému pojetí genderu, nebo gendery nejsou pouze dva, ale jejich neomezený počet (srov. Fafejta, 2004), i když mnozí lidé si to neuvědomují a i pod nálepkou gender dále prosazují ono binární vidění světa na mužské a ženské – pouze nahradili slovo pohlaví termínem gender (Nagel-Docekal, 2007).

Shrňme-li hlavní přínosy feministického, a v návaznosti na něj i genderového, myšlení pro oblast sexuálního chování, můžeme říci, že tkví především v otevření toho, co bylo dosud považováno za **soukromé**, přirodní i trestné, společenské kritice a ve stejném zájmu (podobně viz také Elias i

Foucault výše). Právem bylo v této souvislosti poukazováno na to, že soukromé m že být i ve ejným. P íkladem, který jist nevyžaduje další argumenta ní podporu, je domácí násilí (na ženách). Také pozitiva dostupné antikoncepce pro rozvoj sexuálních vztah mezi ženami a muži, a zejména pak „osvobození“ ženské sexuality od permanentního strachu z ot hotn ní, není t eba podrobn ji popisovat. Feministická a genderová kritika tak umožnili hlubší analýzu oblastí zájmu, které byly dosud považovány za striktn ítimní a nep ístupné (srov. Adkinsová, 2006, s. 313-335). Feminismus a gender tak obrazn p isp ly k otev ení ložnic ve ejnému zájmu.¹²

Z „klasik “ feministického a genderového pohledu na sv t zmi me alespo Johna Stuarta Milla (práce *Poddanství žen*), Simone de Beauvoir (*Druhé pohlaví*) i Pierra Bourdieu (*Nadvláda muž*), i když by bylo možné uvést mnohá díla eské, evropské i americké tradice myšlenkového sm ru, který se, podobn jako mnoho dalších, stává v posledních desetiletích natolik heterogenním a nep ehledným – minimáln pro toho, kdo se mu cílen nev nuje.

2.5 Individuální a sociální kontrola chování

V obecných souvislostech biologických, psychologických i společenských již víme o lidské sexualit mnohé, avšak dosud nikoliv to, jakým zp sobem dochází k regulaci našich pot eb a preferencí v této sfé e, které jsou sice pudov motivované, ale sou asn kulturn a sociáln modifikované. Nyní se tedy zam íme na zodpov zení této nejasnosti.

Jako velmi vhodný se nám jeví pro tento ú el model pojm mrav, morálka, etika (a právo) v pojetí **Jana Sokola**, který jej uvádí, podobn jako „trojí model svobody“, v ad svých knih (srov. 2007, 2008, 2010a, 2010b). Velmi p ínosné je nejen to, jak autor obsahov odlišuje tyto pojmy, jež se v teorii i praxi tak ásto neprávem zam ují, ale zároveň i ilustrace toho, jakým zp sobem se proplétá individuální regulace (autoregulace) našeho chování a jednání s úrovní společenskou. Ta je reflexí prostého faktu, že každý lov k je

¹² Vymezení pojmu **ve ejný zájem** se budeme v novat v jedné z následujících podkapitol, nebo má z pohledu tématu této práce nemalý význam.

tvorem sociálním, a proto musí žít v unitém spole enství po boku dalších osob, jež mají (alespo formáln) stejné postavení jako on sám.

2.5.1 Mrav, morálka, etika

Unitou základní úrove ízení našeho chování a jednání tvo í podle Sokola **mrav**, nebo také spole enský i spole ný mrav. Zahrnuje nau ené vzorce chování pro všechny b žné životní situace. Mrav nám íká, jak máme mluvit, chovat se na ve ejnosti, oblékat se i esat apod. Jde o vzorce jednání, které jsou jaksi samoz ejmé, kdy jednáme ze zvyku na základ toho, co nám bylo všt pováno od d tství v rámci výchovy a socializace. Zjednodušen e eno mrav zahrnuje vše, co se u nás „d lá“ a hlavn pak, co se u nás „ned lá“, nebo práv p i odchylce od spole ného mravu nás naši rodi e pokárali a ukázali nám, jak se správn zachovat. Mrav nás tedy vede každodenními situacemi a nezat žuje nás p emýšlením o nepodstatných mali kostech. Protože jednáme všichni obdobn , je naše jednání p edvídatelné a dodává nám pocit d v ry a bezpe í. Mrav je tedy pro nás n co zcela samoz ejmého, co si zpravidla ani neuv domujeme. To však platí pouze do chvíle, než se setkáme s n kým, kdo se chová jinak, kdo je pro nás „cizí“. Mrav je tedy jakýsi neformální imperativ, který nám ve stru nosti íká: d lej všechno tak, jak se to u nás d lá, za i se podle ostatních (Sokol, 2007, s. 144-152).

Už ve starov ku si však lidé povšimli, že toto nesta í. Existují totiž situace, kdy se jedinec naopak musí postavit mín ní v tšiny a nejednat podle jejich vzoru. V d l to již Sokrates a zejména pak Bible jednozna n íká: nep idáš se k v tšin , když páchá ni emnosti. Jde tedy o situaci zcela opa nou, kdy lov k sám musí poznat, co je špatné a postavit se t eba i v tšin – k rozpoznání takovýchto špatných in vznikaly v minulosti nejzn jší „seznamy“, jakým je i biblické Desatero p ikázání.¹³ Tuto druhou vrstvu

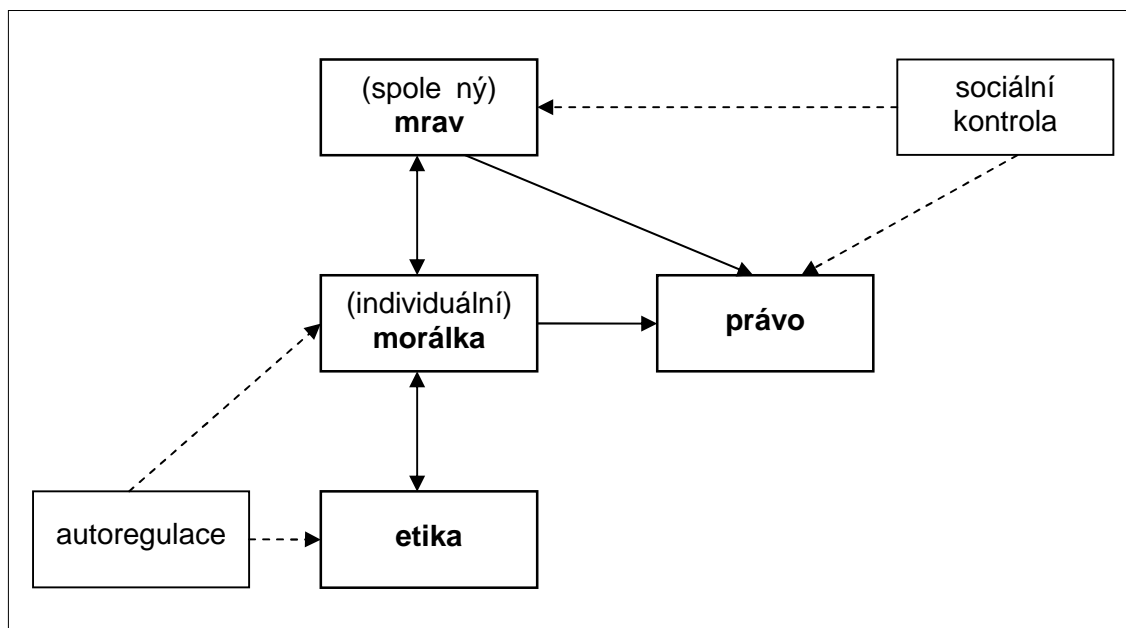
¹³ Ostatn í **Desatero p ikázání** obsahuje ustanovení týkající se sexuálního chování. Konkrétn jde o p ikázání sedmé a desáté. **7. p ikázání** íká: „*Nesesmilníš.*“, **10. p ikázání**: „*Nebudeš dychtit po žen svého bližního...*“ (nebo také nepožádáš manželky bližního svého). Srov. Bible, kniha Exodus (Ex 20, 2-17) a kniha Deuteronomium (Dt 5, 6-21) a také Sokol, 2004, s. 117-118. Ob tato p ikázání se tedy týkají de facto nevy – zatímco 7. p ikázání zakazuje „spáchání“ nevy, 10. p ikázání zakazuje i jen dycht ní i toužení (pop . vyzvání) manželky jiného muže. Podle Bible se tedy jedinec nesmí nevy dopustit p ímým skutkem ani nep ímo ve vztahu k vdané žen .

označuje Sokol pojmem (individuální) **morálka**, která se obrací na každého člověka zvlášť. Na rozdíl od mravu nám ne říká, co máme dělat, ale naopak nás varuje a zakazuje činit špatné. Vzniká tak zcela osobní mravní odpovědnost člověka (Sokol, tamtéž).

Odlišit špatné od dobrého a postavit se v tšinu nebylo nikdy snadné, proto lidé odedávna tuto schopnost podporovali například i tím, že nemohli být trestáni. A právě zde se ze společenského mravu a individuální morálky začíná vydělovat právo. Začíná jako vnější nátlak a hrozba, avšak na rozdíl od morálky má schopnost trestat. Tím se můžeme domnívat, že společenská úroveň práva oproti morálce zvýšit, na druhé straně zbývá odstranit špatnosti, které se právními prostředky postihují těžko, jako lež (Sokol, tamtéž). Vzhledem k významu práva pro regulaci sexuálního chování jedince se mu budeme věnovat v samostatné části kapitole.

To ale není vše, nebo mrav, morálka i právo jsou negativní – zakazují a trestají. Člověk by se ale neměl spokojit s tím, že nedělá nic špatného, ale usilovat o to být lepším a hledat „dobrý život“. V této snaze však veškerá pravidla selhávají. Lze se sice inspirovat skutky jiných, nelze je však napodobovat. A právě této oblasti hledání, objevování, vynalézání, ale i riskování říká Sokol etika (2007, tamtéž). Ta však již zcela přesahuje možnosti tématu této práce.

Tento model pojmu mrav, morálka, etika a právo se můžeme pokusit pro přehlednost vyjádřit graficky, i když Sokol tak ve svých textech nečiní. Doplňme navíc i rozměr „nositelů regulace“, tj. zda se jedná o dané individuum, anebo společnost, i když toto rozdělení je do značné míry didaktické, jelikož prvky autoregulace i sociální kontroly se v každém jednání vzájemně doplňují – ani právo není pouhé „následování“ předpisů, ale také jeho znalost (právní povědomí), interpretace, dodržování i neovědomé překročení z neznalosti anebo v domě porušování. V každém případě patří více či méně v domě **sebeomezení** k životu ve společnosti po bodu dalších lidí.

Graf . 2: Model pojmů mrav, morálka, etika a právo podle J. Sokola. Zdroj: sestaveno a doplněno podle Sokol (2007, 2008, 2010a, 2010b).

2.5.2 Právo a lidská práva

Jak jsme uvedli výše v souvislosti s definicí pojmů mrav, morálka a etika, právo není jediným normativním systémem společnosti. Podle Veje a Urbanové (2011, s. 157-164) existují v zásadě i tyto systémy, které se více méně kryjí se Sokolovým modelem. Prvním z nich jsou **morální normy**, rozlišující sociální jednání na dobré i špatné se sankcí v podobě svdomí jedince i reakce ve vnějším sociálním okolí. Dále se jedná o **náboženské normy**, jejichž závaznost i trest za porušení vyplývá z nadpřirozené autority. Naproti tomu **zvykové normy** vyjadřují dlouhodobé tradice dané společností a trestem za jejich porušení je široká škála sociálních reakcí okolí od posměchu, snížení společenské prestiže až po exkomunikaci. Konečně **právní normy** představují specifické formalizované postupy sociální kontroly, jimž se budeme dále věnovat.

Ideální situací je, pokud jsou tyto normativní systémy v souladu, nebo pak se zvyšuje účinnost práva a právo jako systém působí koherentně. Právo by tedy mělo mít oporu v mravu a morálce a také obecně představit spravedlnost (Sokol, 2007, s. 233-240).

Důležité je, že právo má nejen funkci **regulativní**, ale také **normativní**. Právo tedy v první řadě hodnotí jednotlivé projevy chování a jednání jedince

z pohledu určitých kritérií, aby odlišilo vhodné od nevhodného, přínosné od škodlivého, dobré od špatného, atd. A na základě tohoto zhodnocení přistupuje k případné regulaci. Tudíž i právo je součástí kultury dané společnosti (Sokol, 2007, s. 233-240).

Právo je tedy specifickým nástrojem **sociální kontroly** chování. V čem však tkví ona jeho zvláštnost? Většina autorů (Gerloch, 2013; Pospíšil, 1997; Sokol, 2007; Veveřelá a Urbanová, 2011) se shoduje v tom, že se jedná zejména o následující vlastnosti práva – i když se zvolené názvosloví u jednotlivých autorů částečně liší, obsahově se více méně shodují:

- **autorita** – právní normy a rozhodnutí v oblasti práva jsou vázány na nějakou obecně závaznou autoritu, v našem prostředí zejména stát a jeho orgány;
- **závaznost** – daná právní norma a rozhodnutí je obecně přijímáno jako platné a nezpochybnitelné, tj. platí pro všechny bez rozdílu;
- **univerzalita** – právní normy se vztahují na neurčitý počet případů stejného druhu právních subjektů na určitém území. Intencí práva je tedy obecná úprava určité právní skutečnosti s možností aplikace na konkrétní případy;
- **sankce** – porušení příslušné právní normy je spojeno s hrozbou sankce a vnějšího donucení ze strany dané právní autority;
- **forma** – aby bylo právo skutečně platné (resp. účinné) a vynutitelné, musí mít podobu uznávaného pramene práva, tedy konkrétní právní normy.

Z pohledu **teorie práva** je možná klasifikace práva z mnoha hledisek. Ve stručnosti odlišujeme právo objektivní, jako souhrn platného nebo také pozitivního práva, a právo subjektivní, jež zahrnuje oprávnění dané osoby. Podle povahy rozlišujeme právní normy hmotné (materiální), které nikdo nepíkazují, zakazují, dovolují či ustanovují, a procesní, upravující postup příslušných orgánů. Dalším významným dělením práva je distinkce mezi právem soukromým a veřejným, což je důležité i z pohledu našeho tématu. Zatímco soukromé právo upravuje vztahy mezi osobami či subjekty, které jsou si rovny, **veřejné právo** vymezuje postup orgánů státní moci v těchto oblastech práva, kde stát vystupuje jako „nadřazený“ účastník s cílem zajistit jejich řádné fungování. Zatímco v soukromoprávní oblasti tedy převažuje princip ekvivalence, tj. rovnosti postavení právních subjektů, ve veřejném právu jde

spíše o podřízenost. Obdobně zde platí i další princip: soukromé právo říká, že každý smí činit vše, co není zákonem zakázáno a soukromě nesmí být nucen činit, co zákon neukládá, kdežto v právu veřejném platí opačný postup, tj. stát a jeho složky mohou činit pouze to, co jim zákon výslovně ukládá. Tím je chráněno soukromí každé osoby před neoprávněnými zásahy státu a veřejné moci. Z praktických i didaktických úhel se právo dělí do jednotlivých disciplín a odvíjí s tím, že vůbec nejstarší je patrně **trestní právo**, nebo ve většině známých společností vždy na zátku existovaly určité skutky, které byly obecně vnímány jako škodlivé i nebezpečné, a tudíž byly omezovány. V evropském prostoru má stálejší úlohu **ústavní právo**, nebo stanoví principy působnosti orgánů státní a veřejné správy. S nástupem globalizace právních vztahů roste na významu i právo mezinárodní, v našem geografickém kontextu zejména právo evropské. I z tohoto pohledu je významné odlišování jednotlivých právních norem podle „právní síly“, jelikož norma nižší síly nesmí odporovat normě vyšší. Nejvýše stojí v našem právním řádu ústava, ústavní zákony a mezinárodní normy, následují je jednotlivé zákony a nakonec i podzákonné normy jako nařízení a vyhlášky příslušných orgánů státní a veřejné správy. Opomenout nelze ani rozhodnutí příslušných soudních instancí. Obecně v tomto směru hovoříme o pramenech práva. Pro každou právní normu je charakteristická její působnost, tedy vymezení jejího dosahu. Odlišujeme proto působnost věcnou, prostorovou, časovou a osobní. Z pohledu věcné působnosti mohou být normy obecné, anebo speciální, upravující určitou úzce vymezenou oblast (srov. Gerloch, 2013, s. 29-82; Sokol, 2007, s. 247-250).

Pozitivní právo ale není pouze souborem státem „posvácených“ příkazů a zákazů činnosti jednotlivých právních subjektů, tedy i konkrétních (fyzických) osob. Nejde tedy pouze o právo objektivní, ale rovněž subjektivní, tedy oprávnění a nároky jednotlivých lidí. A zejména v tomto směru je nutné poukázat na koncept lidských práv a základních svobod, jež můžeme vnímat jako určitý korektiv i ochranu před „zvláštní“ veřejnou mocí při zasahování do soukromí každého z nás.

Základní lidská práva a svobody můžeme považovat za dosavadní vyvrcholení po staletí trvající snahy o osvobození člověka z poddanství a jeho zrovnoprávnění. Cestou k dosažení tohoto ideálu se stalo postupné omezování absolutní moci vládců ve jméno přírodních a nezadatelných práv člověka,

kteřá jsou pojmána jako bytostn vlastní každému lov ku, a tudíž nezczitelná a p vodn jší než stát sám. Novov ké pojetí lidských práv je spojováno zejména s myšlenkami osvícenství, jež našly své právn -politické vyjád ení v americké a francouzské deklaraci, z nichž erpaly následn i další zem a organizace. P irozenou sou ástí této geneze lidskoprávní myšlenky je její zakotvení v mezinárodních úmluvách Organizace spojených národ (OSN), Rady Evropy (RE) i Evropské unie (EU). Odsud pak již vedla cesta garance lidských práv do národních ústav demokratických stát a jejich právních ád (Tomeš, 2010, s. 74-76; Krej í, 2011).

Ideovou genezi konceptu lidských práv lze ilustrovat také na dob e známém pojetí britského sociologa T. H. Marshalla, který ve svém eseji z roku 1949 vyslovil myšlenku, že skute n plnohodnotné ob anství zahrnuje ti skupiny práv, která se v d jinách lidstva prosazovala postupn . První vrstvu práv p edstavují práva **ob anská**, která se ustanovila v zásad v pr b hu 18. století. Druhou skupinou, nalézající své vyjád ení zejména v 19. století, jsou práva **politická** a t etí, nejmladší, jsou práva **sociální** prosazující se v pr b hu 20. století (Keller, 2009, s. 20-22).

Jakkoliv je koncept lidských práv obecn p ijímán, není prost jistých vnit ních pnutí. V první ád je to „**p irozenost**“ základních práv a svobod. Podle Sokola je p edpokladem ú inného prosazování lidských práv v první ád uznání skute nosti, že lidská práva jsou výtvoem spole nosti a kultury a nikoliv p írody i nejasné p irozenosti. P edstava p irozenosti lidských práv je navíc nebezpečná v tom, že implikuje nemožnost up ení i odejmutí t chto práv, avšak zkušenosti minulého století nás pou ují o opaku (Sokol, 2007, s. 267-269). Dalším významným problémem je obtížná **vymahatelnost** základních práv a svobod v praxi. To je podle Sokola (tamtéž) do zna ené míry zp sobeno tím, že opomíjíme obrácenou stranu každého práva, a tou je explicitn vyjád ená povinnost. Jinými slovy tam, kde je oprávn ěná osoba, musí být i osoba povinná. Pouhá formální deklarace práv a svobod bez ur ení toho, kdo je za n zodpov dný, nenapl uje požadavky práva, jak jsme o n m pojednali výše. Ostatn i primát práv a svobod p ed povinnostmi je podle Sokola (tamtéž) mylný, nebo v ád p ípad nejsou lidská práva ni ím jiným než právy t ch druhých, a tedy naší **povinností**. A teprve ve chvíli, kdy všichni p ijmeme tyto

povinnostmi za své a budeme je respektovat, m že vzniknout dojem existence něho takového, jako je subjektivní právo.

Přesto je koncept lidských práv a základních svobod pro naše téma více než pínosný, jak ostatně ukážeme v analyticky pojaté části této práce, nebo garantuje každému člověku právo na soukromí, z něhož lze odvodit i svobodu sexuálních projevů. A naopak umožňuje státu, aby do tohoto svobodného prostoru každého člověka zasahoval pouze ve výjimečných případech na základě zmocnění zákona. Současně ukazuje, že právní regulace neznámá pouze zákaz i příkaz, tj. **omezení**, ale de facto i garanci, a tím pádem i vznik určitého subjektivního práva ve smyslu **oprávnění** – to částečně ukázal i Michel Foucault na své hypotéze represe (viz výše).

2.6 Ve veřejný prostor, politika a zájem

Posledním tématem, o němž bychom chtěli v rámci teoretických východisek této práce ve větší stručnosti pojednat, je oblast veřejné politiky a s ní související koncept veřejného zájmu, který je pro téma této práce velmi důležitý. Pokud však chceme hovořit o veřejné politice a zájmu, měli bychom se zamyslet také nad pojmem **veřejný prostor**, který lze chápat jako předpoklad každé veřejné politiky.

V širším smyslu slova je vznik veřejného prostoru spojen i s pojetí filosofie. Teprve, když se člověk za jiná vymaňuje z identity kmene i rodu, které nad ním dosud měly absolutní moc a předznamenávaly celý jeho život, může začít svobodně uvažovat a jednat. Prvním krokem na této dlouhé cestě k osamostatnění je usedlé zemědělství s rozdělením půdy, kde se stává základní jednotkou širší rodina s otcovskou autoritou v čele. Práv rozdělení půdy a její vlastnictví je podmínkou starověké demokracie, nebo teprve člověk, který má zajištěno své základní živobytí a nemusí se celý den zabírat jeho obstaráváním, může řešit i jiné otázky. Jakmile se tedy tento řád stabilizoval, mohli otcové rodin vstupovat do rovnoprávných vztahů a podílet se na něm jako „společenské smlouvy“ omezující panství autoritativního vládce. Takto tedy vzniká, nejprve v městských obcích, prostor pro jednání sobě rovných, utváří se veřejný prostor (městská *agora*) a místo pro filosofické úvahy. Současně se vznikem veřejného prostoru ale padá stín na soukromý život, jenž je postupně

vnímán jako méně „prestižní“, což má negativní dopad i na postavení žen. Teprve pozvolna mají možnost podílet se na chodu v cí ve ejných i jiné osoby než svobodní majetní muži. Emancipace rozli ných sociálních vrstev sm ůovala k dnešní p edstav ě demokratické spole nosti, kde se na správ v cí ve ejných podílí každý ob an skrze své volební právo. Vznik ve ejného prostoru tak jde ruku v ruce s rozši ováním svobody každého z nás a demokratizací spole nosti jako celku (Sokol, 2010a, s. 192-198). Tak lze tedy chápat ve ejný prostor v širším smyslu slova.

V užším smyslu a specifické vazb ě na regulaci sexuálního chování se v posledních staletích projevují tendence popsané Eliasem a Foucaultem (viz výše). Na jedné stran ě dochází k „intimizaci“ ady t lesných projev ůlov ka, v etn sexualitě, sou asn ě se však projevuje trend nar stající sociální kontroly i v t chto vysoce osobních sférách života jedince. P i zb ůžném pohledu by se proto mohlo zdát, že prostor naší individuální svobody se minimáln ě v posledních staletích stále zmenšuje.

Avšak alespo Ń pokud jde o obecný vývojový trend naší civilizace, platí p esný opak, nebo stále více oblastí našeho života se vyma uje ze sev ení spole enské kontroly a stává se sou ástí našeho svobodného rozhodování – by ve spole enském prostoru sdíleném mnoha lidmi je nutné vnímat každou svobodu jako vymezenou. S tím, jak se však jednotlivé oblasti lidské života, v etn sexualitě, stávají p edm tem naší „disponibility“ a sou asn ě slábnou i opory hodnotové a náboženské, roste nejen oblast svobody, ale také odpov dnosti, jak s ní lov k naloží (srov. Sokol, 2010a).

P esto lze zdánliv ě antagonistickou dvojici pojm ů ve ejný a soukromý chápat, podobn ě jako v p ípad ě jiných dosud uvedených dichotomií, jako extrémní polohy, mezi nimiž existuje množství p echod ě a „odstín ů“. Dnes si lze jen sotva p edstavit oblast spole enské praxe, která by nebyla alespo Ń díl ěm zp sobem upravena nebo „zasažena“ n kterou z právních norem – oblast lidské sexuality, již lze vnímat jako maximu intimity lov ka, je toho zá ným p íkladem. Snad i proto je obtížné zbavit se vtíravého pocitu, že oblastí vy atých z naší „libov le“ a sv ených ve ejné moci nep íbývá. Souslovím **ve ejná politika** pak lze ozna it „správu“ t chto záležitostí. To je však pohled dosti laický, proto se nyní zam ěme blíže na „operacionalizaci“ tohoto pojmu a jeho obsahu.

Veřejná politika (*public policy*) je specifický multidisciplinární obor, který se zrodil v 60. letech minulého století z politologie, sociologie, ekonomie, práva a dalších oborů. Vznikl z potřeby porozumět specifickým politickým problémům, faktorům jejich vzniku a jejich důsledkům, přičemž klade důraz na systematickost a důsledky politik (Potůček, LeLoup, 2010, s. 9).

Vzhledem k tomu, že dosud neexistuje všeobecně přijímaná definice tohoto oboru, je velmi přínosné zaměřit se na pojem **politika**, který je (nejen) v českém jazyce nositelem vícero významů. V tomto smyslu je nám proto velmi nápomocná anglická terminologie, nebo odlišuje nejméně tři významné úrovně tohoto pojmu (Veselý, 2007, s. 31): **polity** označuje institucionální a normativní rámcové podmínky politiky, který zahrnuje ústavu, právní řád, tradice apod. Jde tedy o rámec, určující pravidla pro jednotlivé aktéry. Naproti tomu **politics** obnáší dynamický proces tvorby politiky, v němž se střetávají různé zájmy a postupy a prosazují se prostřednictvím konfliktu nebo konsensu. A nakonec **policy** je samotným obsahem politiky, navrhuje konkrétní opatření a kroky, které mají přímý dopad na životy občanů v dané zemi. Všechny tyto úrovně jsou vzájemně propojeny, nebo politický rámcový rámec (*polity*), v němž dochází k interakci politických aktérů (*politics*), jež vede k tvorbě politik (*policy*). Obecně lze jako politiku chápat jak záměr něco konat, tak i proces její realizace (Veselý, 2007, s. 36). Platí přitom, že politika jako určitý systematická a cílevědomá činnost nemusí být nutně spojena pouze s veřejným sektorem (Colebatch, 2005).

Veřejnou politiku jako specifickou činnost aktérů veřejného sektoru lze pak vymezit jako využití moci pro kolektivní účely za účelem dosažení sledovaných cílů. Z procesuálního pohledu je tedy politika úlohou sledem jednání, který zahrnuje jednotlivé fáze, jako je analýza situace, určení cílů, volba varianty jednání, implementace, vyhodnocení a případná modifikace politiky – nejedná se totiž často o lineární postup, ale spíše kontinuální proces cyklického charakteru (Colebatch, 2005, s. 53-68).

Z pohledu teorie je možné podle Veselého (2007, s. 23) říci, že veřejná politika je jakýmsi zastřešujícím pojmem, který zahrnuje teorii i praxi politiky ve smyslu *policy*. Tvorbou jí patří i součásti: **policy studies** jako výzkumná aktivita zaměřená především na teoretický rozbor procesu tvorby politiky (*policy-making*), **policy analysis** reprezentující praktickou činnost směřující k tvorbě

poznatk a metodologií využitelných při tvorbě reálné politiky a **policy evaluation**, jež se zaměřuje na hodnocení výsledků a dle sledků politiky.

Souhrnně pak můžeme říci, že veřejná politika zahrnuje dva základní směry. Jedním z nich je **veřejná politice**, jež se zaměřuje na popis a pochopení procesu tvorby veřejné politiky, jeho cílem však není dosažení změny, a druhým pak **pro veřejnou politiku**, které se orientuje na získání informací pro změnu anebo usnadnění procesu přípravy a realizace veřejné politiky. Z toho plyne i snaha o objektivizaci postupů veřejné politiky.

Velmi přínosným pohledem na veřejnou politiku, i pro účely této práce, je model **A-A-A**, který nám umožní přehledně vymezit jednotlivé součásti veřejné politiky. Prvním z nich jsou politické **arény** jako určité „prostory“, v nichž probíhá interakce jednotlivých aktérů. Mezi tyto prostory patří zejména veřejnost, parlament, politické strany, vláda, byrokracie, zájmové skupiny a dnes i média. Politickými **aktéry** jsou pak jednotlivé subjekty, které navazují vzájemné interakce uvnitř arény i mezi zástupci jiných arén. Konečně politická **agenda** je souhrnem problémů, které reflektují aktéři ve své komunikaci. Její soubor je permanentně utvářen a doplňován a prolínají se v něm dlouhodobé záležitosti s neodkladnými situacemi (Potěšek, Vass, Kotlas, 2010, s. 47-50).

Pokud se pokusíme vztáhnout tyto stručné informace o povaze veřejné politiky na naše téma, pak můžeme říci, že nám jde v této práci zejména o úroveň *polity* a *policy*, nebo právě na základě kvalitativní analýzy regulace sexuálních chování v ČR (*polity*) budeme usuzovat na základní aspekty veřejné politiky (*policy*) v této oblasti. Z modelu A-A-A je pro nás stejně významná „agenda“, i když se jistě „dotkneme“ i jednotlivých aktérů, kteří přispívají k její formulaci. V převažující míře se soustředíme na „veřejnou politice“, by nemělo vyloučit, že z provedené analýzy vylíknou i některé návrhy pro změnu právní úpravy v této oblasti. Není to však naším primárním cílem.

Nakonec se musíme zmínit také o pojmu **veřejný zájem**, nebo právo on je jakýmsi „médiem legitimizace“ veřejné politiky – jinými slovy ospravedlnuje zásah veřejné moci do soukromé sféry každého z nás.

Jedním z esenciálních poznatků filosofické antropologie i psychologie je zjištění, že každý člověk, obecně každý subjekt, ve svém jednání „někam“ směřuje, o něco mu jde. Má tedy určitý cíl, zájem nebo alespoň směr, a bezprostředně krátkodobý anebo dlouhodobější, jehož se snaží dosáhnout prostřednictvím

svého jednání. Toto základní „zacílení“ subjektu se zpravidla označuje jako **intencionalita** (srov. Spaemann, 1998, s. 38-50).

Moderní ekonomie, a nejen ona, ale i politologie i ve veřejné politice, vidí toto základní směřování subjektu v „racionálním“ jednání, od níž je odvozena i **teorie racionální volby** (*rational choice theory*). Její základní teze ve stručnosti říká, že každý jedinec ve svém rozhodování a jednání sleduje především své vlastní zájmy a snaží se dosáhnout pro sebe maximálního výsledku i užtku, a to s co nejmenšími náklady. To je základ ekonomické racionality, která je v různých obměnách aplikována i do oblasti politického a společenského rozhodování, neboť pínos, zisk i užitek nemusí mít vždy podobu peněz, ale například i politické výhody i „sociálního kapitálu“. Přes své nepopíratelné pínos je však tato teorie a její „pínos“ ze sféry ekonomického rozhodování do sociologie a politologie téměř oprávněné kritiky, neboť je pro oblast společenského rozhodování příliš zjednodušující (Píhová, 2006, s. 95-104).

Ostatní i její aplikace na oblast sexuálního chování vyznívá dosti nepřesvědčivě, neboť si lze sotva představit, že by byla lidská sexualita motivována (finančním) ziskem – pomineme-li oblast komerční sexuality jako je prostituce a pornografie. Na druhou stranu i sexualita může být zdrojem moci, jak na to upozorňují feministická a genderová studia (viz výše). Přesto lze tvrdit, že převažující motivací lidské sexuality je dosažení slasti i rozkoše, na čemž ostatně založil svoji psychoanalytickou teorii Sigmund Freud (viz jeho **touha po slasti**). Pokud bychom chtěli tento koncept generalizovat, můžeme jej zařadit pod pojem, který praktická filosofie označuje jako **hédonismus**. Jeho podstatou je konstatování, že člověk ve svém životě sleduje cíle v podobě dosažení slasti i obecně toho, co je mu subjektivně příjemné (srov. Sokol, 2010a; Spaemann, 1995) – nikoliv užitečné, jak tvrdí utilitaristé a potažmo zastánci ekonomické racionality. V každém případě můžeme tuto vleklou diskusi ukončit lapidárním tvrzením, že motivace lidského jednání je natolik bohatá, že ji nemůžeme redukovat na prostý ekonomický kalkul ani dosažení rozkoše.¹⁴

¹⁴ Lze to ilustrovat i na příkladu tzv. vídeňských psychologických škol. Zatímco první vídeňská škola (psychoanalýza – Sigmund Freud) považovala za hlavní motiv lidského konání jednoznačně **touhu po slasti**, druhá vídeňská škola (individuální psychologie – Alfred Adler) již upřednostňovala **touhu po moci** a třetí (logoterapie – Viktor Emanuel Frankl) stavěla prozřetelnost na **li ke smyslu** (srov. Píhová, 2006). Z toho je patrné, že člověk ve svém jednání

Pokud však odhlédneme od všech těchto individuálních motivů a zájmů, dospějeme ke kýženému termínu **veřejný zájem**. Ten lze stručně vymezit jako zájem, který odpovídá potřebám společnosti jako celku (Ochrana, Pavel, Vítek a kol, 2010, s. 17). Je to tedy zájem, který bychom všichni sdíleli za předpokladu, že bychom nesledovali zájmy naše vlastní. Avšak ani tento pojem se neobejde bez kritiky a také on je normativní, je tedy výsledkem hodnocení. Problémem je také skutečnost, že adjektivum veřejný asociuje „všelidský“, tedy týkající se všech. V demokratické společnosti je to ale zpravidla jen to, co si přeje většina. A co tedy práva menšin a jednotlivce? Navíc neexistuje pouze jeden veřejný zájem, ale zájmy různé, které nejsou vždy komplementární a mohou způsobit jejich konflikty. Který z veřejných zájmů má potom přednost? Samotné vymezení obsahu tohoto pojmu je proto velmi nesnadné a stále živé (Potěšek, LeLoup, 2010, s. 12-13).

Na zjevné nesnáze naráží i prosazování veřejného zájmu v praxi. Na to pregnantně poukazuje i **teorie veřejné volby**. Tkví ve zjištění, že i v oblasti veřejného rozhodování přebíhá zase a znovu pouze „obyčejní lidé“ se svými vlastními zájmy, cíly a potřebami, a tudíž i ve veřejném sektoru prosazují spíše svoje partiální zájmy než ty veřejné. Tím se kruh uzavírá (srov. Čichová, 2006; Sokol, 2007).

Přes etnou kritiku je i koncept veřejného zájmu velmi inspirativní a i my jej v této práci ještě využijeme, zejména v jejích závěrečných partiích.

2.7 Shrnutí

Tím, co jsme se v této, na první pohled snad až příliš obsáhle pojaté, části práce snažili vyjádřit, je skutečnost, že z teoretického hlediska má lidská sexualita velmi bohaté a různorodé koeny a není ji tedy možné nahlížet jednostranně, například z pohledu sexuologie, jak budeme uinit v další kapitole. Lidská sexualita je determinována mnoha rozličnými faktory biologickými, společensko-kulturními i individuálně psychologickými. Není proto možné tyto skutečnosti podceňovat i opomíjet, a to tím spíše, že i to, co v této práci

m že skutečně sledovat cíle rozličné, nemluví o tom, že ne vždy jsou plně v domě reflektované.

nazýváme „regulací sexuálního chování jedince“ není ni čím jiným než určitým specifickým „produktem“ naší společnosti a kultury.

Lidská sexualita má nepopiratelné biologické kořeny v úrovni fylogeneze našeho živočišného druhu – ilustrovali jsme je zejména v souvislosti se vzpomínkou postavou lovka a rozdílným vkladem ženského a mužského pohlaví do rozmnožování a péče o potomstvo. Také z pohledu individuální ontogeneze je náš život rozlišen „sexualizován“, a už jde o pohlaví na úrovni primárních pohlavních znaků (gonád) i postupně se rozvíjejících znaků sekundárních, které mají při rozvoji sexuálního chování významnou roli.

To, co však lovka odlišuje od jiných živočišných druhů, je skutečnost, že lidská sexualita je oddělena od biologické reprodukce a slouží i k jiným účelům, které jsme označili jako „rekreační“. Pohlavní akt není tedy pouze prostředkem pokračování rodu, ale také projevem intimní komunikace mezi partnery a zdrojem tělesného potěšení. Tato skutečnost je reflektována i v oblasti naší psychiky, jak na to svým svérázným způsobem upozornil zejména Sigmund Freud prostřednictvím psychoanalytického učení. Právě to je založeno na touze po slasti jako jednom z určitých momentů lidského vývoje, chování i jednání. Sexualita hraje významnou roli nejen v průběhu našeho vývoje v dětství a dospívání, ale zejména v dospělosti, kdy se její potěhy a preference obsažené v nevědomém „id“ dožadují uspokojení. Ostatně i rozvoj lidské kultury je podle Freuda spojen se sublimací libida. Přes veškerou kritiku je psychoanalýza dodnes významným zdrojem poznání a inspirace.

Lidská sexualita je svébytná také tím, že je spojena s adou společensko-kulturních omezení a pravidel. Velmi pregnantně to ilustruje etnografický materiál potvrzující skutečnost, že společenská regulace sexuálních projevů jedince může být velmi různorodá a že to, co je v jedné části světa přijímáno jako běžné, může jinde působit zcela bizarně až nepřijatelně. Souvisí to do značné míry i s tím, jak je v dané kultuře definováno incestní tabu, vyjadřující různé formy polyuzenství, a z jakého okruhu si může jedinec volit svého potenciálního sexuálního partnera.

Zatímco sociokulturní antropologie nás tedy poučuje, že i v lidské sexualitě platí: „jiný kraj, jiný mrav“, sociologická teorie odhaluje i některé společensko-historické proměny a intrakulturní specifika v našem civilizačním okruhu. Ty jsem se pokusil ilustrovat na základě poznatků sociálního

konstruktivismu, civilizační teorie (N. Elias), etikizační teorie a stigmatizace (E. Goffman) i na soudobých poznatcích A. Giddense a genderových studií. Zvláštní místo patří v tomto směru poznatkům Michela Foucaulta, který v nově známou část svého díla problematizaci vztahu společenské moci a sexuality.

Práv společenská kontrola hraje v oblasti sexuálního chování nezanedbatelnou roli, a už v podobě neformálních sociálních norem anebo formalizovaných postupů vynutitelného práva, spojeného s možností sankce. Významná zde působí i sebekontrola jedince, která je do značné míry podmíněna zvlněním společenských imperativ. V tomto směru jsme ilustrativně použili model J. Sokola, který velmi pregnantně odlišuje pojmy mrav, morálka, etika a právo, v etně jejich vzájemných vztahů. Přesto nelze alespoň v kontextu moderních společností neuvést zásadní význam práva pro tuto oblast.

Zdánlivě paradoxně můžeme říci, že ve veřejný prostor, tak jak jej dnes zpravidla chápeme, se člověku otevírá teprve ve chvíli, kdy se zbaví každodenních útrap se zajišťováním živobytí. Vznik veřejného prostoru je tak nutně spojen s rozšiřováním lidské svobody. V oblastech, které jsou svěřeny veřejné moci, vzniká prostor pro realizaci veřejné politiky. Tu lze ve větší míře pojímat například jako využití moci pro kolektivní účely za účelem dosažení sledovaných cílů. Formulace těchto společných sdílených cílů je odvislá od veřejného zájmu, tedy toho, co by vnímal jako potřebné a přínosné každý z nás, kdyby nesledovat cíle své vlastní. Skrze veřejný zájem lze ostatně nahlížet i naše téma regulace sexuálního chování.

3. Sexuologická systematika

Poté, co jsme se zabývali lidskou sexualitou v širších souvislostech vybraných v dních obor , doplníme nyní náš výklad o poznatky sexuologické, nebo právě tento specializovaný obor lze v daném kontextu považovat za klíčový. Navíc je jeho systematika a terminologie pro další partie tohoto textu sotva opominutelná.

Pro úplnost dodejme, že identicky jako v předcházejících kapitolách i zde platí, že pojednáme pouze o vybraných otázkách sexuologického zájmu, které považujeme za stěžejní a přínosné pro naše téma.

3.1 Sexuologie

A už se sexuologie rozvíjí jako samostatný, převážně lékařský, obor, anebo jsou její poznatky rozvíjeny v rámci příbuzných disciplín, jako je psychiatrie, gynekologie, urologie, dermatovenerologie i klinická psychologie (Zvěřina, 2003, s. 20), můžeme říci, že lidská sexualita v etnosexuálního chování je doménou právě tohoto oboru. Ostatně i tená i divák, který se tímto oborem nijak blíže nezaobírá, zná jistě přední osobnosti této specializace z médií. Nebo jsou to často právě oni, kdo se (v ideálním případě) vyjadřuje k nejrelevantnějším otázkám, které s lidskou sexualitou v dnešní společnosti souvisí. Jména jako Radim Uzel¹⁵, Petr Weiss i Jaroslav Zvěřina zná tedy, troufám si říci, prakticky každý a tyto osobnosti se tudíž významným způsobem spolupodílejí i na formování našich názorů a postojů k vybraným tématům sexuologické problematiky.

Česká sexuologie je v tomto oboru držitelem jednoho významného primátu, a to, že v České republice bylo založeno vůbec první univerzitní sexuologické pracoviště na světě. Jde o Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze – jeho původní název zněl: „Ústav pro sexuální patologie“ – jehož vznik se datuje již do roku 1921 (Zvěřina, 2003, s. 18).

¹⁵ Velmi živě si vzpomínám, s jakou oblibou jsem v době svého dopívání poslouchal přes sluchátka rádiové pořady **Radima Uzla** *„Ervenání a ervené uši“*, ve kterých s mimořádnou erudicí a humorem sobě vlastním hovořil pro mládež o nejrelevantnějších aspektech lidské sexuality. Také rubrika „lásky, sex a nežnosti“ v časopise **Bravo** byla v době „mého mládí“ vyhledávaným zdrojem informací tohoto typu.

Pro nás je však dležitější, čím se tento obor v praxi zabývá. V první řadě je to diagnostika a léčba celého spektra **poruch lidské sexuality** a souvisejících obtíží. Jedná se především o sexuální dysfunkce, problémy se sexuální identifikací a orientací a sexuální deviace (parafilie). Podrobněji se o tyto skupinám poruch budeme v novat v dalším textu. Další významný segment tvoří soudní znalecké posuzování a léčebná preventivní péče pachatel **sexuálních deliktů** a pomoc a terapie jejich obětí – také na tzv. sexuální delikvenci se zaměříme v dalším textu. Neopomenutelnou součástí poskytované péče jsou i **poruchy plodnosti**, zejména v případě neplodnosti na straně muže. Velmi širokou skupinou aktivit je i **sexuální poradenství** zaměřené na nejrizičnější fáze lidského života, specifické skupiny osob i okruhy sexuologické problematiky. Patří sem mj. poradenství v případě poruch pohlavního vývoje, poruch sexuálního vývoje v dětství a dospívání, pohlavně přenosných chorob včetně HIV positivity a onemocnění AIDS, sexuálních problémů chronicky duševně a tělesně nemocných a handicapovaných. Vynechat samozřejmě nelze ani problematiku antikoncepce a plánování rodinnosti i oblast **sexuální výchovy** a vzdělávání pro děti, mládež, dospělé i odborníky různých profesí (Zvěřina, 2012, s. 6-7).

V rámci těchto aktivit však nepůsobí zdaleka pouze lékaři-sexuologové a zdravotnický personál, ale i další odborníci, zejména z oblasti klinické psychologie a psychoterapie. Méně známou specializací je tzv. sexoterapie, která se zaměřuje na nácvik nejrizičnějších (párových) postupů při léčbě sexuálních dysfunkcí. V ČR se této oblasti bohatě věnuje např. Stanislav Kratochvíl (srov. 2005 a 2008). To je však oblast, která přesahuje zaměření této práce. Daleko významnější je pro nás naopak naznačená oblast **soudní sexuologie**, jež se mimo jiné zaměřuje na posuzování sexuálně motivované trestné činnosti (srov. Procházka, 2012). Sexuologická problematika však přesahuje i do řady dalších oborů jako je pedagogika, sociální práce, právo a další. Navíc i lékařská sexuologie se nezaměřuje pouze na „tvrdé jádro“ sexuálních poruch, ale i řadu píbuzných otázek, což lze nahlížet rozličnými způsoby v souvislosti s výše nastíněnou kritikou M. Foucaulta.

3.2 Anatomie lidské sexuality

Jak již víme, lidská sexualita je velmi komplexní a vnitřně diferencovaný fenomén, proto je nezbytné, abychom jej vymezili blíže v jeho jednotlivých „komponentech“ – označení „anatomie“ zde používáme spíše obrazně, neboť nám nejde o stavbu mužských a ženských pohlavních orgánů, nýbrž „stavbu“, a do značné míry i konstrukci, lidské sexuality.

V zásadě můžeme říci, že lidská sexuality zahrnuje čtyři i základní oblasti, které jsou však v životě každého individua nutně provázané. Jde tudíž o celostně spíše didaktické. Tyto základními složkami jsou (Zvěřina, 2003, s. 48 a 2012, s. 8-9):¹⁶

- sexuální identifikace (sexuální role)
- sexuální orientace (erotická preference)
- sexuální emoce
- sexuální chování

Sexuální identifikace je základním stavebním kamenem lidské sexuality a znamená pocit příslušnosti k mužskému, anebo ženskému pohlaví. Ve vývoji člověka probíhá v souladu s pohlavím genetickým a anatomickým (pohlavní orgány) a rozvíjí se již v druhém trimestru prenatálního vývoje. Projevem sexuální i pohlavní identifikace je schopnost přijetí příslušné sociální role, tedy genderu. Nejčastějšími poruchami sexuální identifikace jsou transsexualita a transvestitismus (Zvěřina, 2012, s. 9) – jednotlivým sexuálním poruchám se budeme věnovat v jedné z dalších subkapitol.

Sexuální orientace vyjadřuje, kým je daný člověk eroticky přitahován (Capponi, Hajnová, Novák, 1994, s. 101). Zpravidla se jedná o osoby opačného pohlaví, což odpovídá dvoupohlavní diferenciaci lidského druhu. Významnou roli v sexuální orientaci mají druhotné pohlavní znaky, s tím, že sexuální orientace je dobře zjištělná i pomocí vybraných psychofyziologických vyšetření zaměřených na sexuální reakci jedince na vybrané podněty. Nejčastější odchylkou v oblasti sexuální orientace je homosexualita, tedy sexuální zájem o osoby stejného pohlaví, a už u mužů i žen. Existují však i mnohé další

¹⁶ Některé prameny používají místo adjektiva „sexuální“ také výrazu „pohlavní“, a to zejména v kontextu kategorií sexuální/pohlavní identifikace a orientace (srov. Weiss a kol., 2010).

poruchy preference, označované jako parafilie i sexuální deviace, jimž se budeme ještě v novát (Zvřina, 2012, s. 9).

Sexuální emoce rozlišuje sexuologie v zásadě tři: sexuální vzrušení, pocitové vyvrcholení (orgasmus), sexuální uspokojení (satisfakce) a zamilovanost (erotická fascinace). Sexuální vzrušení je bezprostřední reakcí na určitý pitažlivý podnět a je spojeno s určitými fyziologickými projevy jako je erekce penisu u mužů i vaginální lubrikace u žen. Pocity vyvrcholení (orgasmus) provází dosažení vrcholu při pohlavním styku anebo autoerotické aktivitě, naopak sexuální uspokojení (satisfakce) je stavem uvolnění po dosažení orgasmu. Tyto sexuální emoce jsou spojeny s pozorovatelnými tělesnými a fyziologickými projevy (Zvřina, 2012, s. 9-10).

V této souvislosti uvedeme, že pohlavní akt i také cyklus má zpravidla tři základní fáze, které poprvé popsali američtí badatelé Masters a Johnsonová v roce 1966. Jsou jimi: vzrušení, plató, orgasmus a uvolnění (involuce). Platí přitom, že jsou provázeny silnými emocemi a fyziologickými změnami v organismu jedince. A přestože je jejich průběh vysoce individuální, můžeme obecně konstatovat, že variabilita prožitků u mužů je spíše nižší, zatímco u žen je vyšší a je spojena s řadou dalších faktorů, zejména psychologických (Kratochvíl, 2005, s. 55; Merkunová, Orel, 2008, s. 187).

Poslední uváděnou sexuální emocí je zamilovanost i erotická fascinace, která je specificky lidským vyjádřením erotického zájmu o sexuální objekt, jinými slovy druhou osobu (Zvřina, 2012, s. 10).¹⁷

Sexuální chování je zbývající komponentou lidské sexuality, které jsme se dosud blíže neovnovali, avšak vzhledem k tomu, že tato kategorie je s ohledem na zvolené téma centrální – název práce obsahuje sousloví „regulace sexuálního chování jedince“ – budeme se jí v novát v samostatné podkapitole.

Ještě připomeleme, že uvedené složky lidské sexuality, tedy identifikace, orientace, emoce a chování, není nutné nahlížet takto lineárně, jako prvky, které „leží vedle sebe“, ale také ve vývojové, **ontogenetické perspektivě**.

¹⁷ Vskutku velmi zajímavá a včasná strohá definice citu, jemuž bylo v dřívějších lidstvu věnováno tolik času a energie, a jenž je jedním ze základních motivů v celé jeho šíři. V ostrém kontrastu pak musí přibít veškeré definice zamilovanosti a lásky v pojetí autora, jakým byl například **Erich Fromm** (srov. 2013, s. 55-59). Zamilovanost v jeho pojetí přechází v erotickou lásku, která má zcela jinou kvalitu („touha po úplném splynutí, po spojení s druhým člověkem“).

Zatímco pohlavní identita a sexuální orientace mají své zárodky již v pr b hu prenatalního vývoje, zejména pohlavní orientace je dnes vnímána jako jednozna n biologicky daná, pohlavní role, která je vn jším projevem pohlavní identity, se rozvíjí dále v d tství. Již ve 2 až 3 letech v ku si dítě uv domuje vn jší rozdíly mezi mužským a ženským, tedy rozdílné pohlaví a gender, což se posiluje v dob základní školní docházky a návazn v pubert a adolescenci. K integraci sexuální identity a preference dochází zhruba v 10 až 15 letech v ku, tedy v období pubescence, což vede i rozvoji sexuálních emocí a sexuálního chování. V naší zem pisné ší ce a délce spadá v k prvního pohlavního styku do fáze dospívání, neboli adolescence, nej ast ji se tak d je mezi 17. a 18. rokem (Spilková, 2010, s. 102-103).

3.2.1 Sexuální chování

Pro lidské sexuální chování je typické, že má **párový charakter**, což platí i pro n které další živo ichy. V úvodní fázi jde p edevším o výb r vhodného partnera a navázání kontaktu, který postupn p er stá ve vztah s explicitními sexuálními projevy mezi partnery (Zv ina, 2012, s. 11). M žeme tedy íci, že sexuální chování probíhá ve ty ech základních fázích:

- zpozorování a první ohodnocení vhodného partnera;
- pretaktilní interakce zahrnující pohledy, úsm vy, postoje a verbální podn ty;
- taktilní interakce (tj. dotyková);
- uskute n ní genitálního spojení.

Ustavený sexuáln -partnerský vztah má ur itou soudržnost podporovanou vzájemnou emo ní náklonností a jeho d sledkem je i tendence k restrikci sexuálního chování k osobám mimo daný vztah. V rnost a monogamie mají tedy základ nejen kulturní a sociální, ale i biologický, avšak neexistuje žádný mechanismus, který by zaru oval doživotní monogamii. Specifickým fenoménem je navíc i **konzumní p ístup** k sexualit bez bližších vazeb mezi partnery. Neosobní sex se tak stává nejen zábavou, ale i zbožím (Zv ina, 2012, s. 11).

Významnou složkou sexuality lov ka je i **autoerotika**, kdy je dosaženo pohlavního vzrušení a uspokojení drážd ním vlastních pohlavních orgán ve

spojení s fantazijními představami.¹⁸ Jak víme v souvislosti s Freudovým výkladem, autoerotické aktivity se objevují již u dětí před nástupem puberty. Vyšší masturbační aktivitu vykazují obecně muži. Souasně platí, že dnešní sexuologie nepovažuje onanii za nijakou škodlivou pro tělesné i duševní zdraví jedince (Zvěřina, 2012, s. 11).

Již na několika místech dosavadního textu jsme narazili na rozdíly v sexuální chování **mužů a žen**. Budiž tedy souhrnně řečeno, že sexualita mužů a žen vykazuje určité kvalitativní i kvantitativní rozdíly, které mají převod sociálně kulturní, ale do určité míry i biologický (Zvěřina, 2012, s. 11). Citovaný autor ve své knize uvádí obdobnou argumentaci, kterou jsme již uvedl výše v souvislosti evolučním a etologickým pohledem na sexualitu člověka. Genderové rozdíly tedy souvisí i s odlišnou investicí žen a mužů do reprodukce a péče o potomstvo.

Rovněž vývojové hledisko – ve smyslu **ontogeneze**, nikoliv fylogeneze – jsme již opakovaně zmínili. Neplatí tedy zcela představa, že dětství je obdobím zcela asexuálním, byť dramatické změny přicházejí v tomto směru především pubescence, spojená s rozvojem sekundárních pohlavních znaků a projevy sexuální zralosti. Tyto jsou menstruace u dívek a schopnost ejakulace u chlapců. Zatímco u dívek jsou tyto projevy zaznamenávány zpravidla ve věku 10 – 15 let, u chlapců je to mezi 13. – 15. rokem věku. V pubertě a následně i v adolescenci dochází k rozvoji sexuálních aktivit jak masturbací, tak později i partnerských. Sexuální zájem chlapců je již v tomto věku vyšší než u dívek, u nichž se dostavuje teprve postupně a závisí do značné míry na partnerském vztahu (Zvěřina, 2012, s. 12-15). Specifickým vývojovým problémem v adolescenci je skutečnost, že dospívání neprobíhá synchronně ve všech dílčích sférách. Zatímco sexuální zralost a schopnost reprodukce je dosaženo již okolo 15. roku věku, dosplost psychosociální přichází o několik let později. Nemluvíme o ekonomické nezávislosti, která se prodlužující přípravou na budoucí povolání posouvá do věku ještě vyššího. Sexuální zralost a apetence tak nejednou v ruce s výpěstlostí osobnosti a ekonomickou nezávislostí

¹⁸ Kdysi jsem zaslechl vtipnou, ale výstižnou definici lidského sexuálního aktu jako: **frikce** (tj. tření) a **fantazie**. Bohužel si již nepamatuji jejího autora, ani se mi jej nepodařilo dohledat. Přesto zde tento výraz uvádím, nebo zejména v souvislosti s autoerotikou je vskutku velmi přiléhavý. Souasně se autorovi omlouvám, že jej jmenovitě neuvádím.

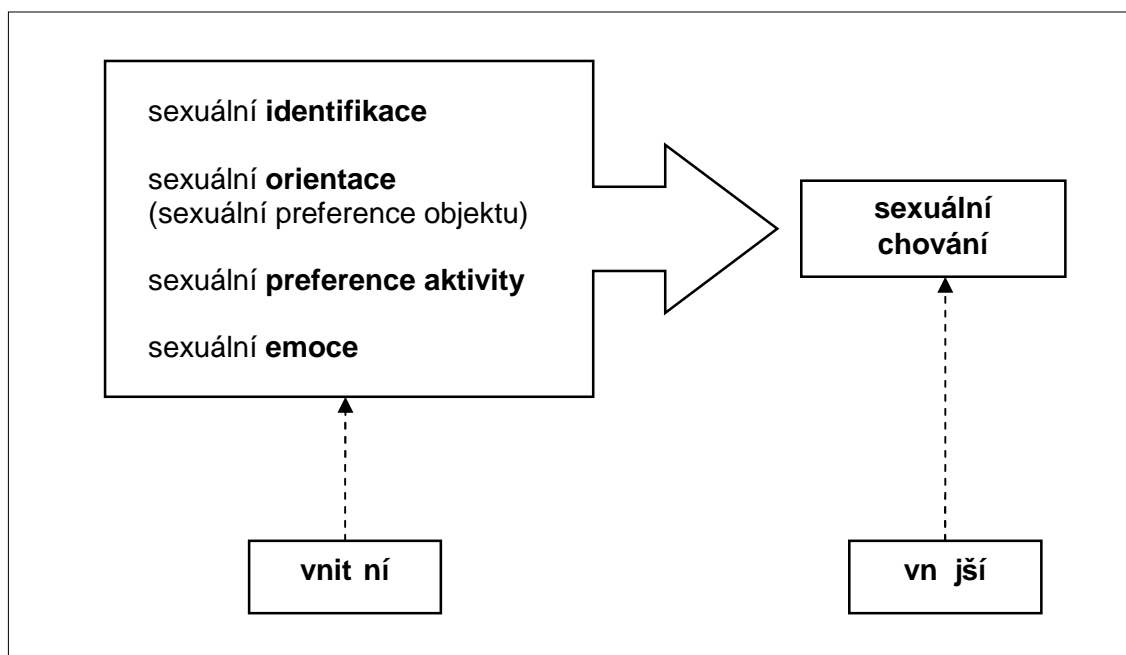
(Langmeier, Kejřová, 2006, s. 164). Sexualita je významnou determinantou lidského života po celou dospělou, kdy je zpravidla spojena s partnerským vztahem i manželstvím a také plozením a výchovou dětí – rekreační funkce je tak doplněna také onou prokreací. Intimní projevy jsou však důležitou součástí každého partnerského vztahu a prohlubují vzájemnou náklonnost a kladné emoce, avšak za předpokladu, že se partnerům dají nalézt oboustranně vítaný modus naplnění jejich sexuálních potřeb a preferencí (Langmeier, Kejřová, 2006, s. 179-180). Sexualita hraje významnou roli i ve stáří, i když obecně rozšířená představa je jiná. Charakter lidské sexuality se s věkem proměňuje, avšak ani stáří nemusí znamenat abstinenci, nebrání-li tomu zdravotní omezení i nechuť partnera. Pravdou však je, že ve vyšším věku má sexuální chování astji nekoitální charakter a převládají spíše taktilní podněty. Bariérou jsou i vlivy čistě demografické, nebo zvýšená úmrtnost mužů má za důsledek sníženou šanci starších žen nalézt vhodného partnera (Haškovcová, 2010, s. 157-164).

Také **somatický stav** je významnou determinantou sexuálního chování. Významnou roli v jeho autoregulaci hraje vyzrálá centrální nervová soustava a hladina pohlavních hormonů, a už to jsou estrogeny a progesteron u žen i testosteron u mužů. Rovněž onemocnění, a už interních, neurologických, psychiatrických apod., má negativní vliv na kvalitu sexuálního života (Zvěřina, 2003, s. 55-61).

Závěrem tohoto stručného pojednání o sexuálním chování považuji za vhodné, aby byla zodpovězena otázka, proč se téma práce zaměřuje právě na oblast „**regulace sexuálního chování jedince**“, jak je uvedeno v názvu práce. O sexualitě bychom měli uvažovat zejména na základě toho, co je nám přístupné z vědy, tedy skrze kategorie chování a jednání. I o pohlavních rolích a pohlavní orientaci uvažujeme zpravidla na základě chování dané osoby – pomineme-li oblast specifických diagnostických metod v sexuologii a forenzní i klinické psychologii. Sotva tedy můžeme ve veřejné politice a právo usilovat o regulaci našeho „vnitřního světa“, a to tím spíše, že naše myšlenky, představy i fantazie nikoho neomezují i neohrožují. Právě proto se budeme v analytické části této práce vnovat regulaci sexuálního chování jako oblasti vnějších projevů naší sexuality, i když se pochopitelně nelze vyhnout ani přibuzným oblastem. Výmluvně tuto myšlenku vyjádřil již slavný filosof Tomáš

Akvinský ve své *Teologické sum*, když uvádí, že lidé mohou dlat zákony jen o tom, co mohou sami také posoudit: tedy jen o vnějších, nikoliv vnitřních věcech (in Sokol, 2007, s. 199). V našem kontextu to znamená, že chceme-li od vodně vymežit a omezit lidskou sexualitu, pak se musíme zaměřit právě a jen na její **vnější** projevy, a tím je sexuální chování.

Za účelem shrnutí výše uvedených poznatků a provázání jednotlivých komponent lidské sexuality můžeme uvést velmi výstižný výměr **motivace sexuálního chování**, jak jej prezentuje Procházka (2012, s. 173). Pro přehlednost jej uvádíme v podobě grafu, který byl zpracován a upraven na základě textu uvedeného autora a doplněn o „vnitřní a vnější dimenzi“, nebo jak jsem již uvedli, pouze lidské chování je pozorovatelné zvnějšku a tedy i regulovatelné.

Graf . 3: Motivace sexuálního chování. Zdroj: Procházka, 2012, s. 173 (upraveno a doplněno).

3.2.2 Výzkumy a trendy sexuálního chování v ČR

Výzkumy sexuálního chování jsou velmi cenným zdrojem empirických dat o tom, jak lidé prožívají intimní chvíle tělesného sblížení – samozřejmě nepomineme-li nejzákladnější souvislosti metodologické i sociálně-psychologické, které nejsou v centru našeho zájmu. V každém případě nelze tento typ informací podceňovat. Potvrzuje to i řada zkušeností z historie sexuologie, kdy právě tato data vedla k redefinici některých sexuologických předpokladů a

kategorií, v etn posuzování toho, co je v rámci sexuality považováno za „normální“ a „nenormální“ i patologické. Výmluvným příkladem jsou v tomto smyslu tzv. **Kinseyho reporty**. Šlo o několik zpráv amerického biologa a psychologa sexuologie Alfréda C. Kinseyho z poloviny minulého století, které vedly k odtabuizování sexuálních témat a odhalení rozšíření některých sexuálních praktik, které byly dosud považovány za **deviantní** („nenormální“) i dokonce **delikventní** (trestné). Šlo především o masturbaci u mužů i žen, pedomanželské a mimomanželské styky, homosexuální zkušenosti i některé nekoitální praktiky jako orální a anální sex. I v této souvislosti a ve vazbě na rozšíření bezpečné antikoncepce a zejména ženské sexuality se někdy hovoří o **sexuální revoluci** (Weiss, Zvěřina, 2001; Zvěřina, 2003, s. 14).

Pro nás tkví význam těchto výzkumů v tom, že mohou vést ke korekci percepce některých aspektů lidské sexuality a/nebo odhalení diskrepance mezi tím, co je považováno za normální a nenormální i dokonce deviantní a trestné – ostatně k problematice normality a patologie se ve stručnosti ještě vrátíme. Vazba mezi sociální normou a skutečným chováním je tedy obousměrná, tj. nejenže **norma** ovlivňuje naše **chování**, ale i chování může vést ke změně normy pro jeho posuzování.

Tolik úvodem k dokreslení výzkumů sexuálního chování, nebo také v ČR mají svoji tradici. Od roku 1993 u nás totiž probíhá v mezinárodním měřítku ojedinělý projekt opakovaných výzkumů sexuálního chování obecné populace v intervalu pěti let. Odborným garantem výzkumů na reprezentativním vzorku respondentů prostřednictvím kvótního výběru a techniky anonymních dotazníků je již zmíněný Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze.¹⁹ Ostatní výsledky prvních dvou z této řady výzkumů byly zpracovány i v podobě knižní publikace autorů Weisse a Zvěřiny s názvem *Sexuální chování v ČR – situace a trendy* (2001). Výzkumy se zaměřují v především na sexuální **chování** české populace, věnují se však i na **postoje** respondentů k některým relevantním fenoménům. Mezi hlavní tématické okruhy výzkumů patří: masturbace, aktivita, zahajování partnerských sexuálních aktivit a v první souloži, přítomnost sexuálních partnerů, používání antikoncepce, partnerské sexuální aktivity, mimomanželské styky,

¹⁹ Výsledky posledního z řady těchto výzkumů byly zveřejněny na konci dubna 2014.

sexuální poruchy, komerční sex, homosexuální orientace a homosexuální chování, zkušenosti se sexuálním zneužitím, zkušenosti se sexuálním násilím a postoje k interrupci (Weiss, 2011; Weiss, Zvěřina, 2001).

Vzhledem k tomu, že nám na tomto místě nejde o detailní kvantifikaci rozdílů v sexuálním chování v jednotlivých sledovaných obdobích, ale spíše **obecné trendy**, uvedeme pouze hlavní zjištění týkající se uvedených tématických okruhů. První partnerské aktivity v podobě polibek a schůzek se objevují okolo 15. roku, necking²⁰ okolo 17. roku, petting a první pohlavní styk mezi 17. a 18. rokem, a to bez výraznějších rozdílů mezi pohlavími – u chlapců jde však spíše o náhodnou partnerku než u dívek. Pozitivním trendem je postupně se zvyšující podíl osob, které od prvního styku užívají antikoncepci, nejčastěji antikoncepčním prostředkem jsou hormonální tablety. S tím souvisí i drastický pokles interrupcí mezi 90. lety a současností – z cca 100 tisíc ročně na 25 tisíc. Také pokles pěstování hotenství je u nás velmi tolerantní ve srovnání s jinými zeměmi. Masturbací aktivity přiznávají spíše muži než ženy a muži také s onanií začínají dříve, v průměru okolo 14. roku, zatímco dívky v 17 letech. Postoj k masturbaci je však v české populaci velmi liberální a za škodlivou ji považuje zcela zanedbatelné procento probandů. Oproti tradovaným informacím není v posledních letech zjištěn významný nárůst počtu sexuálních partnerů – u mužů se pohybuje okolo 9-10 partnerek za život, u žen jde v průměru o 5,5 partnera. Frekvence souloží je podobná u obou pohlaví, a to cca 8krát měsíčně horizontálně nebo také 2 týdenně. Délka soulože v etnopedehry je obvykle 15 až 18 minut. Pokud jde o mimomanželské styky, přiznává je cca 60 % mužů a 40 % žen, s určitými výkyvy v jednotlivých obdobích. Styk s prostitutkou někdy využilo okolo 10 % mužů. Zkušenosti s pohlavním zneužitím v dětství uvádí zhruba 10 % žen a 5 % mužů. Okolo 12 % žen uvádí zkušenost s přinucením k pohlavnímu styku, 8 % mužů na druhé straně přiznává, že se někdy dopustilo sexuálního násilí. Liberální postoj se projevuje i ve vztahu k homosexualitě²¹, zkušenost

²⁰ **Necking** je forma mazlení a polibek, která připouští dotyky pouze od pasu nahoru. Naopak **petting** zahrnuje mazlení a dráždění erotogenních zón v etnopedehry, pohlavních orgánů, případně až do orgasmu (Capponi, Hajnová, Novák, 1994).

²¹ Nejen v této souvislosti je upozorováno na diference ve verbalizovaném **postoji** a skutečném chování i **jednáním**. Lapidárně řečeno, pokud někdo něco říká, ještě to neznamená, že to tak skutečně vnímá a cítí, a už vůbec ne, že se v souladu s tím i chová. Znatelné rozdíly existují i v městském a venkovském prostředí. Třeba skutečnost si všimá

s homosexuálním chováním má cca 5 % populace, homosexuální orientaci však uvádí jen cca 3 % mužů i žen – homosexuální chování nemusí nutně znamenat i tuto orientaci. Jen 20 % mužů a 13 % žen uvádí, že by nějak změnilo své sexuální chování v souvislosti s hrozbou pohlavně přenosných chorob, zejména HIV/AIDS (Weiss, 2011, s. 71-82).

Pokud jde o souhrnné trendy v sexuálním chování po roce 1989, uvádí Weiss (tamtéž, s. 69 a 83) zejména následující: navzdory přetrvávajícím mýtům se v poslední době nijak zásadně nemění v okamžik prvního pohlavního styku, ani se nezvyšuje promiskuita, tedy počet sexuálních partnerů za život. Současně platí, že česká společnost patří v oblasti sexuality k celosvětově nejliberálnější. K podstatným posunům dochází zejména v oblasti antikoncepce, kdy se populace chová zodpovědněji, čímž souvisí i nárůst využití spolehlivé ochrany v podobě hormonální antikoncepce a kondomu a pokles interrupčních zásahů – přesto ČR vykazuje jen polovinu počet používání kondomu ve srovnání s vyspělými zeměmi, čímž je riziko nakažení pohlavními chorobami stále významné. Pokud jde o „volnější rámec“ sexuálního chování v ČR po roce 1989, je potřeba zmínit zejména oblast komerční sexuality. Projevilo se zvýšení nabídky prostituce, nárůst sexuální turistiky, erotických salónů a klubů, telefonních linek, sexuální inzerce a samozřejmě také v podstatě volná dostupnost pornografických materiálů, v němž hraje nezanedbatelnou roli zejména internet. Došlo i k dílčím změnám v oblasti legislativy, o kterých se zmíníme v kontextu jednotlivých kategorií sexuálních poruch.

3.3 Normalita, patologie a deviace

Chceme-li se zabývat regulací sexuálního chování a vymezením toho, co je (právem) definováno jako přijatelné, respektive nepřijatelné, musíme se stručně zaměřit i na pojetí normality a patologie, i když jde o otázky velmi palčivé, zdaleka nejen v psychiatrii a sexuologii, a dosud ne zcela uspokojivě objasněné (Svoboda, 2006, s. 31).

Pojem „normální“ se v současnosti de facto chápe ve třech základních významech: statistickém, funkčním a normativním. **Statistické** pojetí považuje

nejen sociologická metodologie, ale i sociální psychologie (srov. Weiss, Zvěřina, 2001, s. 109-112).

za normální to, co je nejastější, tedy průměrné. A vše, co je pod průměrem a nad ním, je považováno za nenormální ili patologické. **Funkční** chápání normality naproti tomu považuje za normální vše, co plní správně svou funkci. **Normativní** pojetí normality nakonec souvisí s tím, zda daný jedinec plní ili neplní předem dané ili dohodnuté normy (Svoboda, 2006, s. 32). Kromě tohoto základu však lze uvažovat i o dalších typech vymezení normality.

Důležitá je především **sociokulturní** pojetí, které poukazuje na to, že každá norma je podmíněna prostředím, ve kterém platí. Chápání normality je tedy podmíněno historicky a transkulturně. Jinými slovy, to co je normální v jednom místě a době, může být vnímáno zcela odlišně na místě jiném anebo v jiné době. Z pohledu sexuologie a medicíny obecně je důležitá rovněž pojetí **biologické** (medicínské), které má velmi blízko k funkční normě. I zde je totiž za normální považováno to, co je funkční - problémem však je, že ne u všech fenoménů známe jejich funkci. **Subjektivní** pojetí odkazuje na individuální rozměr normality – normální je tedy to, co za normální považuje daný subjekt. To se však nemusí křýt s představou dané společnosti. Nakonec **ideální** (optimální) pojetí považuje za normální to, co dosahuje vymezeného ideálu. Problémem je však nejasnost představy o ideálním a jeho praktická nesplnitelnost. V kontextu posuzování chování člověka nelze opomenout ani **vývojové** hledisko, nebo normalita projevu určitého jedince závisí i na jeho věku. Zejména u dětí a dospívajících je třeba mít toto specifikum na zřeteli (Vágnerová, 2008, s. 21-27; Weiss, 2008, s. 19-30).

Z výše uvedeného tedy jasně plyne, že jakékoliv pojetí normality je parciální, a tudíž neúplné a do značné míry i relativní. Navíc i přechod mezi normalitou a abnormalitou je plynulý a představuje tudíž kontinuum (Vágnerová, 2008, s. 27). Ve snaze o definování pojmu abnormní, neboli vzdálený od normy, je tak třeba brát v ohledu vícero aspektů. Jsou jimi nejen odchylka od normy statistické, nýbrž také sociální. Dále nepříznivý vliv na jedince nebo společnost a konečně subjektivní pocit strádání (Svoboda, 2006, s. 34).

Podstatné je podle našeho názoru také to, že každé pojetí normality nutně vychází ze společného kořene, a tím je **hodnocení**. I když moderní věda usiluje o nestrannost a objektivitu, přesto se bez hodnocení neobejdeme. To platí dvojnásob, pokud aspirujeme nejen na cíle teoreticko-explanatorní, nýbrž i praktické ovlivňování sociální reality a chování jednotlivých osob v ní. To se

rozhodnutí týká nejen sexuologie, ale i ve veřejné politice a mnoha dalších oborech (srov. Sokol, 2010a, s. 21-28).

Opakem normálního a normality je tedy patologické a **patologie** – v našem případě patologie sexuálního chování, k jejíž klasifikaci se přistoupíme později. A stejně jako jde o odchylku od normy (Svoboda, 2006, s. 32). V kontextu společenských věd, zejména sociologie, je však třeba mít na zřeteli rozličné významové konotace pojmu **deviace**. Zatímco v sexuologii se jedná o specifickou podskupinu sexuálních poruch, kterým se budeme věnovat v dalším textu, v sociologii jde obecně o každé chování jedince i skupiny, které se odlišuje od sociální normy, v tšinově akceptované v dané společnosti (Giddens, 2005, s. 185; Jandourek, 2001, s. 59). Můžeme tedy říci, že zatímco v medicínských a příbuzných oborech je odchylka od normy označována obecně jako patologie, v sociologii se označuje jako (sociální) deviace, starší terminologií **sociální patologie** (Jandourek, 2001, s. 183). Jde tedy o odlišné označení uvedené pojmové dichotomie normální – nenormální. Vzhledem k tomu, že v tomto textu budeme pod pojmem deviace rozumět zejména specifické poruchy pohlavního pudu, budeme v případě potřeby označení „sociální patologie“ a jejich konkrétních forem užívat obdobně pojmu **sociální deviace**. Ostatně celý jeden proud sociologického uvažování, zaměřující se na nonkonformní jednání jedinců a skupin, se často takto označuje (srov. Munková, 2001).

3.4 Klasifikace sexuálních poruch

Každý medicínský obor si v průběhu své existence vytvořil vlastní **klasifikační systém**, který plní vícero funkcí. Diagnostické kategorie slouží k efektivní komunikaci odborníků, určení nejvhodnější léčby i třídění jednotlivých nosologických jednotek podle příčin (Raboch, 2001, s. 7-15). I my se v dalším textu stručně zaměříme na klasifikaci jednotlivých skupin poruch.

Z pohledu obecné psychiatrie jsou sexuální poruchy řazeny zpravidla do skupiny poruch pudu, v tomto případě jde o **poruchy sexuálního pudu**. Tyto poruchy mohou být povahy **kvantitativní** ve smyslu zvýšení nebo naopak snížení sexuální apetence – na jedné straně jde tedy o satiriasmus u mužů i nymphomani u žen, na straně druhé rozličné sexuální dysfunkce. Pokud se jedná

o **kvalitativní** poruchy, je jejich podstatou narušení pohlavního pudu v pohlavní identifikaci, preferenci sexuálních objektů i v pohlavní aktivitě. Jde tedy především o jednotlivé druhy sexuálních deviací neboli parafilií (Faltus, Raboch, 2001, s. 83-84).

Podstatou skutečnosti je i fakt, že **etiologie**, neboli příčiny vzniku těchto poruch, nejsou dosud zcela objasněny. Často se na nich podílí jak faktory prenatální, tak i perinatální a postnatální. Není však pochyb o tom, že zejména u některých typů deviantních poruch má zásadní význam pro jejich manifestaci genetické vybavení, což komplikuje i možnosti efektivní léčby. Jinde spolu inkují vrozené faktory se sociálními, zejména pokud jde o výchovu v rodině. Pokud jde o **léčbu** sexuálních poruch, jedná se zpravidla o kombinaci farmakoterapie a psychoterapie, někdy jsou indikovány i operativní zásahy (Procházka, 2012, s. 173; Zemek, 2001, s. 149-153). Nyní však ke klasifikaci sexuálních poruch.

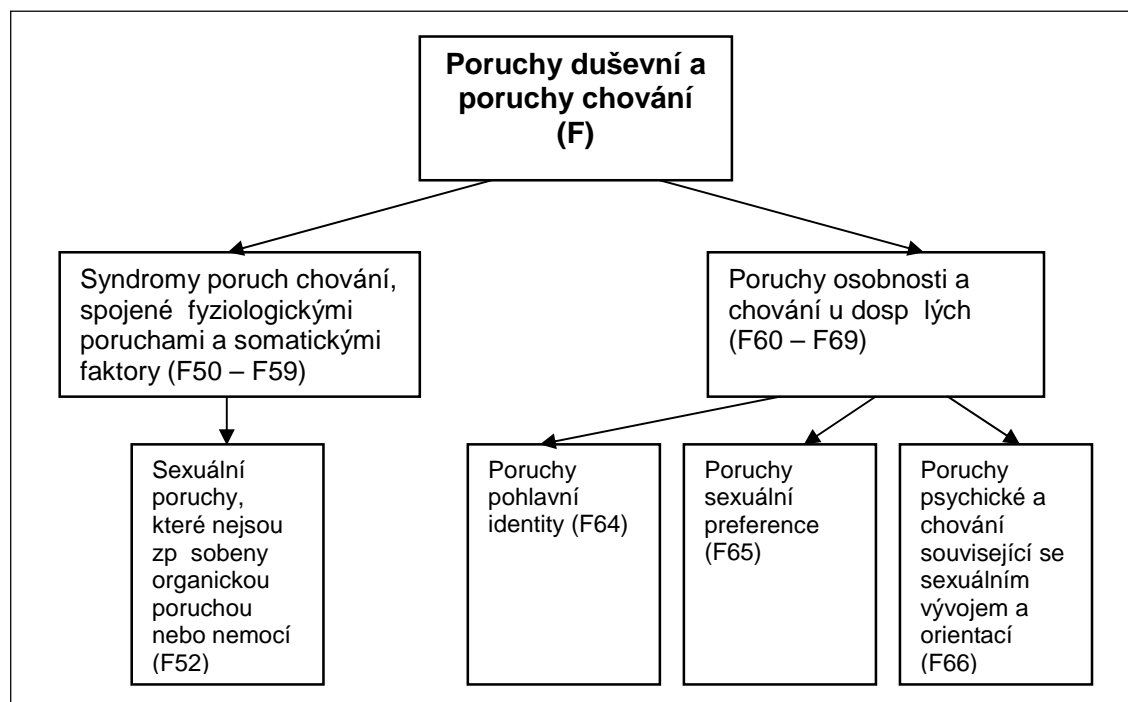
V euroamerickém okruhu se v současnosti používají ke klasifikaci nemocí a poruch v oblasti lidské sexuality a psychiky dva hlavní systémy (Raboch, 2001, s. 7-15; Weiss, 2008, s. 31-33): Diagnostický a statistický manuál duševních chorob (DSM), vydávaný Americkou psychiatrickou asociací, nyní aktuální v páté revizi (dále jen **DSM-5**)²² a u nás platná Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN), vydávaná Světovou zdravotnickou organizací, v současnosti užívaná v desáté revizi (dále jen **MKN-10**).²³ Vzhledem k tomu, že nám jde o všeobecnou orientaci, zejména pak o „podstatu“ jednotlivých poruch lidské sexuality, a nikoliv detailní znalost těchto diagnostických systémů a jejich komparaci, budeme vycházet pouze z u nás používaného klasifikačního systému MKN-10.

MKN-10 (aktualizace k 1. 4. 2014) zahrnuje sexuální poruchy a onemocnění do kapitoly **F – Poruchy duševní a poruchy chování** a dále pak dvou podkapitol: Syndromy poruch chování, spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory (F50 – F59) a Poruchy osobnosti a chování u dospělých

²² Srov. American Psychiatric Association. *DSM-5 Development* [online]. Datum publikování neuvedeno [citováno 10. 4. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.psych.org/practice/dsm>](http://www.psych.org/practice/dsm).

²³ Srov. *MKN-10 : Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů* [online]. Desátá revize, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014 [citováno 10. 4. 2014]. Světová zdravotnická organizace (SZO), 2008. Dostupné z [www: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>](http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html). ISBN 92-4-154649-2 (svazek 1.).

(F60 – F69). První z uvedených podkapitol obsahuje jednu skupinu poruch, druhá pak i skupiny. Pro přehlednost uvádíme hierarchii relevantních kapitol, podkapitol a skupin v samostatné tabulce (viz níže) – jednotlivé poruchy náležící do daných skupin jsou taxativně uvedeny v přílohách 1 – 4 této diplomové práce, kdy jsou sem zařazeny veškeré poruchy z dané skupiny v etn. popisu, který je uveden v tabelární části MKN-10 (viz přílohy).

Graf . 4: Klasifikace sexuálních poruch a onemocnění podle MKN-10. Zdroj: zpracováno podle MKN-10 (aktualizace k 1. 4. 2014).

Dodejme ještě, že citované kategorie reprezentují sexuální poruchy a onemocnění v užším smyslu, nebo sem nejsou zahrnuty zejména organicky podmíněné jednotky spadající od oblasti gynekologie, urologie, neurologie apod. – podobně uvádí pouze tyto skupiny poruch i vybraná sexuologická a psychiatrická literatura (srov. Raboch, 2012; Zvěřina, 2012).

Sexuologická literatura „nekopíruje“ zcela tuto systematiku danou MKN-10, ale vytváří vlastně odlišnou „taxonomii“ s cílem lépe vystihnout povahu jednotlivých skupin poruch a uvnitř je přehlednějšími – zejména pokud jde o názvy jednotlivých oddílů sexuálních poruch.²⁴ Můžeme tak rozlišovat zejména

²⁴ Z pohledu nosologie, neboli nauky o třídění nemocí, lze rozlišovat zejména následující pojmy: **znak** – objektivní projev patologického stavu; **příznak (symptom)** – subjektivní projev patologického stavu; **stav** – současný stav pacientových znaků a příznaků; **rysy** – trvalá

následující skupiny, vycházející v podstatě z jednotlivých komponent lidské sexuality (srov. Weiss a kol., 2010; Zvěřina, 2003 a 2012) – by jednotliví autoři se v jejich označení a třídění často neliší:

- sexuální dysfunkce
- poruchy sexuální orientace
- poruchy sexuální identifikace (pohlavní identity)
- poruchy sexuální preference (parafilie, sexuální deviace)

V hrubých obrysech můžeme říci, že vazba těchto skupin na poruchy uvedené v MKN-10 je následující:

Označení skupiny poruch	Odpovídající skupina podle MKN-10
Sexuální dysfunkce	Sexuální poruchy, které nejsou způsobeny organickou poruchou nebo nemocí (F52)
Poruchy sexuální orientace	Poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem a orientací (F66)
Poruchy sexuální identifikace (pohlavní identity)	Poruchy pohlavní identity (F64)
Poruchy sexuální preference (parafilie, sexuální deviace)	Poruchy sexuální preference (F65)

Tabulka 4: Označení skupin poruch lidské sexuality v odborné literatuře a podle MKN-10. Zdroj: zpracováno podle MKN-10 a Zvěřina, 2012 (upraveno).

Jednotlivých poruchám, které náležejí do výše vymezených skupin, se budeme podrobněji v novat v následujícím podkapitolách. Zamíříme se zejména pak na ty poruchy, které jsou významné z pohledu problematiky sexuálního chování a jeho předpokladů. Součástí není naším záměrem uvést vyčerpávající deskripci jednotlivých poruch, ta je ostatně uvedena v přílohách 1 až 4 této práce, nýbrž se zamíříme pouze na vystižení jejich podstaty, zejména prizmatem onoho „nenormálního“ či patologického.

Z epistemologického pohledu lze říci, že se stále více posouváme z teoretické části této práce k praktické, a připisujeme jí **analytické části**, kde se již zamůjeme cíleně na jednotlivé oblasti (ne)dovoleného sexuálního chování

charakteristika jedince, která jej odlišuje od ostatních; **dysfunkce** – obtížná či abnormální funkce, která může být znakem nebo příznakem; **syndrom** – skupina příznaků, které se obvykle vyskytují společně; **epizoda** – výskyt určitého syndromu v definovaném čase; **porucha** – podobná syndromu, ale s větší pravděpodobností vydržitelná od ostatních a reprezentující nemoc; **nemoc** – syndrom se známou příčinou a průběhem (Raboch, 2001, s. 14).

jedince a vycházíme nejen ze zdroj sekundárních, ale i primárních, jako je v tomto případě MKN-10.

3.4.1 Sexuální dysfunkce

Sexuální dysfunkce představují skupinu poruch, která je pro naše téma zcela okrajová, ba téměř nadbytečná. Zmíníme se o ní proto skutečně jen v krátkosti. V zásadě jde o segment obtíží **neorganického**, zpravidla **psychogenního** povodu, které brání zdárnému průběhu pohlavního aktu anebo jsou spojeny s určitým diskomfortem při jeho realizaci. Některé z nich jsou vázány specificky na mužské i ženské pohlaví, jiné se mohou vyskytovat u obou z nich.

V první řadě jde o poruchy, jako je nedostatek zájmu o pohlavní styk, nedostatečný požitek z něj i přímo averze k němu. Další skupinou jsou poruchy bránící realizaci styku, konkrétně poruchy erekce u mužů a nedostatečná schopnost lubrikace u žen. Patí sem i obtíže s dosažením orgasmu, který je opožděn anebo se nedostavuje vůbec (anorgasmie). Poruchy vázané specificky na určité pohlaví jsou především ejakulace u mužů a vaginismus u žen (nemožnost proniku do pochvy způsobený svalovým spasmem). Dyspareunie označuje bolest při pohlavním styku, která je možná u obou pohlaví. A nakonec jde i o nadměrné sexuální nutkání, které se označuje jako nymfomanie u žen a satyriasis u mužů (skupina F52 v MKN-10) – snad jen u této poruchy si lze představit určitou souvislost s ohrožujícím sexuálním chováním, zejména ve vazbách na jiný typ sexuální „úchytky“.

Vzhledem k tomu, že tyto poruchy náleží především jen do oblasti lékařské sexuologie a jejich nebezpečí i rizikovost pro společnost jako celek je prakticky nulová – jsou spíše zdrojem frustrace pro dané osoby – nebudeme se jim dále věnovat. Ostatní kompletní pohled výše uvedených poruch v etnickém popisu je uveden v příloze 1 této práce.

3.4.2 Poruchy sexuální orientace

Také tato skupina poruch má pro naši práci (v dnešní době) spíše omezený význam, ale z jiného důvodu než tomu bylo u sexuálních dysfunkcí.

Hlavní příčinou je fakt, že odlišná sexuální orientace sama o sobě není již považována za poruchu, jak je uvedeno i v MKN-10. To však neplatilo vždy, zejména v případě homosexuality.

Sexuální orientace, a už heterosexuální, homosexuální i bisexuální,²⁵ je v MKN-10 diagnosticky vymezena pouze v případě, že je tzv. **egodystonická**. Jinými slovy ji jedinec nepřijímá za vlastní a z důvodu nejznámějších přidružených obtíží si přeje, aby byla jiná.

Určitým pechodem mezi poruchami sexuální orientace a identifikace jsou v MKN-10 následující diagnostické jednotky: **porucha sexuálního vyzrávání** a **porucha sexuálních vztahů**. Jejich jádrem je v prvním případě nejasná sexuální orientace i identifikace, zejména v dospívání, což vede k úzkostným a depresivním stavům. Případně může docházet ke „změně“ sexuální orientace i v pozdějším věku. V druhém případě je identita nebo orientace zdrojem neshod a obtíží v partnerském vztahu (viz příloha 4).

Vraťme se však ještě na moment k tématu homosexuality, neboť ta je považována za nejzávažnější odchylku v rámci kategorie sexuální orientace. Jak víme, **homosexualita** již dnes není považována za „nenormální“ poruchu, ale spíše odchylku, která je součástí širší normy (srov. Zvěřina, 2012). To platí beze zbytku o homosexualitě **egosyntonické**, se kterou je jedinec „vyrovnaný“ a nepřijímá ji jako integrální součást své osobnosti a života (Janošová, 2000, s. 13-34). Pouze výše uvedená homosexualita egodystonická je klasifikovaná poruchou podle MKN-10. Přesto může být homosexualita zdrojem nejznámějších obtíží v rovině osobní, rodinné, partnerské, pracovní i celospolečenské. V subjektivní rovině jsou pocity pochybování, nejistoty, úzkosti a postupného nepřijímání vlastní odlišnosti od majority spojeny s obdobím, které bývá označováno jako **coming out**. Ten představuje poměrně dlouhodobý a složitý proces akceptace menšinové sexuální orientace, která znamená přijatlivost osobami stejného pohlaví. Ne všichni homosexuálové dosáhnou plné identifikace se svojí sexuální orientací, a jejich coming out je tak pouze částečný, což znamená, že v určitých situacích kontextech svoji homosexualitu nadále skrývají. K tomu patří i různé (ne)harmonické vztahy

²⁵ **Bisexualita** jako trvalá sexuální orientace na osoby obojího pohlaví bývá někdy zpochybňována – někdy jí považují spíše za „dočasnou etapu“ nevyzrálé sexuální orientace i společensky přijatelnější označení homosexuality (srov. Zvěřina, 2012).

v rodinné a blízkém okolí i ve veřejné míně týkající se této odchylky – výrazné obavy v tštinové společnosti z této komunity se označují jako **homofobie** (Janošová, tamtéž). A koliv se tradičně uvádí prevalence homosexuality v poměru 4 %, empirické výzkumy ukazují spíše, že se vyskytuje u 1 % žen a nejméně 2 % mužů. Přesto se jedná o nejpočetnější **sexuální minoritu**. Je však potřeba, jak jsme již uvedli, rozlišovat homosexuální orientaci od homosexuálního chování, nebo ne každý homosexuální kontakt musí být projevem dané orientace. Často jsou takové aktivity spojeny se sexuálním experimentováním anebo s nedostupností osoby opačného pohlaví, například ve věznicích. Byť nejsou přítomny odlišné sexuální orientace dosud plně objasněny, má se za to, že je determinována jednoznačně biologicky, zejména v období prenatálního vývoje, a je považována za vrozenou a celoživotní neměnnou. Nebylo dosud prokázáno, že by bylo možné homosexualitě se „naučit“ v komunitě takto orientovaných osob, stejně tak selhávají veškeré pokusy o „odnaučení“ této sexuální přitažlivosti osobami stejného pohlaví (Zvěřina, 2012, s. 34-36).

Z pohledu našeho tématu je přínosné, že přístup ve veřejnosti k homosexualitě můžeme do určité míry považovat za indikátor její tolerance k sexuální odlišnosti. Byť to jistě neplatí zcela a vyjadřované postoje nemusí zcela korespondovat se skutečným přesvědčením dané osoby. Navíc i v případě homosexuality platí, že se přístup k ní mění v průběhu dějin od smílivého přístupu antického Řecka, přes kesanské zavrhování a osvícenskou potěbu klasifikovat (srov. Foucault) až po uznání práv těchto osob v průběhu 20. století (srov. Fanel, 2000). Částečně se liší i postoje k mužské a ženské homosexualitě, tedy gayům a lesbám, což do značné míry souvisí s genderovými stereotypy a jejich „porušováním“ v případě otevřeného homosexuálního chování. Samozřejmě nelze opomenout ani fakt, že přístup k této sexuální menšině se liší i napříč zeměmi světa. Jde tedy o téma vnitřně velmi bohaté a diferencované, které převyšuje cíle této práce. Právnímu rozměru homosexuality se však budeme ještě v novatě v souvislosti s úpravou **registrovaného partnerství** v ČR, to už však přesahuje striktně sexuologické pojetí tohoto tématu.

3.4.3 Poruchy pohlavní identity

Již jsem naznačil výše, že s pohlavní identitou souvisí **porucha sexuálního vyžívání a porucha sexuálních vztahů**, kdy není pohlavní identita jedince v dospívání a dospělosti zcela vyhraněná, respektive má negativní důsledky v partnerských vztazích (viz příloha 4). Zejména k první z výše uvedených poruch má velmi blízko také **porucha pohlavní identity v dětství** – de facto pokrývají určitě kontinuum. Její podstatou je podle MKN-10 intenzivní nespokojenost s vlastním pohlavím a souasně přání mít pohlaví opačné. To má za důsledky vykonávání činností a preferenci oblečení druhého pohlaví. Diagnóza této poruchy vyžaduje skutečně hluboké narušení pohlavní identity v dětství, nejen pouhé „klukovské“ chování dívky a „dívčí“ chování chlapce.²⁶

Tato pohlavní „nevyhraněnost“ může přetrvávat i v dospělosti a nabývat specifické podoby transsexuality nebo transvestitismu (viz také příloha 2). **Transsexualismus** je podle MKN-10 poruchou pohlavní identity, která tkví v intenzivním a dlouhodobém přání být příslušníkem opačného pohlaví, nebo souasně biologické pohlaví je vnímáno jako nepatřivé a „cizí“. Taková osoba zpravidla souasně požaduje provedení hormonálních a chirurgických zákroků s cílem dosažení transformace v preferovaného pohlaví – sexuologická literatura rozlišuje v tomto směru transsexualismus M/F a F/M podle anglických termínů *male* a *female*, kdy první písmeno označuje biologické pohlaví dané osoby a druhá iniciála pohlaví (a gender) preferované (srov. Zvěřina, 2012, s. 39)²⁷

Odlišně se projevuje **transvestitismus**, který může mít podobu dvou samostatně definovaných jednotek (MKN-10). **Transvestitismus dvojí role** je poruchou pohlavní identifikace v dospívání a dospělosti, kdy jedinec záměrně tráví část svého času v šatech opačného pohlaví, aby získal tuto zkušenost,

²⁶ Už významný švýcarský psycholog, žák a „renegát“ Sigmunda Freuda, **Carl Gustav Jung** tvrdil, že každý člověk v sobě má v tšitější menší část opačného pohlaví. Mužské prvky v ženském těle označoval „**animus**“, ženské v mužském těle pak „**anima**“. V obou případech jde o archetypy, kterými se projevuje kolektivní nevědomí lidstva (srov. Jung, 1993).

²⁷ V případě této poruchy i dalších ponechme stranou tzv. **diferenciální diagnostiku**, nebo jeden a tentýž projev (symptom) může být součástí vícero syndromů, poruch či onemocnění. Jejich správné odlišení a zařazení vnímáme jako otázku striktně medicínskou – nám zde jde o specifické projevy lidské sexuality a jejich vystižení, zejména pokud jde o kategorii chování, nikoliv jejich diagnostiku.

avšak nep e je si trvalou zm nu pohlaví (jako transsexuálové), ani toto p evlékání neslouží k dosažení sexuálního vzrušení (pak hovo me o fetišistickém transvestitismu). Naopak **fetišistický transvestitismus**, který je azen mezi parafilie ili sexuální deviace (viz p íloha . 3), spojuje oblékání do šat opa ného pohlaví se sexuálním vzrušením. Takový jedinec šaty druhého pohlaví odkládá, jakmile je dosaženo orgasmu. Zde je tedy patrné, že oblékání šat druhého pohlaví je „symptodem“ více sexuálních poruch (transsexualismus, transvestitismus dvojí role, transvestitismus fetišistický), avšak pokaždé je nositelem odlišného významu.

Pokud tuto skupinu sexuálních poruch zobecníme z pohledu sexuálního chování, je podstatou jejich „patologi nosti“ nep íjetí vlastní pohlavní identity a naopak vyjad ování znak (oblékání, innosti), jež tradi n náleží pohlaví opa nému, resp. opa nému genderu. Jejich p edpokladem je pak de facto uznání **dimorfismu** žena a muž jako jediné normy, zatímco jakési „meziformy“ (transgender) uznávány nejsou. Z pohledu léka ské sexuologie je tedy rozr zn nost **pohlaví** a **gender** (viz Fafejta, 2004) nejspíše jen t žko p íjatelnou skute ností. Zobecno do krajní polohy je tím, co „porušuje“ sexuologickou normu i spole enský mrav, gender, jenž neodpovídá biologickému pohlaví. Jinými slovy: muž se musí projevovat jako muž a žena jako žena. To ostatn není z pohledu gender studies nic nového.

3.4.4 Poruchy sexuální preference

Poruchy sexuální preference jsou v odborné sexuologické literatu e ast ji ozna ovány jako **sexuální deviace** nebo také **parafilie**, resp. parafilie (srov. Weiss, 2008; Zv ína, 2012). Ve stru nosti se zam íme na ty, které jsou taxativn vyjmenovány v MKN-10 (viz p íloha . 3).

Fetišistický transvestitismus jsme již zmínili výše v souvislosti s poruchami pohlavní identity, v tomto p ípad je tedy p evlékání do šat opa ného pohlaví motivováno dosažením pohlavního vzrušení. Podobn **fetišismus** využívá k dosažení vzrušení nejr zn jší neživé p edm ty. Fetiše se mohou vztahovat k lidskému t lu (od v, obuv) anebo mohou jedince p ítahovat svým materiálem (guma, k že, plast). Jejich role v pohlavním aktu se m že individuáln lišit.

Dalším druhem parafílie je **exhibicionismus**, kdy jedinec záměrně a opakovaně exponuje svůj genitál před cizími osobami, zpravidla opačného pohlaví, anebo na veřejném místě, a to bez předchozího podnětu k intimnímu kontaktu. Tento akt je motivován dosažením vzrušení a následuje po něm zpravidla masturbace. Určitou podobnost vykazuje i **voyerismus**, kdy osoba opakovaně dosahuje vzrušení při pozorování jiných osob při sexu nebo v intimních situacích, například při evlákání, bez vidění objektu pozorování. Také tato aktivita bývá spojena s dosažením pohlavního vzrušení a masturbací.

Velmi závažným typem sexuální deviace je **pedofilie**, kdy je jedinec sexuálně přitahován dětmi – dívkami, chlapci nebo obojího pohlaví, potom hovoříme o pedofilii heterosexuální, homosexuální anebo bisexuální – obvykle prepubertálního nebo asi pubertálního věku, kdy sekundární pohlavní znaky nejsou ještě plně rozvinuty. Tolik k této poruše MKN-10, ale je namístě doplnit, že tento typ jednání má velmi závažné a často dlouhodobé negativní důsledky pro nezralou osobnost oběti. K takovému sexuálně motivovanému inu může dojít ve vztahu k určitému dítěti zcela ojediněle, příležitostně anebo opakovaně, a to mimo rodinu (extrafamiliárně) nebo osobou z kruhu rodiny, zejména mužského pohlaví (intrafamiliární zneužívání). Tento typ deviace, stejně jako další, může být navíc spojen i s dalšími druhy parafílií, jako je například sadismus. Zranění dítěte má pak nejen povahu hlubokého psychického traumatu, ale i tělesného poškození s dalekosáhlými následky. Psychologická literatura zpravidla zahrnuje tento velmi závažný druh násilí na děti pod pojem **syndrom CAN**, tj. syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Terminologicky pochází z anglického: „*child abuse and neglect*“ (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 285-286; Vágnerová, 2008, s. 618-630). Jistě není třeba v novat se zde tomuto vysoce škodlivému a závažnému jednání podrobněji, nebo je v odborné literatuře velmi detailně popsáno. V každém případě se na tento typ sexuálně motivovaného chování zaměříme ještě v kontextu trestního práva, nebo často naplňuje skutkovou podstatu některých trestných činů. Pro úplnost dodejme, že z pohledu státní sociální politiky můžeme považovat prevenci tohoto typu škodlivého jednání za součást poměrně svébytného systému **sociálně-právní ochrany dětí** (srov. Tomeš a kol., 2009).

Další subtypem sexuální deviace je podle MKN-10 **sadomasochismus**, jenž může mít rovněž velmi závažné právní, psychologické i zdravotní důsledky.

Jedná se o preferenci takových sexuálních aktivit, které zahrnují zp sobování bolesti, ponižování anebo omezování osobní svobody. Jestliže subjekt takovou innost aktivně provádí, hovoříme o **sadismu**, pokud ji přijímá, jedná se o **masochismus**. V praxi daná osoba často pociťuje rozkoš z aktivit sadistických i masochistických. Dodejme pouze, že i tento druh sexuálně motivovaného jednání má nepopiratelný právní rozměr. Může se totiž jednat o velmi agresivní sexuální projevy, vedoucí k těžkému ublížení na zdraví až smrti osoby, která je sadistickým praktikám podrobena, a už dobrovolně i nedobrovolně (Weiss, 2008, s. 58-72).

Do této skupiny poruch lze zařadit i tzv. **patologickou sexuální agresi**, kdy je sexuálního vzrušení a uspokojení dosahováno překonáváním odporu při napadení anonymní osoby, zpravidla ženy. Jde o jednání, které má svou podstatou velmi blízko k trestnému činu znásilnění a dosud pro něj neexistuje samostatné diagnostické označení (Weiss, 2008, s. 46-58). Přesto považujeme jeho doplnění do této skupiny sexuálních poruch za přínosné, neboť má se sadismem mnoho společného.

Diagnostická jednotka **mnohočetné poruchy sexuální preference** poukazuje na významnou skutečnost, a to, že v praxi někdy dochází u jedné osoby ke kombinaci různých projevů abnormálního sexuálního chování a preference s tím, že žádný z nich není dominantní či převažující. Nejobvyklejší udávanou kombinací je podle MKN-10 fetišismus, transvestitismus a sadomasochismus. Lze však uvažovat i o mnohých dalších spojeních jednotlivých poruch.

Variabilita lidského sexuálního chování a preferencí je vyjádřena také v další diagnostické jednotce s názvem **jiné poruchy sexuální preference**. Do této skupiny patří sexuální deviace, které nejsou taxativně uvedeny výše. Patří sem bohatý okruh projevů jako je (MKN-10, doplněno podle Weiss, 2008; Zemek, 2001; Zvěřina, 2012):

- telefonní skatologie/skatofilie – obscénní telefonické hovory;
- erotografomanie – psaní erotických dopisů anonymním osobám;
- frotérství – sexuálně motivované přitlačování se na osoby v tloučnicích;
- triolismus – pozorování partnerky při styku s jiným mužem;
- efebofilie – erotická orientace na mladé chlapce pubertálního věku;

- hebefilie – erotická orientace na mladé dívky pubertálního věku;
- gerontofilie – preference sexuálních partnerů zpravidla seniorského věku;
- nekrofilie – sexuální ukájení se na mrtvolách;
- zoofilie – sexuální aktivity se zvířaty;
- statuofilie – sexuální vzrušení sochami;
- urofilie – sexuální vzrušení vyvolané močí a manipulací s ní;
- koprofilie – sexuální vzrušení vyvolané exkrementy a manipulací s nimi;
- klysmafilie – sexuální stimulace pomocí přijímání klystýru;
- myzofilie – vzrušování se špínou a nečistotami;
- kleptofilie – sexuální vzrušení při krádeži cizích věcí;
- pyrofilie – sexuální vzrušení vyvolané ohněm;
- erotická asfyxiofilie – vlastní škrcení nebo vyvolání mozkové anoxie²⁸ za účelem větší intenzity sexuálního potěšení a další.

Jak uvádí Weiss (2008, s. 74) je repertoár těchto dalších poruch téměř nevyčerpatelný, avšak jejich výskyt je v praxi spíše výjimečný. I v tomto případě je třeba dodat informaci, kterou jsme již konstatovali v souvislosti s homosexualitou. I zde totiž platí, že **deviantní sexuální chování** nemusí nutně signalizovat přítomnost **deviace** a normální chování nemusí být dostatečným důkazem sexuální normality (tamtéž, s. 29).

Z důvodu snazší orientace, didaktických účelů a systematizace poznatků o parafiliích využívá sexuologická literatura velmi praktické členění (Brzek a kol., 1993, s. 90-96; Weiss, 2008, s. 33 a 74) na:

- **deviace v aktivitě** (*deviatio in modo*) – poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení. Patří sem zejména voyerismus, exhibicionismus, sadomasochismus, patologická sexuální agresivita a další;
- **deviace v objektu** (*deviatio in objecto*) – poruchy charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy. Patří sem zejména pedofilie, fetišismus a transvestitismus;
- **deviace kombinované a polymorfní** – současný výskyt více druhů deviantních preferencí.

²⁸ **Anoxie** označuje stav nepřítomnosti kyslíku v organismu, orgánech, tkáních i buňkách. Podobně **hypoxie** označuje stav nedostatku kyslíku (Vokurka, Hugo, 1995).

Jak jsme již nastínili, léčba sexuálních poruch (pomineme-li sexuální dysfunkce), je velmi překerná a nesnadná, nebo sexuální pud a jeho zaměření je determinován v podstatě biologickými faktory. Léčba proto spočívá především v psychologickém úsilí pomoci pacientovi poznat sám sebe a **naučit se žít** se svou strukturou sexuálního pudu tak, aby byl jedinec pokud možno spokojen a nedocházelo k konfliktům s pravidly společnosti (např. masturbací uspokojování sadistického jedince pomocí různých erotických materiálů). Někdy je však potřeba pomoci pacientovi útlumem jeho sexuálního pudu prostřednictvím **farmakologických** preparátů. U nichž zvláště nebezpečných pachatelů lze zvažovat i provedení **chirurgické** kastrace, což je však zákrok, který je spojen s řadou etických, právních, psychologických i medicínských obtíží (Raboch, 2012, s. 172-173).

Ostatně z důvodu těchto rozličných souvisejících problémů je zapotřebí doplnit sexuologické poznatky také o oblast **práva**, jak to učiníme v další kapitole. Právo má totiž na rozdíl od sexuologie jako lékařské specializace možnost vynutitelné úpravy pravidel chování ve společnosti a umožňuje tak sankcionovat i jednorázové chování, které je z celospolečenského pohledu („ve veřejného zájmu“) považováno za škodlivé. Naopak sexuologická diagnostika zpravidla vyžaduje, aby byla daná abnormální sexuální preference do určité míry perzistentní a nikoliv záležitostí okamžiku. Navíc samozřejmě nelze opomenout skutečnost, že cílem medicíny je prevence, diagnostika a léčba jednotlivých onemocnění a nikoliv jejich sankcionování!²⁹ Na které diagnostické jednotky mají sice značný „stigmatizační potenciál“, přesto je nemůžeme vnímat veskrze negativně ve smyslu kritiky některých autorů (viz výše), nýbrž pohlížet na ně jako na předpoklady odborně fundované léčby – což podle našeho názoru nevyhnutelně znamená „humanizační“ a „destigmatizační“ postupy.

3.5 Shrnutí a doplnění

Pohled sexuologie na sexuální chování člověka je velmi významný, nebo právě tento medicínský obor do značné míry přispívá k tomu, jakým

²⁹ Na úzkou vazbu mezi „mocí a pomocí“ upozorní i některé teorie pomáhajících profesí, zejména sociální práce. Konkrétně jde o tzv. **systemický přístup**. Jeho jádrem je konstatování, že i profesionální pomoc v sobě obsahuje prvky sociální kontroly (srov. Matoušek, 2001).

zp sobem je v této oblasti konstruována „patologie“, a tudíž i normalita. I sexuologii a její klasifikaci sexuálních poruch, v našem prostředí jmenovit MKN-10, lze proto do určité míry vnímat jako specifický nástroj regulace sexuálního chování. Ostatní auto i jako Foucault nebo Goffman, o nichž jsme stručně pojednali výše, takový pohled přímo i nepřímo naznačují a legitimizují, i když osobně s nimi nemusíme plně souhlasit.

Přesto sexuologie a její systematický pohled na lidskou sexualitu odhalují mnohé. Ostatní česká sexuologie má v této disciplíně své postavení. Pokud jde o základní prvky sexuality jako motiválního systému, odlišuje tento obor sexuální identifikaci včetně pohlavních rolí, sexuální orientaci, sexuální emoce a sexuální chování jako vnější vyjádření všech předchozích složek. Pro nás má klíčový význam kategorie sexuálního chování, nebo právě ono je pozorovatelné „zvěšku“, a tedy i regulovatelné.

Pro sexuální chování člověka je charakteristický jeho párový charakter, avšak samotnému pohlavnímu styku předchází u člověka národnější výběr a ovování potenciálního partnera. V dnešní době se ale prosazuje i „instrumentální“ přístup k sexualitě, kdy jsou všechny tyto pretaktilní kroky urychleny v zájmu uspokojení rozkoše. Přispívá k tomu jistě i dostupnost komerčního sexu v podobě prostituce a pornografických materiálů. Svě místo v sexuálních projevech člověka má i autoerotika, a to již od dětství v útku a dospívání. Plný rozvoj sexuality se však dostavuje teprve v adolescenci a zejména v dospělosti, kdy je reprodukční připravenost provázána se zralostí psychosociální. Lidská sexualita tedy hraje více i méně významnou roli v celém našem životě, a to včetně seniorského věku.

Důležitým zdrojem poznání o kvalitativní i kvantitativní povaze lidské sexuality jsou výzkumy sexuálního chování, které v nejednom případě napomáhají při získání realistického pohledu na normalitu v této oblasti. V ČR jsou realizovány pravidelně od roku 1993 s periodou pěti let. Česká republika je obecně považována za zemi s liberálním přístupem k sexualitě, což se projevuje i ve výzkumech postojů k vybraným otázkám, jako je homosexualita i interrupce. Pokud jde o samotné sexuální chování, oproti obecnému očekávání se významně nesnižuje věk prvního pohlavního styku, který se odehrává mezi 17. a 18. rokem, a nezvyšuje se ani počet sexuálních partnerů za život.

Pozitivním trendem je i nárůst používání antikoncepce, i když v tomto ohledu za nejvyššími státy ještě zůstáváme.

Ve snaze proniknout hlouběji do problematiky regulace sexuálního chování se nelze vyhnout kategoriím normality a patologie. A už se snažíme normalitu stanovit statisticky, funkčně, normativně a jinak, vždy je nutné mít na paměti, že každé takové pojetí je parciální, vychází z hodnocení a reflektuje daný „čas a místo“.

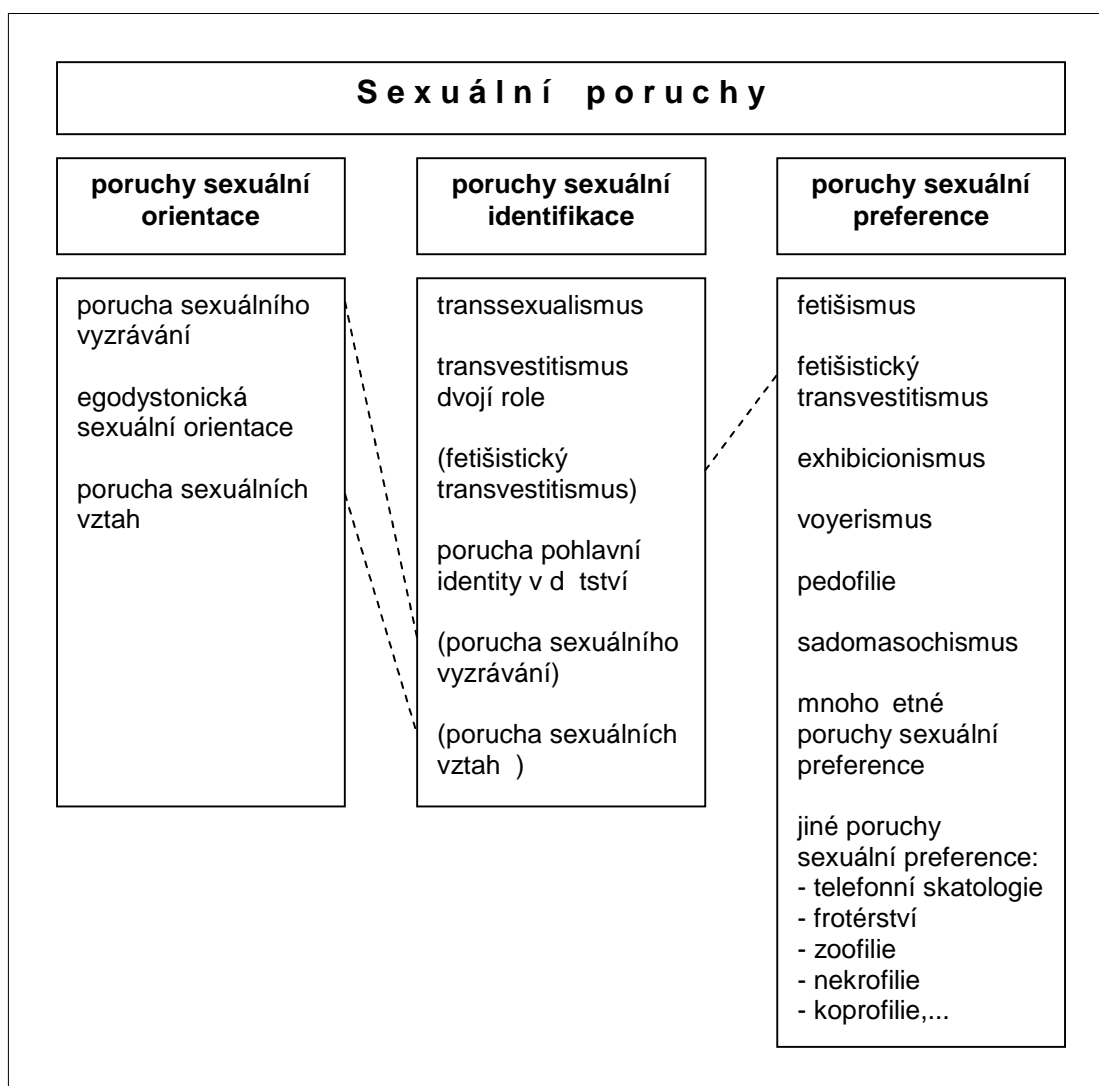
K vymezení patologického, tedy toho, co zásadním způsobem vybojuje z platné normy, nám napomáhá i klasifikace nemocí, v našem prostředí MKN-10. Ta v oblasti lidské sexuality odlišuje čtyři základní skupiny poruch. Sexuální dysfunkce, které do značné míry přesahují téma naší práce, poruchy sexuální identifikace a orientace a zejména pak poruchy sexuální preference označované také jako sexuální deviace a parafilie – zjednodušeně dělíme na „deviace v aktivitě“ a „deviace v objektu“. Můžeme říci, že právě skupina sexuálních deviací je spojena s nejvyšším stupněm rizikovitosti i nebezpečí pro jedince, jeho sexuálního partnera a potažmo i celou společnost.

Vzhledem k tomu, že jsme podstatu jednotlivých sexuálních poruch ve stručnosti popsali výše, shrneme je zde do podoby celkové tabulky (viz další strana textu). Jak jsme uvedli, sexuální dysfunkce nejsou pro naše téma dále zcela relevantní, proto je zde neuvádíme. Oporou pro uvedenou tabulku je MKN-10 (viz přílohy 1 až 4) a výše použitá sexuologická literatura.

Spolu s Weissem (2008, s. 31) můžeme závěrem říci, že pro **parafilie** jsou charakteristické opakované sexuální fantazie, potřeby a chování zahrnující:

- nehumánní objekty
- utrpení nebo ponížení sebe nebo partnera
- děti nebo jiné nesouhlasící osoby

Bude zajímavé zjistit, do jaké míry toto sexuologické vymezení deviantního chování odpovídá právní úpravě. To už je ale obsahem další kapitoly této práce.

Graf . 5: Typy sexuálních poruch. Zdroj: zpracováno podle MKN-10 (upraveno).

4. Sexuální chování a právo

V návaznosti na předchozí kapitulu, ve které jsme se cíleně v nově sexuologickému pohledu na lidskou sexualitu a chování, a v jejímž rámci jsme se pokusili i o předložení analýzy úpravy abnormálního sexuálního chování v MKN-10, by se mohlo zdát jako logické, že bychom nyní přistoupili bezprostředně k oblasti **trestního práva**, kde je regulace sexuálního chování primárně upravena – navíc rovněž v „negativním“ smyslu slova. Avšak musíme si uvědomit, že i trestní právní úprava a z ní pramenící omezení prostoru potenciálního jednání každého individua vychází z určitého základu, kterým je **právo ústavní** a přenesené také na **právo mezinárodní**.

Z toho plyne, že v úvodní části této převážně **analytické** kapitoly se zamíříme nikoliv na právo trestní, ale ústavní a mezinárodní, kde budeme hledat fundament lidských práv a svobod, zejména **svobody** v užším smyslu slova a **soukromí**, a to samozřejmě ve vazbě na sexuální projevy člověka. Teprve poté, kdy vymezíme tento svobodný prostor každého člověka, se zamíříme na konkrétní ustanovení, jež jej dále vymezují i omezují – v závislosti na preferovaném pohledu každého z nás. Tím máme na mysli nejen právo trestní, ale i další právní disciplíny, které se naší problematice explicitně vztahují.

Vrátíme-li se k teoretickým východiskům této práce, navazujeme v této kapitole na **právní teorii** a zejména **koncept lidských práv a svobod**, do určité míry však i na sociologický a genderový rozměr tématu – v kapitole v nově sexuologii jsme vycházeli převážně z pohledu etologie, psychologie, ale také sociologie a antropologie.

Poznatky získané v této části textu nám poslouží ke srovnání se sexuologickým vymezením patologie lidské sexuality, a zejména ke zodpovězení **výzkumných otázek**, které jsme vymezili na samém začátku této práce, a logicky i k vyvození příslušných závěrů ve vztahu k našemu tématu a oboru **veřejné politiky**.

4.1 Lidská práva a státní moc

Svobodu a soukromí lze do značné míry vnímat, alespoň z dnešního pohledu, jako integrální součást **lidských práv a svobod**. A v tomto smyslu nelze opomenout ani mezinárodní právní rámec, jehož prostřednictvím byla lidská práva a svobody inkorporována do právních řádů jednotlivých (demokratických) států, včetně České republiky. Totéž platí i pro oblast **státní moci**, která vymezuje sféru naší svobody a soukromí, mluvíme tedy o splnění určitých podmínek zasahovat do našeho soukromí – obecní práva a svobody. V této subkapitole se proto zaměříme nejprve na tuzemské ústavní základy svobody, soukromí a státní moci, a poté se budeme vnovat i mezinárodní právnímu rozměru tohoto tématu.

4.1.1 Ústavní základy

Chceme-li stručně pojednat o ústavních základech lidské svobody a soukromí – a jejich „protipólu“ v podobě státní moci – nelze nezmínit dokumenty, v nichž nachází své výslovné vyjádření. V našem prostředí se jedná především o **Ústavu České republiky** (dále jen Ústava) a **Listinu základních práv a svobod** (dále také jako LZPS), tedy právní normy s účinným označením 1/1993 Sb. a 2/1993 Sb.³⁰

Již v preambuli obou těchto dokumentů je uvedena úcta a respekt k lidským právům a svobodám a jejich dodržování. Výslovně to říká I. 1, odst. 1 Ústavy: „Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“ Toto ustanovení do určité míry rozvádí i I. 1 LZPS, když konstatuje, že „lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“ Základní práva a svobody se přitom vztahují všem bez rozdílu pohlaví a dalších, taxativně vymezených charakteristik (I. 3, odst. 1 LZPS).

Určitým základním lidskoprávním principem je tedy **svoboda** a **rovnost** všech lidí. Z garance lidské svobody pak lze odvodit i pojem **soukromí**, který

³⁰ Vybraná ustanovení **Ústavy ČR** i **Listiny práv a svobod**, která považujeme vzhledem k našemu tématu za relevantní, jsou uvedena v samostatných přílohách 5 (Ústava) a 6 (LZPS) na konci této práce.

má v ústavním řádu ČR své nezastupitelné místo. LZPS zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí (l. 7, odst. 1). Každý má p itom i právo na ochranu **lidské d stojnosti** a osobní cti a zejména právo na ochranu p ed neoprávn ěným zasahováním do soukromého a rodinného života (l. 10, odst. 1 a 2 LZPS). Komplementárn ě k t mto ustanovením lze vnímat i další práva obsažená v LZPS, jež lze více i mén vztáhnout k oblasti lidské sexuality, jako je nedotknutelnost obydlí (l. 12), svoboda pohybu (l. 14), svoboda myšlení a náboženského vyznání (l. 15 a 16).

V souvislosti s lidskou sexualitou je záhodno zmínit i právo každého na ochranu **zdraví** (l. 31), ochranu **rodiny** (l. 32) a zvláštní ochranu **d tí** a mladistvých (l. 32, odst. 1), obsažená výslovn ě v LZPS – jak jsme si mohli povšimnout již v kontextu klasifikace sexuálních poruch v MKN-10, mají tato práva (oblasti) nemalý význam v posuzování patologie lidské sexuality. Sou asn ě lze do ur ité míry vnímat i jako oblasti ve ejného zájmu, k nimž se ješt dostaneme, zejména v záv re né ásti práce.

M žeme tedy íci, že „sexuální práva“, jak o nich pojednáme pozd ěji, lze tedy odvodit nejen z lidské svobody a soukromí, jak to íníme my, ale patrn ě také z principu lidské d stojnosti a práva na zdraví. Ostatn ě lze to pozorovat i na dikci Sv tové deklarace sexuálních práv (viz dále).

Jako nikoliv nutn ě antagonistická k t mto „pozitivním“ ustanovením, jež zakládají práva a svobody, lze nahlížet ta, která vymezují hranice pojmu **státní moc**. Zdrojem veškeré státní moci je podle Ústavy lid³¹, který ji vykonává prost ednictvím orgán ů moci zákonodárné, výkonné a soudní (l. 2, odst. 1). „Státní moc slouží všem ob an ů m a lze ji uplat ůvat jen v p ípadech, v mezích a zp ůsoby, které stanoví zákon“ (l. 2, odst. 3 Ústavy). Z opa ného konce, tedy pohledem ob ana, to lze vyjád it následovn ě: „Každý **ob an** m že ínit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen ěnit, co zákon neukládá“ (l. 2, odst. 4 Ústavy; obdobn ě také l. 2, odst. 3 LZPS). To tedy znamená, že i

³¹ Vznik státní moci, kterou lze chápat jako sou ást širšího pojmu ve ejná moc, je tedy odvozen „zezdola“ od každého z nás. Státní moc je tedy výsledkem ur ité společenské smlouvy – na tento postup vzniku ve ejné a státní moci okazuje i stejnojmenná a velmi vlivná **teorie společenské smlouvy**, která má nenahraditelné místo v politologii i politické filosofii. K její formulaci p íspěla autor ů (mj. Grotius, Hobbes, Locke i Rousseau), avšak jedná se spíše o metaforické vyjád ení než skute nou „smlouvu“, nebo společnost nem že vzniknout na základ ě smlouvy, nýbrž naopak ur itá organizovanost společnosti je p edpokladem platnosti veškerých smluv (srov. Sokol, 2007).

veškerá omezení a povinnosti mohou být ukládány pouze na základ zplnomocnění zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod (srov. čl. 4, odst. 1 LZPS).

By se tedy může na první pohled zdát, že státní moc je jakýmsi „diktátorem“, který nám ubírá na svobodě a volnosti, ve skutečnosti je i ona výsledkem participace nás všech, zejména skrze výkon hlasovacího práva. Navíc státní moc nelze personifikovat jako toho, kdo nám práva a svobody ubírá, nýbrž naopak garantuje a často i realizuje prostřednictvím svých orgánů. Přesto je každý zásah do oblasti svobody jedinec zdrojem úpětí mezi soukromým a veřejným („státním“), avšak je i zdrojem ospravedlnitelného konceptu veřejného zájmu a prosazení praktické veřejné politiky (*policy*) jako cílené a systematické úpravy těchto oblastí, které to „v zájmu všech“ vyžadují. To však do oblasti výkladu pozitivního práva nepatří.

4.1.2 Mezinárodní rámec lidských práv

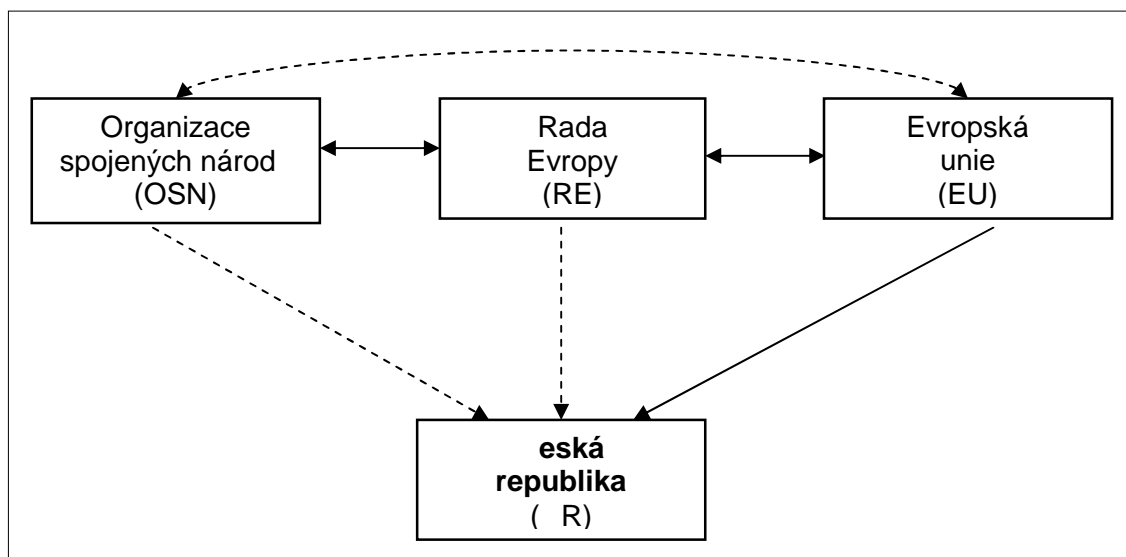
Logika věci nám napovídá, že v případě právní úpravy základních lidských práv a svobod bychom měli zařadit analýzu v oblasti mezinárodních dokumentů, neboť z nich byla vada principů a ustanovení přenesena do národních právních řádů. Avšak vzhledem k tomu, že my se v této práci věnujeme primárně legislativě ČR, pojalí jsme výklad z opačného konce. Můžeme to ospravedlnit tím, že je to právě Ústava ČR, která určuje pozici a právní sílu mezinárodních smluv v našem právním řádu.

Ústava v článku 1, odst. 2 říká, že česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva. Současně platí, že vyhlášené **mezinárodní smlouvy**³², k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána, jsou součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva (čl. 10 Ústavy).

Jak jsem již nastínili v teoreticky pojaté části této práce, geneze ideje základních lidských práv a svobod je p edlouhá a zahrnuje snahy mnoha a mnoha lidských generací. K širší úpravě lidských práv v oblasti mezinárodní

³² P vodní dikce Ústavy v tomto článku odkazovala na **mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách**, avšak s účinností od 1. 6. 2002 se hovoří o „mezinárodních smlouvách“ bez druhového určení. Tato změna potvrzuje skutečnost, že již pouhé vymezení pojmu „základní práva a lidské svobody“ není jednoznačné (Madar a kol., 2002, s. 711-712).

legislativy však dochází zejména v průběhu 20. století a mají na tom velký podíl takové mezinárodní subjekty jako **Organizace spojených národů** (OSN), včetně svých specializovaných agentur – v našem případě se jedná zejména o Světovou zdravotnickou organizaci (WHO, *World Health Organization*) – a v evropském regionu působící **Rada Evropy** (RE) a **Evropská unie** (EU), navazující v oblasti lidských práv a sociální politiky zejména na činnost Evropského hospodářského společenství (EHS), později přejmenovaného na Evropské společenství (ES) (srov. Tomeš, Koldinská, 2003, s. 11-30). Zjednodušeně zobrazuje pozici ČR v systému mezinárodní ochrany lidských práv následující grafické vyjádření:³³

Graf . 6: ČR v systému mezinárodní ochrany lidských práv. Zdroj: autor (volně podle Tomeš, Koldinská, 2003).

Všeobecná deklarace lidských práv (dále také VDLP) z produkce OSN byla dokumentem, který do značné míry předznamenal vývoj lidskoprávní otázky po 2. světové válce. Tento dokument byl sice „pouze“ deklaratorní bez praktické právní síly, avšak většina jeho ustanovení byla později převzata do podoby dvou **Mezinárodních paktů OSN**, které již byly plně ratifikovatelné. V evropském teritoriu má obdobnou pozici jako VDLP **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**, a pokud jde o práva sociální, pak **Evropská sociální charta** působí i ve své revidované podobě. Jejich autorem

³³ Pozn.: plná čára symbolizuje užší spojení mezi subjekty než čára přerušovaná.

je Rada Evropy. Tyto dokumenty tedy ve skutečnosti tvoří jakýsi základní rámec univerzálních lidských práv (srov. Tomeš, 2010, s. 143-163).

Pokud se zamíříme na obsah těchto dokumentů s cílem analyzovat je z pohledu úpravy sexuální oblasti, dospějeme k závěru, že více méně pokrývají ustanovení, která jsme již citovali v souvislosti s Listinou základních práv a svobod a navíc tuto oblast regulují spíše „nepřímo“ skrze vymezení lidské svobody, rovnosti, důstojnosti, soukromí a práva na rodinu a zdraví. Vzhledem k tomu, že jsme se jim věnovali již v souvislosti s LZPS, považujeme jejich opakování za nadbytečné, poněvadž se liší spíše stylistickou formulací práv a svobod než jejich obsahem – navíc jak uvádí Madar a kol. (2002, s. 711-712) obsahem LZPS jsou mj. práva ustanovení ratifikovaných mezinárodních smluv. Pro úplnost pouze dodejme, že z výše uvedených, je ČR právně vázána zejména Mezinárodními pakty OSN a původní Evropskou sociální chartou.³⁴

Členství ČR ve strukturách Evropské unie mj. znamená, že naše země je vázána i **právnem EU**, které působí v našem právním řádu přímo a nikoliv na základě ratifikace jednotlivých dokumentů.³⁵ Evropská unie, resp. Evropské společenství, má primárně ekonomické cíle, avšak oblast lidských práv byla od počátku součástí jejích snah. Můžeme ale říci, že dříve této organizace na lidskoprávní oblast získává na intenzitě zejména v posledních desetiletích. Určitým dosavadním završením bylo v tomto směru přijetí Lisabonské smlouvy, jejíž součástí je i **Listina základních práv Evropské unie** jako určitý všeobecný katalog lidských práv, nebo dosud byla lidská práva v EU upravena spíše roztržitě – to však neznamená, že byla úroveň ochrany práv v EU nižší (srov. Tomeš, 2010; Tomeš, Koldinská, 2003).

I když jsou jednotlivá práva obsažená v Listině základních práv EU formulována velmi moderně, z pohledu „sexuálních práv“ zde nevnímáme zásadní posun. Kromě „obligátních“ antidiskriminačních předpisů, jako je pohlaví a sexuální orientace, zde nacházíme explicitní úpravu práv a svobod, která se našeho tématu dotýká spíše zprostředkovně než bezprostředně – obdobně

³⁴ Srov. *Sbírka zákonů a mezinárodních smluv* [online]. Dostupné z [www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/>](http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/).

³⁵ V zásadě se **právo EU** dělí na **primární**, jehož obsahem jsou především tzv. zakládající smlouvy EU a jednotlivých Společenství, a **sekundární**. To tvoří jednotlivé právní normy; konkrétně: právně závazná nařízení a směrnice, dále rozhodnutí, která zavazují pouze státy, jimž jsou určena, a bezprostředně nezávazná doporučení a posudky (Pomaha, 2003, 26-27).

jako v případě dokumentů OSN a RE. Chceme-li se tedy dozvědět o „sexuálních právech“ více, musíme hledat spíše ve speciálních dokumentech než univerzálních katalozích lidských práv.

Pro úplnost dodejme, že významnou roli ve vymáhání lidských práv mají i soudní instituce, jako je například Evropský soud pro lidská práva i Soudní dvůr EU. Avšak problémem je i to, že kontrolní mechanismy se u jednotlivých dokumentů významně liší a mají často jen omezený dosah a možnost sankcionování (srov. Tomeš, Koldinská, 2003). Závěrem bychom zde nejvýznamnější lidskoprávní dokumenty uvedli v souhrnné tabulce, a to včetně revizí primárního práva ES/EU.

<i>Rok přijetí</i>	<i>Organizace spojených národů (OSN)</i>	<i>Rada Evropy (RE)</i>	<i>Evropská unie / Evropské společenství (EU/ES)</i>
1948	Všeobecná deklarace lidských práv		
1950		Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	
1957			Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství (EHS)
1961		Evropská sociální charta	
1966	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech		
1986			Jednotný evropský akt
1992			Maastrichtská smlouva
1996		Revidovaná Evropská sociální charta	
1997			Amsterodamská smlouva
2001			Niceská smlouva
2007			Lisabonská smlouva / Listina základních práv Evropské unie

Tabulka 5: Základní lidskoprávní dokumenty OSN, Rady Evropy a Evropské unie. Zdroj: sestaveno podle Tomeš, Koldinská, 2003; Tröster a kol., 2008.

4.1.3 Sexuální práva

Jedním z nejvýznamnějších dokumentů, který se selektivně vztahuje na oblast lidské sexuality, je **Světová deklarace sexuálních práv**. Bez zajímavosti není, že se k ní přihlásila a na její závaznost pro svoji činnost se odvolává i Sexuologická společnost České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně³⁶ (dále jen Sexuologická společnost LS JEP), jeden z předních aktérů v oblasti sexuologické péče a její standardizace na našem území.

Světová deklarace sexuálních práv byla přijata 26. října 1999 na kongresu konaném Světovou sexuologickou asociací – dnes **Světová asociace pro sexuální zdraví** (WAS, *World Association for Sexual Health*)³⁷. Jedná se o v globálním měřítku jeden z nejvýznamnějších dokumentů, který výslovně upravuje sexuální práva člověka. V zásadě jde o specifickou skupinu lidských práv založených na **svobodě**, **nezávislosti** a **rovnosti** všech lidí. Vychází z předpokladu, že je-li **zdraví** nezbytným lidským právem, musí být i sexuální práva základními lidskými právy. Sexuální zdraví je pak výsledkem společenského uznání, respektu a uplatnění těchto práv (Uzel, 2004, s. 7). Koncipování sexuálních práv člověka tak lze chápat jako určitou extenzi myšlenky základních lidských práv a svobod do této specifické oblasti.

Vzhledem k tomu, že se jedná o dokument v mezinárodním kontextu ojediněle svojí komplexností, uvádíme znění jednotlivých práv v plné verzi (převzato z Uzel, 2004, s. 8-9; Uzel, 2011, s. 128-129).³⁸ Vypustili jsme pouze ta která obecnější ustanovení z úvodu a závěru tohoto dokumentu. Dokument je velmi zajímavý, i pokud jde o jeho „vnitřní konceptuální rámeček“, který proto uvádíme v samostatné příloze č. 7 této práce. Zobrazuje proces odvození jednotlivých sexuálních práv z jejich původu v myšlence univerzálních lidských práv a svobod.

³⁶ *Právní normy* [online]. Sexuologická společnost LS JEP, 2014 [citováno 30. 4. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.sexuologickaspolecnost.cz/pravni-normy>](http://www.sexuologickaspolecnost.cz/pravni-normy).

³⁷ Srov. *World Association for Sexual Health* [online]. Dostupné z [www: <http://www.worldsexology.org/>](http://www.worldsexology.org/).

³⁸ Srov. *Declaration of Sexual Rights* [online]. World Association for Sexual Health (WAS), 1999 [citováno 30. 4. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.worldsexology.org/resources/declaration-of-sexual-rights/>](http://www.worldsexology.org/resources/declaration-of-sexual-rights/).

1. Právo na sexuální svobodu

Sexuální svoboda zabezpečuje jednotlivci plné vyjádření jejich sexuálních možností. Přitom trvale vylučuje všechny formy sexuálního nátlaku, vykořisťování a zneužití ve všech životních situacích.

2. Právo na sexuální autonomii, integritu a bezpečnost sexuálního subjektu

Toto právo představuje schopnost iniciativní autonomní rozhodnutí týkající se vlastního sexuálního života v souladu s vlastní osobní a sociální etikou. Také zahrnuje kontrolu a osobní ochranu před jakýmkoliv druhem mučení, znásilnění a násilí.

3. Právo na sexuální soukromí

Zahrnuje právo na osobní rozhodnutí co do intimity chování, pokud neporušuje sexuální práva ostatních.

4. Právo na sexuální rovnost

Upozorňuje na zákaz všech forem diskriminace bez ohledu na pohlaví, sexuální orientaci, věk, rasu, sociální zázemí, náboženství nebo fyzické, intelektuální a emoční diskvalifikace.

5. Právo na sexuální potěšení

Sexuální potěšení, včetně autoerotických aktivit, je zdrojem tělesného, duševního a intelektuálního blaha.

6. Právo na vyjádření sexuálních citů

Sexuální projev je více než erotické potěšení ze sexuálního aktu. Jednotlivci mají právo vyjádřit svou sexualitu prostřednictvím komunikace, dotyku, citového vyjádření a lásky.

7. Právo na svobodné sexuální sdružování

Vyjadřuje možnost uzavřít nebo neuzavřít manželství, rozvést se nebo založit jiný typ zodpovědného sexuálního sdružování.

8. Právo u iniciativní svobodné a zodpovědné rozhodnutí

Obsahuje právo na rozhodnutí, zda mít či nemít děti, kolik potomků a intervaly mezi jejich zrozením, dále právo na plnou dostupnost prostředků regulujících plodnost.

9. Právo na sexuální informace založené na vědeckých poznatcích

Právo na sexuální informace, které mají být otevřené, založené na vědeckých a etických poznatcích, šířené vhodným způsobem pro příslušníky všech sociálních skupin.

10. Právo na komplexní sexuální výchovu

Je to celoživotní proces počínaje narozením, trvající celý život a ovlivňující všechny společenské instituce.

11. Právo na sexuální zdravotní péči

Sexuální zdravotní péče by měla být dostupná pro prevenci a léčbu všech sexuálních záležitostí, problémů a poruch.

Oblasti sexuálních práv a reprodukčního zdraví se v současnosti ve své činnosti i **Světová zdravotnická organizace** a také ona k tomuto tématu přijala některé materiály, které však mají zatím spíše pracovní charakter. I ona se však hlásí

k sexuálním právům a také n která z nich jmenovit uvádí – do zna né míry se podobají výše uvedené Sv tové deklaraci. Jde mimo jiné o zajišt ní sexuálního zdraví v etn pé e v oblasti sexuologie a reproduk ní medicíny, p ístup k informacím o sexualit , sexuální výchovu, zachování t lesné integrity, možnost volného výb ru partnera, možnost volby, zda chce být osoba sexuáln aktivní i nikoliv, možnost volného rozhodování o intimních vztazích, uzav ení manželství i alternativ mít i nemít d ti. A v neposlední ad uvádí i právo vést uspokojivý a bezpe ný „sexuální život“.³⁹

I když se zatím jedná o „pouhé“ deklarace bez bezprost edního právního dopadu a praktické vynutitelnosti, nelze je podce ovat, nebo ada dnes již tradi ných lidskoprávních dokument m la p vodn podobu právn nezávazných materiál , které teprve v pr b hu dalších let získaly statut právní závaznosti (sta í zmínit VDLP a Mezinárodní pakty). Navíc ada práv a svobod uvedených ve Sv tové deklaraci sexuálních práv i ty, které uvádí WHO, jsou již „difúzn “ zpracovány nejen v univerzálních katalogích lidských práv, ale i tématických úmluvách anebo jednotlivých zákonech.⁴⁰

4.2 Sexuální delikvence

Zatímco lidská, a zvlášt sexuální, práva m žeme vnímat jako významný p íspěvek k „pozitivnímu“ vymezení prostoru svobody sexuálního vyjád ení každého lov ka, zcela opa nou polohou celého spektra je trestná innost, jež se sexualitou, a zejména sexuálním chováním jako jeho projevy navenek, bezprost edn souvisí. Této oblasti se budeme v novat nyní.

Sexuální delikvence není právn závazný termín, ale n kte í auto i (Brzek, 1999; Zv ina, 2003 a 2012) jej užívají práv pro ozna ení trestné innosti, která je motivována sexuáln – obdobn je používán i termín **sexuální kriminalita** (Kuchta, Válková a kol., 2005) a **mravnostní kriminalita** (Chmelík a kol., 2003). Ur itou terminologickou alterantivou jsou tzv. **sexuáln**

³⁹ *Sexual and reproductive health* [online]. World Health Organization, 2014 [citováno 3. 5. 2014]. Dostupné z [www](http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/sexual_health/en/):

<http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/sexual_health/en/>.

⁴⁰ Otázkou však je, zda se ideál lidských práv a univerzálních svobod nevydává v poslední dob spíše opa nou cestou, tj. návratu k ur itému jádru, nebo jak se v praxi ukazuje, i legislativn zakotvená práva a svobody se jen velmi složit vymáhají a prosazují. Není tedy namíst místo další expanze spíše ur itý „**lidskoprávní minimalismus**“ (srov. Dufek, 2012, s. 253-256)?

motivované trestnéiny, zkrácenosexuální trestnéiny (Mittlöhner, 1999; Weiss a kol., 2010). Po obsahové stránce jsou tyto pojmy více méně obdobné: zahrnujíiny spáchané pro bezprostřední sexuální uspokojení pachatele, které jsou v rozporu s převládající sexuální morálkou společnosti, v níž pachatel žije, a jsou uvedeny v trestním zákoně (Mittlöhner, 1999, s. 28). Charakteristické je pro ně také protiprávní zasahování do sféry svobodného rozhodování jiné osoby o pohlavním styku a jejího mravního a tělesného vývoje (Chmelík a kol., 2003, s. 15-16).

Z důvodů čistě terminologických dodejme, že pojem kriminalita je obsáhlejší než sousloví trestná činnost, nebo zahrnuje širší okruh jednání, které nemusí vždy naplňovat znaky určitého trestného činu podle pozitivní právní úpravy (Chmelík a kol., 2003, s. 15-16).

Můžeme říci, že **trestní právo** je pravděpodobně nejstarší disciplínou práva vůbec, nebo v každé společnosti vždy existují určité skutky, které jsou vnímány jako škodlivé, a jsou proto zakazovány a omezovány (Sokol, 2007, s. 249). S rozvojem moderního práva a jurisprudence se stává trestní právo jednou ze základních disciplín **veřejného práva**, kde vystupuje státní moc v nadřazené pozici vůči jedinci za účelem regulace vybraných společenských vztahů. Typická je zde jednostranná rozhodovací pravomoc veřejných orgánů bez klasického smluvního principu. Práva a povinnosti tak mohou vzniknout i proti vůli daného subjektu. Funkcí trestního práva spojeného se sankcemi je nejen řešení již vzniklých přečinů, ale také jejich prevence do budoucna a podpora právní jistoty. Připomejme ještě, že na realizaci trestního práva se podílí řada subjektů (policie, státní zastupitelství, soudy, zařízení pro výkon trestu), kdy ochranu proti jejich svévoli má poskytovat zejména právo ústavní a správní (Gerloch, 2013, s. 118).

Mezi základní **ústavní** principy trestního práva patří pravidlo: *nulla poena sine lege* neboli není trestu bez zákona. V našem právní řádu jej vyjadřuje § 1. 39 LZPS, jenž říká, že jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech a majetku, lze za jeho spáchání uložit. Platí přitom, že o vině a trestu za trestnéiny rozhoduje pouze soud (§ 1. 40, odst. 1 LZPS), a dokud nebyla vina soudem vyslovena, je každá osoba považována za nevinnou (tamtéž, § 1. 40, odst. 2). § 1. 8 LZPS pak stanoví obecná pravidla pro omezení lidské svobody – stíhání a zbavení svobody je možné pouze na

základ zákona. Obdobná generální ustanovení lze nalézat i ve výše uvedených univerzálních katalogích lidských práv a svobod organizací OSN, RE i EU.

Vzhledem k tomu, že tématem naší práce je regulace sexuálního chování jedince, zamíříme se v dalším textu zejména na **hmotné** trestní právo (trestní zákoník), které mj. upravuje skutkovou podstatu jednotlivých trestných činů. Procesní právo – v našem případě trestní řád – ponecháváme z pochopitelných důvodů stranou. Základní hmotno-právní materií v oblasti trestního práva je zákon č. 40/2009 Sb., **trestní zákoník** (dále také TrZ), jehož vybraným ustanovením se budeme dále vnovat.

Teorie práva říká, že právní norma se skládá ze tří základních prvků: hypotézy, dispozice a sankce. Hypotéza stanoví podmínky, které musí být splněny, aby dané pravidlo platilo. Dispozice pak obsahuje vlastní pravidlo chování v podobě příkazu, zákazu nebo dovolení – z pohledu adresáta jde tedy o oprávnění nebo povinnost. Sankce je pak ta část normy, která upravuje postih za porušení daného právního pravidla (Gerloch, 2013, s. 39). Vzhledem k tomu, že naším tématem je regulace sexuálního chování individua, zamíříme se v analýze jednotlivých legislativních ustanoveních zejména na **dispozice**, naopak zejména výši sankce se vnovat nebudeme, i když lze sankce považovat za určitou „kvantifikaci“ míry nebezpečnosti daného trestného činu. V každém případě jsou dotčená ustanovení trestního zákoníku uvedena v plném znění v přílohách této práce.

Z pohledu platné legislativy můžeme členit sexuální motivované trestné činy do dvou skupin – jde o rozdělení čistě technicko-legislativní, nebo obě tyto skupiny spolu velmi těsně souvisí a tvoří určitě kontinuum:

- **stricto sensu** (v užším smyslu slova) – jde o skupinu trestných činů, které jsou v trestním zákoníku označeny jako „trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti“ a jež bezprostředně a specificky souvisí se sexuální motivací pachatele k činu;
- **largo sensu** (v širším smyslu slova) – trestné činy, které jsou obsaženy v dalších částech trestního zákoníku, avšak i ty lze potenciálně spojovat se sexuálním uspokojením.

4.2.1 Sexuální delikty stricto sensu

Jak jsme uvedli, jedná se o trestné činy⁴¹, které jsou v trestním zákoníku uvedeny pod názvem: **trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti** (§ 185 – 193). Doplníme jen, že doslovný „opis“ jednotlivých ustanovení těchto referovaných trestných činů je uveden v příloze 8.

Prvním z uvedených trestných činů je **znásilnění**⁴² (§ 185 TrZ). Jeho podstatou je přinucení jiné osoby násilím nebo jeho pohrůžkou k souloži nebo jinému pohlavnímu styku. Patří sem i využití bezbrannosti jiné osoby k těmto účelům. Obdobný charakter má i „mírnější“ forma sexuální agrese, kterou je **sexuální nátlak** (§ 186 TrZ). Jeho cílem však není soulož, nýbrž přinucení druhé osoby k pohlavnímu sebeukájení, obnažování a podobně. V případě obou trestných činů platí, že trestná je již přepřava a trestní sazba se zvyšuje s přihlédnutím k dalším okolnostem, jako je: v jaké době (dítě do 15 nebo 18 let), vykonání přepřusného aktu na osobě s omezenou osobní svobodou (vazba, odtě svobody, ochranné léčení, detence, ústavní i ochranná výchova), zneužití postavení i vlivu subjektu, použití zbraně, dále způsobení těžké újmy na zdraví nebo dokonce způsobení smrti.

Pohlavní zneužití (§ 187 TrZ) znamená vykonání soulože nebo jiné pohlavní zneužití osoby mladší 15 let⁴³ – to je tedy ona dobře známá legální hranice dobrovolného pohlavního styku v ČR. I zde je trestná již přepřava činu a přepř stanovění výše trestu se zohlední podobné okolnosti jako výše.⁴⁴

⁴¹ **Trestné činy** se podle § 14 TrZ dělí na méně závažné **prečiny** a závažnější **zločiny**. My budeme používat spíše obecnější označení trestných činů nebo deliktů.

⁴² Starší právní úprava „znala“ pouze **znásilnění ženy**, nyní je možná i situace **znásilnění muže**. Stejně tak byla rozšířena skutková podstata tohoto trestného činu, nebo se za znásilnění nepovažuje pouze **koitus**, ale i jiné formy pohlavního styku. V rámci tohoto trestného činu je tedy postižitelná širší škála sexuálně motivovaného jednání (Weiss, 2011, s. 69).

⁴³ Starší právní úprava ještě po roce 1989 obsahovala ustanovení o tom, že tato hranice je v případě **heterosexuálního** styku 15 let, v případě **homosexuálního** 18 let. Došlo však k jejímu sjednocení, nebo se jednalo o diskriminaci homosexuálního chování. Avšak dodnes je vyšší zákonná hranice pro homosexuální styk uzákoněna například ve Velké Británii a v některých státech USA je trestný homosexuální styk vůbec (Weiss, 2011, s. 69).

⁴⁴ Podle Uzla (2009, s. 119-120) je právo **určení věku**, do kdy jsou děti a dospívající chráněni před předčasnou „sexualizací“, oblastí, kde patrně existují největší rozdíly. Poukazuje například na různé národy, kde je povolen pohlavní styk dospělých mužů s dívkami už od šesti let věku. Ale například i v jednotlivých státech USA se pohybuje tato mez mezi 11 a 18 lety. V Evropě je nejnižší legální hranicí pohlavního styku 12 let a je překvapivé ve státě Vatikán.

Soulož mezi píbuznými⁴⁵ (§ 188 TrZ) je v tuzemsku trestná pouze mezi osobami v pokolení pímém nebo se sourozencem, nikoliv však v rámci širšího píbuzenského okruhu.⁴⁶

Další dva trestnéiny se dotýkají problematiky prostituce. **Kuplíství** (§ 189 TrZ) v zásadě znamená „svedení“ jiné osoby k prostituci anebo profitování z prostituování se druhého. Zvýšení trestu je spojeno se získáním značného prospěchu z takovéinnosti, její výkon v rámci organizované skupiny anebo zposobením těžké újmy na zdraví i smrti. Naopak **prostituce ohrožující mravní vývojdítí** (§ 190 TrZ) je spojena s postihem za provozování nebo organizování prostituce v blízkosti školy, školského nebo obdobného zařízení a míst, jež jsou určena pro pobyt dětí. Navýšení trestu hrozí v případě, že je takováinnost vykonávána opakovaně i na více místech. Samotné provozování prostituce však v souladu s trestním zákoníkem sankcionováno není.

A nakonec jsou obsahem trestnýchin proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti i delikty, které souvisí s velmi aktuálním problémem pornografie. **Šíření pornografie** (§ 191 TrZ) je trestné v případě výroby, distribuce i zveřejování pornografického díla (fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné), v němž se objevuje násilí i neúcta k člověku anebo zobrazuje i zázor uje pohlavní styk se zvířetem. Trestné je i zpořístupnění jakéhokoliv pornografického díla, bez bližší specifikace obsahu, dětem (tj. osobám mladším 18 let). Navýšení trestu znamená provádění takovýchinností jako člen organizované skupiny, zveřejnění pornografických materiálů skrze taková média, jako je tisk, film, rozhlas, televize i ve veřejně přístupné počítačové síti i úmysl získat prospěch velkého rozsahu.

Zbývající dva trestnéiny se týkají cílené pornografie. **Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií** (§ 192 TrZ) postihuje nejen výrobu, distribuci a zveřejování pornografických materiálů, které zobrazují nebo jinak využívají děti i osoby, které se dětem jeví být, ale také přechovávání těchto materiálů, a to ve formě fotografické, filmové, počítačové, elektronické i jiné. Trestné je i profitování („kořistění“) z takovéinnosti. Eskalace výše trestního

⁴⁵ I zde existují značné interkulturní rozdíly v tom, jak je vymezeno **incestní tabu**. Tyto difference do značné míry korelují s pojetím **píbuzenství** v dané oblasti (srov. Murphy, 2008).

⁴⁶ V našich podmínkách se eší tyto případy stále stast ji mimosoudně v ambulancích a poradnách, zejména týkají-li se dítěte (nejst ji vztah otec-dcera), a to v zájmu omezení rizika tzv. **sekundární viktimizace** (srov. Weiss, 2011, s. 69).

postihu je spojená s obdobnými okolnostmi jako v případě předchozího trestného činu. Nakonec **zneužití dítěte k výrobě pornografie** (§ 193 TrZ) vyjadruje zneužití, zlákáání, najmutí a přijetí dítěte k výrobě pornografického díla anebo koistění z takových aktivit. Navýšení trestní sazby je důsledkem jak získání prospěchu z využití dítěte k pornografii, tak i úasti na těchtoinnostech v rámci organizovaných skupin, a to například ve více státech.

Pokud tedy ve stručnosti shrneme obsah výše uvedených ustanovení trestního zákoníku, patří mezi sexuální delikty stricto sensu následující projevy chování, respektive jednání, nebo u trestných činů se zpravidla vyžaduje „úmysl“ (§ 15 TrZ), popřímo nedbalost (§ 16 TrZ):⁴⁷

- přinucení k pohlavnímu styku násilím nebo pohrůžkou násilím i využitím bezbrannosti druhé osoby (znásilnění);
- přinucení k obnažování se nebo sebeukájení násilím i pohrůžkou násilím (sexuální nátlak);
- soulož nebo pohlavní zneužití osoby mladší 15 let (pohlavní zneužití);
- soulož s příbuznými v přírodním pokolení nebo se sourozencem (soulož mezi příbuznými);
- svedení k nebo profitování z prostituce jiné osoby (kuplíství);
- provozování nebo organizování prostituce v blízkosti zařízení a míst, která jsou určena pro pobyt dětí (prostituce ohrožující mravní vývoj dětí);
- šíření pornografických materiálů, které obsahují projevy násilí nebo neúcty k člověku anebo pohlavní styk se zvířaty, a také zprostředkování jakýchkoli pornografických materiálů dětem (šíření pornografie);
- přechovávání, výroba, distribuce a zprostředkování i obstarávání a koistění z pornografických materiálů, které zobrazují děti (výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií);
- zneužití dítěte k výrobě pornografického díla anebo i koistění z něj (zneužití dítěte k výrobě pornografie).

⁴⁷ V tomto ani předchozím a následujícím textu nám nejde ani tak o precizní právní formulaci skutkové podstaty jednotlivých činů, ale spíše postihnoutí jejich „jádra“. Usilujete tedy o to, abychom vystihli a srozumitelně popsali **podstatu** daného **trestného činu**, a to i za cenu, že opomeneme některé detaily a nuance, které pramení z generalizace získaných poznatků.

4.2.2 Sexuální delikty largo sensu

Výše uvedené sexuální delikty i sexuálně motivované trestné činy nejsou zdaleka jedinými, které jsou v ČR právně postihnutelné. V této podkapitole se proto zamíříme na ty zbývající, které jsou difúzně uvedeny v dalších částech trestního zákoníku a jež lze více či méně spojovat se sexuální motivací pachatele. Teprve poté budeme schopni vytvořit si komplexní „obrázek“ o tom, které projevy sexuálního chování jsou u nás trestné, tj. nejprve je regulované z pohledu platného práva. Postupovat budeme podle systematiky zvláštní části trestního zákona.

Pokud jde o skupinu trestných činů proti životu a zdraví, patří v úvahu zejména následující: **vražda** (§ 140 TrZ) jako úmyslné usmrcení jiné osoby – v kontextu lidské sexuality se někdy užívá archaické označení „vražda z vlnosti“. Patrně lze zvažovat i **zabití** (§ 141 TrZ) jako úmyslné usmrcení v silném rozrušení nebo v důsledku předchozího jednání poškozeného. Důsledkem sexuálního násilí může být i **těžké ublížení na zdraví** (§ 145 TrZ) nebo **ublížení na zdraví** (§ 146 TrZ), které jsou výsledkem úmyslného poškození zdraví jiné osoby. Pravděpodobně lze uvažovat i o variantách z nichž některých výše uvedených trestných činů z nedbalosti (§ 16 TrZ), kdy pachatel věděl, co mu může svým činem způsobit, ale bezdůvodně spoléhal na to, že se tak nestane, anebo nevěděl, co mu může způsobit, i když s ohledem na okolnosti to vědět mohl. Uvedeme tedy i trestné činy **usmrcení z nedbalosti** (§ 143 TrZ), **těžké ublížení na zdraví z nedbalosti** (§ 147 TrZ) a **ublížení na zdraví z nedbalosti** (§ 148 TrZ).

Do skupiny trestných činů proti životu a zdraví patří i stále aktuální **ohrožení pohlavní nemocí** (§ 155 TrZ), kdy je trestné ohrožení jiné osoby nebezpečím nákazy pohlavní nemocí, a to i nedbalostí.

Některé další trestné činy souvisí s nedovoleným **přerušením těhotenství** (§ 159 – 162 TrZ), a už z důvodu, že žena nedala k takovému zákroku souhlas (§ 159), nebo byl proveden nezákonným způsobem (§ 160), případně jde o nápomoc (§ 161) i svádění (§ 162) ženy k tomu, aby těhotenství ukončila sama, anebo nelegálním způsobem. Tyto trestné činy sice

nesouvisí přímo se sexuálním chováním, ale týkají se řešení jeho „nechtěných následků“, proto je zde ve zkratce uvádíme.⁴⁸

Ze skupiny práv proti svobodě nelze neuvést trestný čin **obchodování s lidmi** (§ 168 TrZ), kdy se jedná o „užití“ dítěte nebo jiné osoby (dospělé) mimo jiné k účelům pohlavního styku, jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla. Trestní zákoník počítá i s možností spáchání takového trestného činu v úmyslu, aby bylo dané osoby využito k prostituci. Trestní sazba se může lišit podle toho, k čemu bylo druhé osoby „užito“ a zda byl čin vykonán organizovaně nebo ve snaze o získání prospěchu, případně došlo v souvislosti s tímto činem k těžké újmě na zdraví nebo smrti. Čin je trestný již ve fázi přípravy.

Zvažovat lze v rámci této skupiny trestným činem i **zbavení osobní svobody** (§ 170 TrZ) a její **omezování** (§ 171 TrZ), případně i **vydírání** (§ 175 TrZ), jehož podstatou je nucení jiné osoby násilím nebo jeho pohrůžkou k tomu, aby něco konala či strpěla. Možný je i **útisk** (§ 177 TrZ) jako nucení a zneužití tísně a závislosti druhého k obdobným účelům.⁴⁹

V trestním zákoníku následují trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (§ 185 – 193), o kterých jsem se již zmínili samostatně, proto je nyní vynecháváme.

Také trestné činy proti rodině a dětem skýtají prostor pro sexuálně motivované delikty. Bezprostředně se to týká **svádění k pohlavnímu styku** (§ 202 TrZ), jehož podstatou je získání úplaty nebo prospěchu z nabízení nebo poskytnutí dítěte jiné osobě k pohlavnímu styku, sebeukájení dítěte, obnažování či obdobnému chování. Zvýšení trestu je spojeno s využitím dítěte mladšího 15 let, zavrženímhodnými pohnutkami a provozováním takové činnosti po delší dobu nebo opakovaně. Bezprostředně související ustanovení o **beztrestnosti dítěte** (§ 203 TrZ) ukládá, že dítě, které žádá nebo přijme úplatu nebo jinou výhodu či prospěch za pohlavní styk s ním, své sebeukájení, obnažování nebo srovnatelné chování, není pro takový trestný čin postížitelné.

⁴⁸ Ve starší literatuře se lze setkat s libozvučným označením „**andlíkářství**“.

⁴⁹ Starší právní úprava považovala za omezování osobní svobody, vydírání a útisk pohlavní aktivity, kdy nedošlo k pohlavnímu spojení muže a ženy, tj. koitu. Šlo tedy často o jakýsi „předstupeň násilnosti“ (srov. Mitlöchner, 1999, s. 33).

Další trestné činy proti rodině a dále tím se týkají sexuálního chování spíše nepřímo. Jde především o **dvojitá manželství** (§ 194 TrZ), nebo je trestné uzavřít další manželství v době trvání předchozího manželství, anebo uzavřít manželství s osobou, která je již v manželství jiném. Možnými trestnými činy pro sexuální potlačení jsou i **týrání slabé osoby** (§ 198 TrZ) a **týrání osoby žijící ve společném obydlení** (§ 199 TrZ). V prvním případě se jedná o týrání osoby, která je v péči nebo výchovném subjektu, v druhém jde o osobu blízkou nebo jinou osobu ve společném obydlení. Rovněž **ohrožování výchovy dítěte** (§ 201 TrZ) může být spojeno s „mravním vývojem“ jedince, proto je nelze a priori vyloučit ze skupiny sexuální delikvence largo sensu.

O trestných činech proti majetku lze nejspíše uvažovat pouze v případech, kdy se sexualita jedince obrací na neživý předmět – jak jsme ostatně uvedli v části v nově sexuálním deviacím (tzv. deviace v objektu) – který navíc není v jeho vlastnictví. Tak lze zvažovat například **krádež** (§ 205 TrZ), **neoprávněné užívání cizí věci** (§ 207 TrZ) i **poškození cizí věci** (§ 228 TrZ).

Ze skupiny trestných činů proti životnímu prostředí patří v úvahu snad jen **týrání zvířat** (§ 302 TrZ), které můžeme spojovat se zoofilními sklony, zejména sadistického zaměření.

Z trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných zmíníme alespoň **nebezpečné vyhrožování** (§ 353 TrZ) a zejména pak **nebezpečné pronásledování**⁵⁰ (§ 354 TrZ) druhé osoby. Svoje místo má zde i **výtržnictví** (§ 358 TrZ), které zahrnuje mimo jiné i dopuštění se hrubé neslušnosti na veřejném nebo veřejném místě. V souvislosti s výše naznačenými sexuálními deviacemi nelze vyloučit ani **hanobení lidských ostatků** (§ 359 TrZ) u nekrofilních jedinců.

S oblastí sexuality souvisí i některé trestné činy proti lidskosti v obecnějších konsekvencích. Konkrétně jde o **útok proti lidskosti** (§ 401 TrZ), který může být zaměřen i tak, že se uritá osoba v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu dopustí znásilnění, sexuálního otroctví, vynucené prostituce, vynuceného t hotenství, vynucené sterilizace nebo jiné obdobné formy sexuálního násilí. Ve vztahu k sexuálním menšinám lze zvažovat i trestné činy **apartheid a diskriminace**

⁵⁰ V kriminologické a psychologické literatuře se často užívá také anglický ekvivalent „**stalking**“ (srov. Kuchta, Válková a kol., 2005, s. 529).

skupiny lidí (§ 402 TrZ) i založení, podpora a propagace hnutí sm újících k potla ení práv a svobod lov ka (§ 403 TrZ) i ve ejné projevy sympatií k nim (§ 404 TrZ).

Tyto trestné iny lze podle našeho názoru ve v tším i menším rozsahu spojovat se sexuální motivací a chováním anebo lidskou sexualitou obecn . I zde je však možné hovo it o deliktech, které souvisí se sexualitou velmi t sn a t ch, jež s ní spojujeme spíše okrajov i hypoteticky – ostatn ani n kte í auto i se n kterým z nich blíže nev nují nebo je neuvádí v bec (srov. Mitzlöhner, 2010; Procházka, 2012; Zv ina, 2012). V tomto sm ru lze považovat námi uvedený vý et za relativn vy erpávající.

Uve me tedy, stejn jako v p edchozí kapitole, ty trestné iny, které m žeme se sexualitou spojovat bez v tších obtíží, a to p edevším skrze jejich „behaviorální“ podstatu – pro zm nu se je pokusme se adit podle ur ité vnit ní p íbuznosti a nikoliv systematiky trestního zákoníku:

- sexuální motivované násilí na druhé osob vedoucí k ublížení na zdraví až smrti (ublížení na zdraví, t žké ublížení na zdraví, zabití, vražda);
- nucení druhé osoby pohlavním násilím nebo násilím, aby n co vykonala i strp la (omezování osobní svobody, zbavení osobní svobody, vydírání, útisk);
- vyhrožování i pronásledování druhé osoby (nebezpe né vyhrožování, nebezpe né pronásledování);
- obchodování s lidmi za ú elem pohlavního zneužívání, výroby pornografického díla i prostituce (obchodování s lidmi);
- nabízení díte jiné osob k pohlavnímu styku, sebeukájení, obnažení se apod. za odm nu i výhodu (svád ní k pohlavnímu styku);
- týrání blízké osoby (týrání sv ené osoby, týrání osoby žijící ve spole ném obydlí);
- týrání zví at;
- systematické nebo rozsáhlé ohrožování obyvatelstva r znými formami sexuálního násilí (útok proti lidskosti);
- vystavení riziku nakažení druhé osoby pohlavní nemocí (ohrožení pohlavní nemocí);
- uzav ení více než jednoho manželství (dvojí manželství);

- diskriminace sexuálních menšin (apartheid a diskriminace skupiny lidí, založení, podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobodlovka).

Při studiu všech výše uvedených ustanovení trestního zákoníku se nelze vyhnout představa, že sexuálně motivované trestné činy mají mnohé společné rysy a vytváří tak určitě „přirozené“, převážně vnitřně homogenní skupiny či klastry. Je tedy možné jejich provedení skrze určitého „společného jmenovatele“. Pokusíme se o to na základě souhrnné tabulky,⁵¹ kdy se navíc jednotlivé trestné činy snažíme uspořádat podle určitého „vývojového“ hlediska (od méně závažných forem k závažnějším) i vzájemné příbuznosti.

„Společný jmenovatel“	Blížeší vymezení chování/jednání	Trestné činy	
Oblasti regulace sexuálního chování v trestním právu:	Násilí	<ul style="list-style-type: none"> - sexuální nátlak (§ 186) - znásilnění (§ 185) - týrání svobodné osoby (§ 198) - týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199) - ublížení na zdraví (§ 146, § 148) - těžké ublížení na zdraví (§ 145, § 147) - usmrcení z nedbalosti (§ 143) - zabití (§ 141) - vražda (§ 140) - útok proti lidskosti (§ 401) 	
	sexuálně motivované psychické násilí a omezování	<ul style="list-style-type: none"> - sexuální nátlak (§ 186) - omezování osobní svobody (§ 171) - zbavení osobní svobody (§ 170) - vydírání (§ 175) - útisk (§ 177) - nebezpečné vyhrožování (§ 353) - nebezpečné pronásledování (§ 354) 	
	Děti a mládež	ohrožování morálního vývoje dětí a mladistvých a jejich pohlavní zneužívání i využívání krádežných údelů	<ul style="list-style-type: none"> - ohrožování výchovy dítěte (§ 201) - pohlavní zneužití (§ 187) - prostituce ohrožující mravní vývoj dítěte (§ 190) - šíření pornografie (§ 191) - výroba a jiné nakládání s detskou pornografií (§ 192) - zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193) - obchodování s lidmi (§ 168) - svádění k pohlavnímu styku (§ 202) a beztrestnost dítěte (§ 203) - týrání svobodné osoby (§ 198)
	Prostituce	vybrané podoby prostituování se nebo organizace prostituce	<ul style="list-style-type: none"> - kuplíství (§ 189) - prostituce ohrožující mravní vývoj dítěte (§ 190) - obchodování s lidmi (§ 168)
	Pornografie	vybrané podoby šíření, držení a výroby pornografie	<ul style="list-style-type: none"> - šíření pornografie (§ 191) - výroba a jiné nakládání s detskou pornografií (§ 192) - zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193) - obchodování s lidmi (§ 168) - útok proti lidskosti (§ 401)

⁵¹ Bylo by možné zvažovat zobrazení také například prostřednictvím **myšlenkové mapy**, která by umožnila logické uspořádání jednotlivých článků (srov. Veselý, 2009, s. 206-207), my ale dáváme přednost souhrnné tabulce, neboť umožňuje uvedení více relevantního textu.

Manželství a rodina	incest, bigamie, nedovolené přerušování hotenství, týrání v rodině a ohrožování výchovy dítěte	<ul style="list-style-type: none"> - soulož mezi příbuznými (§ 188) - dvojitá manželství (§ 194) - trestné činy proti hotenství ženy (§ 159 - § 162) - ohrožování výchovy dítěte (§ 201) - týrání své osoby (§ 198) - týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199)
Veřejné zdraví	šíření pohlavními chorobami, nedovolené přerušování hotenství	<ul style="list-style-type: none"> - ohrožení pohlavní nemocí (§ 155) - trestné činy proti hotenství ženy (§ 159 - § 162)
Veřejný pořádek	veřejné výtržnosti	<ul style="list-style-type: none"> - výtržnictví (§ 358) - hanobení lidských ostatků (§ 359)
Sexuální menšiny	diskriminace a potlačování (sexuálních) menšin a jejich práv a svobod	<ul style="list-style-type: none"> - útok proti lidskosti (§ 401) - apartheid a diskriminace skupiny lidí (§ 402) - založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačování práv a svobod člověka (§ 403) - projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačování práv a svobod člověka (§ 404)
Zvířata	týrání zvířat, pornografie	<ul style="list-style-type: none"> - týrání zvířat (§ 302) - šíření pornografie (§ 191)
Majetek	krádež, zneužití a poškození cizího majetku	<ul style="list-style-type: none"> - krádež (§ 205) - neoprávněné užívání cizí věci (§ 207) - poškození cizí věci (§ 228)

Tabulka 6: Sexuální delikvence podle trestního zákona. Zdroj: autor.

Z těchto „veřejných okruhů“, k nimž jsme přidali jednotlivé trestné činy, lze hypoteticky odvodit i **veřejné zájmy**, které jsou sledovány při regulaci sexuálního chování jedince trestným právem. Skýtají nám tedy odpověď na otázku, pro veřejná moc v daném případě postupuje k omezení svobodného sexuálního vyjádření jedince. Ale tyto úvahy ponechme až do závěrečné části celé práce.

Nyní se ještě vraťme k sexuální delikvenci a k jejím specifickým, které jsou podle našeho názoru velmi důležité pro dokreslení celého tématu. Platí to tím spíše, že pomíneme-li ústavní základy, má právní regulace sexuálního chování své vlastní právo v trestním právu.

4.2.3 Vybraná specifika sexuální delikvence

V první řadě platí pravidlo, které jsme zmínili již v kontextu sexuologie, i když z mírně odlišné perspektivy. Zatímco v sexuologii platí, že deviantní formy chování nevykazují zdaleka pouze osoby, které parafiliemi skutečně trpí, v oblasti sexuálně motivovaných trestných činů je prokázáno, že se jich většinou nedopouští osoby trpící sexuálními deviacemi. I když tedy korelace **sexuální deviace – sexuální delikvence** jednoznačně existuje, nelze ji

zdaleka paušalizovat v tom smyslu, že všichni pachatelé sexuálních trestných činů jsou sexuologickými pacienty. Sexuální delikvence není tedy doménou „patologických jedinců“ (Brzek, 1999, s. 41-42; Zvěřina, 2012, s. 51). To nás přivádí k otázce trestní odpovědnosti.

Jak tedy uvádí právní zmínění autoři i sexuální delikty páchají lidé bez zjevné sexuologické i psychiatrické patologie, tudíž jsou zpravidla odpovědní za následky svého jednání. Pokud jde o otázku **trestní odpovědnosti**, stanoví trestní zákoník, že kdo v době spáchání trestného činu nedovršil 15 let věku, není trestně odpovědný (§ 25). Trestní odpovědnost vylučuje i nepřítomnost pachatele (§ 26 TrZ), tj. nemožnost rozpoznat protiprávnost daného činu nebo nemožnost ovládat své jednání z důvodu duševní poruchy – do určité míry to platí i pro zmenšenou nepřítomnost (§ 27 TrZ). Protiprávnost činu vylučují i některé „situační“ okolnosti jako krajní nouze (§ 28 TrZ) i nutná obrana (§ 29 TrZ). Trestného činu se nedopustil také ten, kdo jednal na základě svolení osoby, která má právo rozhodovat o zájmech, které jsou skutkem dotčených. Takovýto souhlas však nelze dát k ublížení na zdraví nebo usmrcení (§ 30 TrZ), což se může v našem kontextu týkat nejrizičnějších sadomasochistických praktik, o nichž jsme pojednali v části v nově sestavené sexuologické systematice. Avšak jinak je za trestný čin odpovědný pachatel, stejně jako případný spolupachatel a účastník (§ 22 – 24 TrZ).

Ještě komplikovanější je otázka odpovědnosti v případě osob, které nejsou plně **způsobilé k právním úkonům** podle občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), tj. nejsou zcela **svéprávné**. Omezení svéprávnosti fyzické osoby je možné pouze ze strany soudu po důkladném zvážení její situace a s ohledem na rozsah její neschopnosti postarat se o své záležitosti. Pokud soud svéprávnost omezí, jmenuje současně opatrovníka. Rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje ale člověka práva samostatně jednat v běžných záležitostech každodenního života (srov. § 55 – 65 občanského zákoníku). V kontextu našeho tématu se týká tato otázka například **sexuality osob s mentálním postižením** i psychiatrickým onemocněním v užším smyslu slova. To je však otázka natolik specifická, že není v našich možnostech podrobně o ní v této práci referovat – navíc my v této práci vycházíme z teze, že lidská sexualita je sice známa biologicky determinována, to však zpravidla nevylučuje možnost racionálního jednání v této oblasti, v etické odpovědnosti za

vykonané skutky. V každém případě i u osob s mentálním a obdobným postižením platí, že i ony mají právo na sexuální vyjádření, nevyjímaje možnost zplodit dítě – bytí lidí se mylně domnívá, že tomu tak není. Nejen zde má tedy své nezastupitelné místo sexuální výchova a osvětla (srov. Venglová, Eisner a kol., 2013, s. 126-129).

Pokud se tedy sexuálně motivovaného trestného činu dopustí osoba trestně odpovědná a je prokázána její vina, soud jí uloží **trest** podle trestního zákoníku. V případě tohoto druhu trestných činů se jedná velmi často o nepodmíněné **odnětí svobody**, které odsouzený vykonává v některém typu věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou (§ 52, 55, 56 TrZ). V případě sexuálních deliktů může soud vedle trestu, ale také u osob trestně neodpovědných z důvodu nepřítomnosti a v některých dalších případech, uložit ochranná opatření (§ 98 TrZ). Tyto jsou pro nás zejména **ochranné léčení** (§ 99 TrZ), a ambulantní i ústavní, anebo **zabezpečovací detence** (§ 100 TrZ), kdy platí, že ochranné léčení nelze uložit vedle zabezpečovací detence (§ 98 TrZ). Soud může uložit zabezpečovací detenci za splnění zákonných podmínek mj. u pachatelů, jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by ochranné léčení vedlo k dostatečné ochraně společnosti. Zabezpečovací detence se vykonává ve speciálním ústavním zařízení se zvláštní ostrahou a léčeními, psychologickými, vzdělávacími a rehabilitačními programy (§ 100 TrZ). O svízelnosti léčení by sexuálních deviací jsme se ostatně zmínili již v kontextu lékařské sexuologie.

Závěrem dodejme, že ze skupiny sexuálních trestných činů je nejzávažnější znásilnění, i když nejen v jeho případě platí, že tento druh kriminality je charakteristický vysokou **latencí**, kdy i trestným činem zůstává neohlášena z obav ze sekundární viktimizace, msty pachatele i problémů v rodině. Obecně potom platí, že mezi pachateli sexuálně motivovaných trestných činů převládají početně muži nad ženami (Kuchta, Válková a kol., 2005, s. 406-422).

4.3 Další oblasti právní regulace sexuality

Poté, co jsme se poměrně zevrubně v nově oblasti trestního práva, zaměříme se nyní na analýzu dalších oblastí platné legislativy, abychom „dotvořili“ obraz právní regulace sexuálního chování v ČR. Na rozdíl od práva

trestního však nepjde o takto komplexní úpravu, ale spíše jednotlivá, difúzní rozptýlená ustanovení, která se dotýkají sexuálních projevů i lovků a navenek anebo sexuality v širších souvislostech. Zjednodušeně lze říci, že přístup „extenzivní“ nahradí spíše přístup „selektivní“.

4.3.1 Přestupkové právo

Méně závažná porušení veřejného pořádku a občanského soužití se řídí **zákonem o přestupcích** č. 200/1990 Sb., který stanoví, že přestupkem je zaviněné jednání, které ohrožuje nebo porušuje zájem společnosti a je uvedeno v citovaném nebo jiném zákoně – a současně není trestným činem (§ 2, odst. 1). I zákon o přestupcích stanoví podrobnosti týkající se (ne)odpovědnosti za spáchané přestupky, kterým se však nebudeme blíže věnovat, neboť v principu jsou podobné jako v trestním zákoníku. Přestupky projednávají příslušné obecní úřady nebo zvláštní orgány obcí, anebo jiné správní orgány, stanoví-li tak zvláštní zákon (§ 52).

Pokud jde o regulaci sexuálního chování, připadají v úvahu zejména **přestupky proti veřejnému pořádku** (§ 47), kam patří i rušení nočního klidu i vzbuzení veřejného pohoršení (§ 47, odst. 1). Zvažovat lze i **přestupky proti občanskému soužití** (§ 49), kam náleží mimo jiné ublížení na cti a vydání v posměch, nedbalostní a drobné ublížení na zdraví i způsobení újmy maj. z důvodu pohlaví i sexuální orientace (§ 49, odst. 1). Zcela výjimečně můžeme jít také o **přestupky proti majetku** (§ 50). V případě všech těchto skupin přestupků stanoví zákon o přestupcích možnost trestu pokuty v určené výši nebo zákaz pobytu.

V rámci přestupkového řízení se dnes řeší zejména sexuální delikty s **minimální společenskou nebezpečností**, jako je například exhibice (Weiss, 2011, s. 69). V zásadě však přestupkové právo nevniká do oblasti regulace sexuálního chování žádné nové imperativy, které bychom již neznali z trestního práva. Umožňuje však projednání a sankcionování i těch činů, které nejsou z pohledu trestního práva postižitelné. Jde tedy o subtilnější formu formální společenské kontroly, než je trestní právo.

4.3.2 Pracovní a antidiskriminační právo

Také v oblasti pracovního práva a antidiskriminační legislativy nacházíme ustanovení omezující sexuální projevy jedince, avšak také garanci určitých práv. Zákoník práce č. 262/2006 Sb. výslovně zakazuje (§ 16, odst. 2) jakoukoliv **diskriminaci** v pracovních právních vztazích s tím, že podrobnosti obsahuje antidiskriminační zákon. Obdobné ustanovení lze nalézt paralelně i v § 4 zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.

Antidiskriminační zákon zakazuje veškerou diskriminaci, a přímou i nepřímou, z důvodů, mezi kterými uvádí i pohlavní a sexuální orientaci (§ 2, odst. 3) a jmenuje mnohé případy, jež za diskriminaci považovány nejsou – rozvádí a precizuje tak jeden ze základních ústavních principů, který známe z Listiny základních práv a svobod (srov. čl. 3, odst. 1 LZPS). Součástí také upravuje obsah pojmu **diskriminace z důvodu pohlaví**, kam patří i diskriminaci z důvodu těhotenství, mateřství nebo otcovství a z důvodu pohlavní identifikace (§ 2, odst. 4). Nejdůležitější však je, že antidiskriminační zákon považuje za diskriminaci mimo jiné i **sexuální obtěžování** (§ 2, odst. 2), kterým se rozumí nežádoucí chování sexuální povahy, jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí. Anebo může být toto chování oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů (tamtéž, § 4, odst. 1 a 2).

Tento, na první pohled neobvyklý výkladový rámec antidiskriminačního zákona, který odvozuje sexuální obtěžování z rovnosti zacházení a zákazu diskriminace, má svůj předvod v legislativě Evropské unie, respektive ES/EHS, jež se od svých počátků poměrně intenzivně zabývá otázkou rovnosti zacházení, zejména s ohledem na postavení žen a mužů (srov. Koldinská, 2010).

Antidiskriminační legislativa však v každém případě vnáší, a to nejen do oblasti zaměstnanosti, ale i mnohých dalších (srov. § 1, odst. 1 antidiskriminačního zákona), velmi důležitá omezení týkající se sexuálního chování, a tím je nepřipustnost sexuálního obtěžování.

Pro úplnost dodejme, že k otázce **sexuálního obtěžování na pracovišti** se jednotliví autoři staví různě. Zatímco Uzel (2009, s. 143-144) tuto problematiku spíše bagatelizuje a uvádí, že v této oblasti bylo více děláno než

doopravdy spácháno, Weiss (2011, s. 71) je daleko opatrnější a kriticky upozoruje na nepřetrávající nepřezíravý postoj naší společnosti k tomuto závažnému tématu. Oba se však shodují v tom, že platná právní úprava není v tomto směru příliš „šastná“.⁵²

4.3.3 Manželství, rodina a registrované partnerství

Zatímco dosud jsme se v nově právním disciplínám, které sexuální chování vymezují spíše „negativně“ na základě zákazů – pomineme-li úvodní exkurz do ústavního práva a oblasti lidských práv a svobod – nyní se budeme nově převážně legislativně, která tvoří jakýsi obecnější rámec lidské sexuality. Sem můžeme zařadit také instituci manželství.

Manželství je podle občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) trvalým svazkem muže a ženy a jeho hlavním účelem je založení **rodiny**, rodinná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc (§ 655). Mezi hlavní povinnosti manželů patří vzájemná úcta, společné soužití, věrnost, vzájemné respektování důstojnosti a vytváření a udržování zdravého rodinného prostředí a péče o děti (§ 687). Ochrana rodiny je ostatně ukotvena i v Listině základních práv a svobod s tím, že rodiče pečující o děti mají právo na pomoc státu (čl. 32 LZPS).

Můžeme tedy říci, že právní řád (nejen) prostřednictvím manželství podporuje **prokreatickou** funkci lidské sexuality a současně zakládá tento svazek mj. na vzájemné **věrnosti** manželů – vyjadřuje tím tedy i podporu monogamního soužití.

Určitou obdobou tohoto typu svazku je v případě stejnopohlavních párů **registrované partnerství**. Zákon o registrovaném partnerství č. 115/2006 Sb. určí bližší podmínky tohoto typu soužití, včetně vzájemných práv a povinností partnerů, která jsou v mnohém podobná svazku manželskému, byť zákon výslovně neuvádí, na rozdíl od manželství, na jakém hodnotovém základě tento svazek stojí. Registrované partnerství v zásadě nebrání výkon rodičovských práv a povinností partnerů, avšak vylučuje možnost osvojení dítěte n kterým z partnerů (§ 13, odst. 2).

⁵² Patrně není třeba příliš připomínat poměrně nedávné komplikace, které provázely přijetí antidiskriminačního zákona, včetně veta tehdejšího prezidenta V. Klause.

Jak v případě manželství tak i registrovaného partnerství můžeme vidět v jejich právním zakotvení ve stejnou (státní) **garanci** svazku manžel /partner v etn vzniku n kterých práv a souvisejících povinností, avšak lze na ně hledět i z opačné strany spektra jako na nástroje **kontroly** ve stejné moci, která se snaží o vnější stabilizaci partnerského soužití, založeného na křehkém citovém sblížení. To se týká i omezení n kterých projev sexuality, jako je promiskuita v podobě závazku v rnosti a s tím související nižší riziko onemocnění pohlavními p enosnými chorobami. Tak jako tak je vstup do manželství i registrovaného partnerství v cí svobodné v le a nikdo k tomuto kroku nemůže být nucen. Pokud je tedy manželství „formou ve stejné moci“, pak svobodně přijatou.

4.3.4 Sociálně-právní ochrana

Na ustanovení o manželství, rodině a registrovaném partnerství můžeme navázat oblastí **sociálně-právní ochrany**. Jedná se o relativně samostatný subsystém, které existuje v rámci sociálního zabezpečení i sociální ochrany. R a zaměřuje se především na ochranu ohrožených sociálních skupin, které nedokáží prosazovat svoje práva (srov. Koldinská, 2009). V ČR je explicitně upravena sociálně-právní ochrana dětí, avšak lze sem zařadit i zvláštní opatření týkající se ochrany žen a dalších skupin. I výše uvedená ustanovení trestního zákoníku o ochraně dětí a mladistvých před předčasnou „sexualizací“ lze chápat jako součást sociálně-právní ochrany, která je určitém „horizontálním“ principem, jež se prolíná řadou oblastí společenského života, jako je zaměstnanost, veřejné zdraví i rodinný život (srov. tamtéž).

V kontextu **sociálně-právní ochrany dětí** stanoví podrobnosti stejnojmenný zákon č. 359/1999 Sb., do určité míry navazující na čl. 32 LZPS, který upravuje ochranu rodiny, včetně zákonné možnosti omezení práva rodiče na výchovu dětí (čl. 32, odst. 4 LZPS). Smyslem zákona o sociálně-právní ochraně dětí je mj. ochrana práva dítěte na pozitivní vývoj a řádnou výchovu, včetně ochrany jeho oprávněných zájmů. Primárním hlediskem je zde tedy **zájem dítěte**, jako, můžeme říci, jeden z druhů ve stejného zájmu. Uvedený zákon řeší i situace **týraní a zneužívání** dětí, kam lze zařadit i sexuální motivovaný typ tohoto škodlivého jednání, o němž jsme stručně pojednali v předchozím textu v souvislosti se syndromem CAN. Ze strany pachatele je

takové jednání sankcionováno za podmínek stanovených trestním zákoníkem (viz zejména § 198 TrZ).

Otázka **sexuálního zneužívání dětí** je velmi specifickou oblastí, která zdaleka přesahuje možnosti práva a zasahuje do řady dalších oborů, jako je psychologie, medicína, sociální práce a další. Pro své závažné a dlouhodobé negativní důsledky pro nezralou osobnost dítěte, a proto přetrvávají až do dospělosti, jim můžeme považovat za jeden z nejnebezpečnějších projevů lidské sexuality. Není v našich možnostech o této problematice pojednat podrobněji, ani to není úelem této kapitoly zaměřené na analýzu platné právní úpravy, proto v tomto směru odkazujeme na některé tuzemské monografie, jež se tomuto tématu detailněji věnují (srov. Milfait, 2008; Weiss a kol., 2005).

Obecněji a nad rámec zákona o sociálně-právní ochraně dětí lze do tohoto „tématického“ okruhu zařadit i problematiku **domácího násilí**, které se nemusí zaměřovat pouze na děti, ale i další společně žijící osoby (viz § 199 TrZ) a rovněž má často významný sexuální podtext.

4.3.5 Veřejné zdraví a zdravotní služby

Ochrana veřejného zdraví je další oblastí, která s lidskou sexualitou bezesporu souvisí – Koldinská (2009, s 200) ji uvádí jako součást systému sociálně-právní ochrany, čímž můžeme navázat na předchozí text. Hlavní právní normou je v tomto směru **zákon o ochraně veřejného zdraví** č. 258/2000 Sb., jehož ustanovení se však našeho tématu týkají velmi volně (srov. § 71), proto se jim nebudeme dále věnovat. V otázce šíření pohlavně přenosných chorob platí výše uvedené ustanovení § 155 TrZ.

Oborem, který se cíleně věnuje tématu lidské sexuality, je především sexuologie, o níž jsme pojednali výše. Stejně tak jsme zmínili i další lékařské disciplíny, jež mají s touto problematikou co do činění, jako je gynekologie, urologie, dermatovenerologie, endokrinologie i chirurgie atd. Proto bychom mohli v krátkosti zmínit také oblast zdravotních služeb.

Poskytování zdravotních služeb je v ČR upraveno zejména zákonem o zdravotních službách č. 372/2011 Sb. a dále také zákonem o specifických zdravotních službách č. 373/2011 Sb., který je relevantní i z pohledu lidské sexuality. **Zákon o specifických zdravotních službách** totiž upravuje

podmínky takových lékařských zákroků, jako je nejen asistovaná reprodukce, ale především **sterilizace**, tedy výkon zabírající plodnost bez odstranění nebo poškození pohlavních žláz, a dále **kastrace**, jejímž cílem je odstranění hormonálně aktivní části pohlavních žláz u muže, i v neposlední řadě **změna pohlaví** u transsexuálních pacientů. Pro všechny tyto typy výkonů, které se sexuálním chováním bezprostředně souvisí (sterilizace, kastrace, změna pohlaví) platí, že jsou spojeny s řadou medicínských, právních, psychologických i etických otázek, proto je jejich provedení striktně vázáno mimo jiné na svobodné vyjádření vůle pacienta v podobě písemné žádosti a výslovné schválení odbornou komisí a místně příslušným soudem. Konkrétní podmínky pro každý z těchto výkonů stanoví citovaný zákon. Dodejme pouze, že terapeutická kastrace je možná jen u pacienta (muže), který v minulosti spáchal sexuálně motivovaný trestný čin, byla u něho diagnostikována sexuální device a hrozí vysoké riziko recidivy tohoto typu deliktu i v budoucnu.

4.3.6 Místní samospráva a prostituce

Vůnějeme-li se ve struktuře obecnému právnímu rámci sexuálního chování v ČR, můžeme zmínit i skutečnost, že obce mohou na základě **zákona o obcích** č. 128/2000 Sb. v rámci samostatné působnosti, tedy výkonu místní samosprávy, vydávat obecně závazné **vyhlášky** k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku (§ 10, písm. a). Podle tohoto ustanovení mohou zejména určit, které činnosti, jež by mohly narušit veřejný pořádek v obci nebo být v rozporu s dobrými mravy, ochranou bezpečnosti, zdraví a majetku, lze vykonávat pouze na **místech** a v **oblastech** určených obecnou vyhláškou, nebo stanovit, že na některých veřejných prostranstvích v obci jsou takové činnosti **zakázány**.

Právě toto ustanovení je jedním z hlavních nástrojů „potírání **prostituce**“ na veřejných místech, pomineme-li vybraná ustanovení trestního zákoníku citovaná výše. V platnosti je nadále i několik ustanovení **zákona o potírání pohlavních nemocí** č. 241/1922 Sb., který mimo jiné stanoví (§ 14), že zizování a udržování nevsting se zakazuje a trestá podle ustanovení trestního zákona o kuplířství (srov. také Chmelík a kol., 2003).

4.4 Shrnutí

Stávající právní úpravu sexuálního chování a p íbuzných oblastí m žeme v zásad rozd lit do t í skupin. První jsou ur ité ústavní a lidskoprávní základy, druhou, která tvo í její jádro, je trestní právo a t etí zahrnuje zbývající legislativu intervenující do této sféry – tak jsme alespo tuto p evážn analyticky pojatou kapitolu práce koncipovali my.

Garantovaná základní lidská práva a svobody jsou v našem právním ádu obsaženy zejména v Listin základních práv a svobod, která je sou ástí ústavního po ádku R. Zde nacházíme explicitní vyjád ení takových právn podložených hodnot, jako je svoboda, rovnost, d stojnost, soukromí, ale i zdraví a právo na rodinu, jež s naším tématem velmi úzce souvisí. ada t chto ustanovení byla do našeho právního ádu inkorporována skrze ratifikované mezinárodní úmluvy, pakty a další prameny práva takových uskupení, jako je Organizace spojených národ , Rada Evropy a v posledních letech zejména Evropská unie, jejíž právo p sobí v naší legislativ p ímo. Také v univerzálních katalozích lidských práv a svobod t chto organizací lze tedy nalézt obecná vyjád ení základních práv a svobod t chto organizací lze tedy nalézt obecná vyjád ení základních práv a svobod jako v naší Listin . Pokud se však chceme zam ít na „sexuální práva“ lov ka v užším smyslu, je pot eba v novat pozornost speciálním dokument m. Jedním z nejvýznamn jších je v tomto sm ru Sv tová deklarace sexuálních práv, p íjatá v roce 1999 na p d dnešní Sv tové asociace pro sexuální zdraví. Tato materie obsahuje sexuální práva, která považuje za základní a všeobecná. Pat í sem mimo jiné práva na: sexuální svobodu, autonomii, integritu a bezpe nost, soukromí, rovnost, pot šení, vyjád ení sexuálních cit , svobodné sdužování, svobodné a zodpov dné rozhodování, informace založené na v deckých poznacích, sexuální výchovu a sexuální zdravotní pé i. Tolik tedy k oblasti sexuálních práv a svobod.

V otázce regulace sexuálního chování jedince má však v našem právním ádu primární význam trestní právo, konkrétn vybraná ustanovení trestního zákoníku . 40/2009 Sb. V textu jsme jednotlivé sexuáln motivované trestné iny rozd lili do dvou skupin: stricto sensu, což jsou tzv. trestné iny proti lidské d stojnosti v sexuální oblasti (§ 185 – 193), ostatn n kte í auto i ve svých publikacích uvádí pouze toto „tvrdé jádro“ sexuální delikvence (srov. Mitlöchner,

2010), a largo sensu, což jsou další trestné činy, které bychom měli více či méně spojovat se sexuální motivací pachatele. Pokud jde o sexuální delikvenci v užším smyslu slova, náleží sem trestné činy: znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, soulož mezi příbuznými, kuplířství, prostituce ohrožující mravní vývoj dětí, šíření pornografie, výroba a nakládání s detskými pornografiemi a zneužití dětí k výrobě pornografie. V širším smyslu sem bychom měli zahrnout i takové trestné činy jako ohrožení pohlavní nemocí, obchodování s lidmi, svádění k pohlavnímu styku, dvojitá manželství a útok proti lidskosti. Sexuální podtext však mohou mít i další trestné činy, zejména pak ty, které souvisí s násilím, a už přímým – fyzickým i psychickým, anebo omezováním osobní svobody, vydíráním, pronásledováním, výtržnostmi, týráním zvířat i degradací osob v souvislosti s jejich příslušností k určité menšině. Při posuzování těchto trestných činů je třeba mít na paměti, že zdaleka ne všichni jejich pachatelé jsou aspoň trochu trpěliví s některou ze sexuálních deviací, spíše naopak.

Poslední oblastí legislativy, které jsme se v této části práce vnovali, jsou jednotlivá ustanovení rozličných právních norem, které souvisejí se sexuálním chováním anebo spíše jeho obecnějším právním rámcem. Zaměřili jsme se v první řadě na občanské právo, které umožňuje postihovat méně závažná porušení zákona, související s veřejným pořádkem i občanským soužitím. Nemalý význam má v této oblasti také antidiskriminační právo, jež za diskriminaci považuje i sexuální obtěžování, a to nejen na pracovišti. Nepřímý dopad na oblast sexuality mají i ustanovení týkající se manželství, rodiny a registrovaného partnerství homosexuálních párů, i když zejména manželství je založeno mimo jiné na věrnosti, a tedy i požadavku monogamie. V kontextu sociálně-právní ochrany jsme se vnovali zejména oblastí ochrany dětí před sexuálním týráním a zneužíváním. S lidskou sexualitou bez pochyby souvisí i problematika veřejného zdraví a zdravotní péče, především pokud jde o pohlavně přenosné choroby a o některé speciální zdravotní služby, jako je sterilizace, kastrace a změna pohlavní u transsexuálních osob. Nakonec jsme se zmínili také o možnosti obcí, aby v samostatné působnosti omezovaly některé nežádoucí projevy na veřejných prostranstvích, jež mohou být v rozporu s dobrými mravy. To se týká i regulace prostituce.

Tolik tedy k právní úpravě sexuálního chování jedince v České republice. Nyní se pokusíme vyvodit z těchto zjištění příslušné závěry a zodpovědět

otázky, které jsme si vytýčili v úvodní části této diplomové práce. Naším cílem je rovněž určitá syntéza těchto poznatků a jejich zobecnění ve vztahu k oblasti veřejné a sociální politiky.

5. Zjištění, diskuse a závěry

Mnohá zjištění z provedené analýzy právní úpravy sexuálního chování v ČR i nosologických jednotek v sexuologii jsme ve většině i menší míře již uvedli v předcházejícím textu, nyní se pokusíme o jejich syntézu. V první podkapitole zodpovíme **výzkumné otázky**, které jsme si stanovili v úvodní části této diplomové práce, v podkapitole druhé se pak pokusíme hypoteticky vyvodit existenci **samostatné oborové politiky**, která se našemu tématu cíleně vztahuje.

5.1 Zodpovězení výzkumných otázek

Cílem této kapitoly je zodpovědit výzkumné otázky, které jsme si vytýčili a jež reflektují cíle této diplomové práce. Na každou ze čtyř otázek odpovíme v samostatné subkapitole. Název kapitoly přitom reflektuje jádro dané otázky – pro přehlednost uvádíme vždy na úvod úplné znění původní otázky.

Souhrnně mají dílčí otázky poskytnout odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která zní: Jakým způsobem je v současnosti právně upraveno v ČR sexuální chování jedince?

5.1.1 Modelové vyjádření regulace sexuálního chování v ČR

Otázka . 1: Jak lze modelově vyjádřit současnou právní úpravu sexuálního chování v ČR?

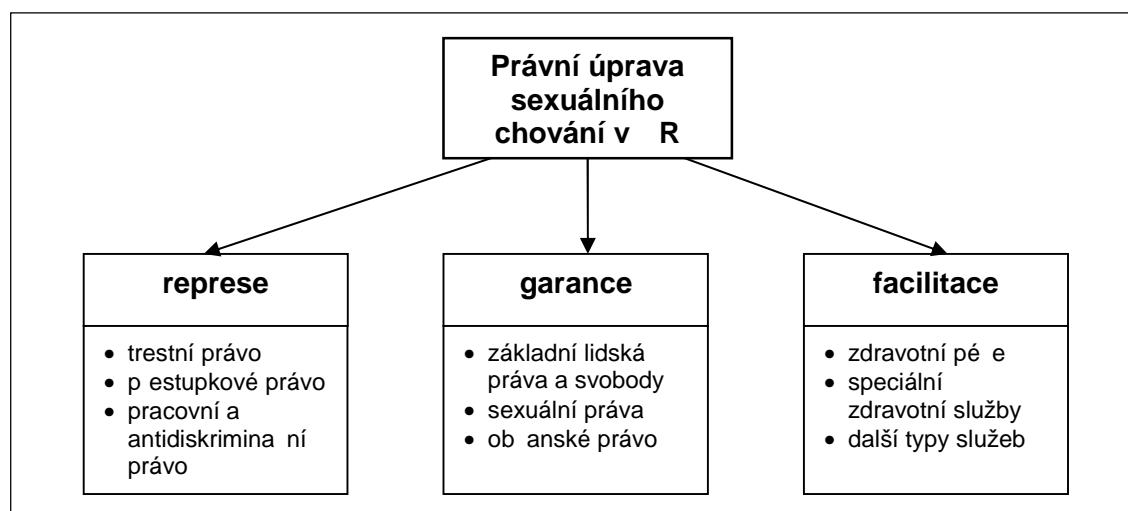
V první řadě je podle našeho názoru zapotřebí uvést, že reglementace sexuálního chování jedince skrze právní prostředky nemá striktně „negativní“ podobu omezování a zákazů, jak nás nabádá tzv. represivní hypotéza (srov. Foucault, 1999). Současně však podle našeho názoru platí, že zejména trestní právo hraje v této oblasti hlavní roli – platí to tím spíše, jelikož, jak víme, trestní právo je pravděpodobně nejstarší oblastí práva vůbec. **Represe** má tedy při regulaci sexuálního chování své neopomenutelné místo.

Zejména v posledních desetiletích ji však vyvažuje sféra univerzálních lidských práv a svobod, kterou můžeme shrnout pod označení **garance**. To však neznamená, že by lidská práva měla znamenat pouze jejich „deklaraci“,

ale naopak sou asné stanovení toho, kdo je za jejich pln ní odpov dný a na kom je lze vymáhat (srov. Sokol, 2007).

Ani tyto dv dimenze však podle výsledk naší analýzy právní úpravy sexuálního chování v R nepokrývají zcela charakter jednotlivých legislativních ustanovení. Domníváme se proto, že je zapot ebí doplnit t etí oblast, již m žeme nazvat **facilitace**. Spadají sem podle našeho názoru zejména zdravotní a další služby, které jedinci umož ůjí odborné ešení jejich situace a subjektivních obtíž í. Ur itou nesnází je pouze skute nost, že ne vždy volí osoba odbornou pomoc dobrovoln – nap . v situaci soudem na ízeného ochranného lé ení – potom i „facilitace“ m že být vnímána jako forma moci. P esto si troufáme tvrdit, že sexuologické, psychiatrické, psychologické a další služby jsou voleny zpravidla jedincem dobrovoln – i když, jak víme, mají nemalý „stigmatiza ní potenciál“.

Právní úprava sexuálního chování tedy podle našeho názoru v sou asnosti spadá práv do t chto tí oblastí, jimž odpovídají i jednotlivá zákonná ustanovení. Graficky lze tento model vyjád it následovn :

Graf . 7: Modelové vyjád ení právní úpravy sexuálního chování v R. Zdroj: autor.

Tento základní model je zapot ebí chápat jako ur ité východisko pro další výklad, nebo se k n mu budeme vracet, navazovat na n j a dopl ovat jej a rozvíjet ve sm rech, které odpovídají dalším stanoveným otázkám. Jde tedy zatím pouze o jakýsi „**rámcový model**“ pro další výklad s tím, že odpov na tuto výzkumnou otázku se de facto line celou touto záv re nou ástí práce.

5.1.2 Postavení jedince

Otázka . 2: Jaké je postavení jedince v oblasti regulace sexuálního chování v ČR? Jaká jsou v tomto směru jeho práva a povinnosti?

Pokud jde o regulaci sexuálního chování, postavení jedince v konkrétní situaci závisí na nkolika okolnostech. Mžeme je odvodit jak z výše uvedené sexuologické systematiky a trestního práva, tak i prosté lidské zkušenosti neboli fenomenologického pohledu na věc. Vždy, když jedinec postupuje k určitému sexuálně motivovanému aktu, musí zvažovat nejméně tři až čtyři „otázky“: s kým, co, kdy a kde. Pro přehlednost uvedeme jednotlivé relevantní skutečnosti v následující tabulce:

Otázka	Oblast	Popis a právní souvislosti
S kým?	objekt („deviace v objektu“)	N které „objekty“ sexuálního kontaktu jsou zapovězeny vždy (dítě mladší 15 let, píbuzní v pímé linii a sourozenci, mrtví, zvířata), jiné podle situace (nesouhlasící osoby).
Co?	aktivita („deviace v aktivitě“)	Rovněž n které druhy sexuálních aktivit jsou zakázány. Patí sem zejména násilí páchané na druhé osobě, a už fyzické, psychické anebo výhrůžka jím.
Kde a kdy?	situací kontext (místo a čas)	I aktivity za jiných okolností v mezích zákona mohou překročit jeho hranice, jsou-li realizovány například ve veřejných místech, na pracovišti, před nebo v blízkosti dítěte i v určitou dobu (například noční klid).

Tabulka . 7: Základní okolnosti pohlavního aktu. Zdroj: autor.

Toto jsou základní okolnosti determinující právní kvalifikaci pohlavního styku nebo jiného sexuálně motivovaného činu – pokud jde o „objekt“ a „aktivitu“ uvádí je i řada dalších autorů (například Brzek a kol, 1993, Weiss, 2008), avšak zejména situací kontexty bývají podle našeho názoru n kdy opomíjeny.

Z výše uvedené tabulky lze tedy odvodit **povinnosti** subjektu stricto sensu. V první řadě je to volba „objektu“, tedy partnera, který musí být starší 15 let věku, nesmí být s danou osobou píbuzný v pímé linii a musí s pohlavním aktem souhlasit. Pokud jde o samotný pohlavní styk, nesmí píněm docházet k násilným projevům, jež jsou druhou osobou vnímány jako nepatřivé i které by mohly vést k ublížení na zdraví i dokonce smrti druhé osoby. A v neposlední řadě se pohlavní aktivity musí odehrávat v místech a čase, aby nebyly v rozporu s dobrými mravy i nebyly považovány za výtržnost.

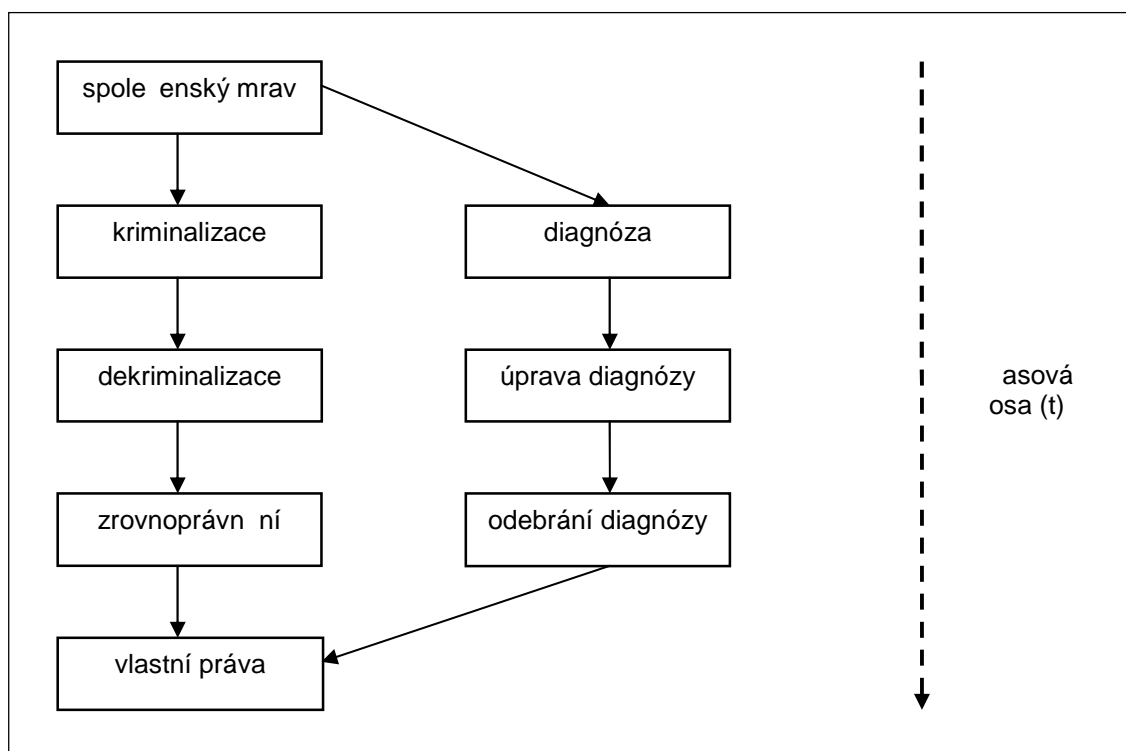
K obdobnému minimálnímu výmru normální sexuality dochází také Weiss (2008, s. 29) když říká, že za normální lze ze sexuologického hlediska považovat takové souhlasné sexuální aktivity, které se odehrávají mezi psychosexuálně a somatosexuálně dostatečně zralými a pokrevně v příbuzné linii nespříznými partnery, a jež nevedou k jejich psychickému nebo tělesnému poškození. Téměř identický závěr uvádí i Procházka (2012, s. 174).

Pokud jde o **práva** jedince, jsou to zejména ta, která nacházíme v Listině základních práv a svobod, tedy především právo na svobodu, rovnost, lidskou důstojnost, soukromí, zdraví a rodinu s tím, že jejich obsah specifikuje právní řád ČR. Hovoříme-li o právním kontextu postavení jedince, pak je nutno konstatovat, že velmi působivá Světová deklarace sexuálních práv není právně závazným dokumentem, i když Sexuologická společnost LS JEP se na něj výslovně odkazuje.

I když jsme si v úvodu především zaměřili se především na analýzu právní regulace sexuálního chování „tady a teď“, považujeme za nebytné poukázat na to, že také **prostor** a **čas** patří mezi významné determinanty při posuzování normality i naopak patologie určitého sexuálního projevu – nyní máme na mysli slova prostor a čas obecněji než ve výše uvedené tabulce. Na kritérium prostoru jsme upozornili již v teoretických východiscích této práce v souvislosti se sociální antropologií a časové hledisko jsme také stručně zmínili v kontextu sociologickém (Elias, Giddens). Přesto bychom chtěli ilustrovat postavení jedince v oblasti reglementace sexuálního chování na příkladu **homosexuality**, nebo sexuologický, právní a snad i společenský přístup k ní se v posledních desetiletích změnil poměrně zásadně (podobně výrazné změny lze pozorovat i v názorech na masturbaci). Pokusme se tyto posuny v postavení homosexuálního jedince zobrazit graficky (viz graf 7).

Graf zobrazuje dvě trajektorie pohledu na homosexualitu, jednak v (trestním) právu a dále v klasifikaci sexuálních poruch, kdy obě mají společný původ ve společenském mravu. Se vznikem práva se homosexualita vydluje z mravu, tj. neformálních sociálních norem, a stává se zakázanou (trestným nebo obdobným činem). Se zrodem moderní medicíny a sexuologie pak souasně získává „status“ diagnózy. Vývoj posledních desetiletí však přinesl nemalé změny v pohledu na tuto odchylku v sexuální orientaci, a tak dochází k její dekriminalizaci a následně i zrovnoprávnění s heterosexuálním

pohlavním stykem – paralelně s tím se mění i pohled na ní v sexuologii, tj. jsou revidována její diagnostická kritéria, aby byla následně z okruhu chorob a poruch odebrána zcela. (Zatím) posledním krokem v tomto směru je plné uznání homosexuality jako rozšířené sexuální normy, v etn. uznání jejich práv v podobě registrovaného partnerství – pokud jde o přesná historiografická data, odkazujeme na příslušnou literaturu (např. Fanel, 2000; Janošová, 2000), myšlenkově pak zde navazujeme především na Foucaulta (zejm. 1999).

Graf . 8: Vývoj pohledu na homosexualitu v právu a sexuologii. Zdroj: autor

I tak lze tedy pohlížet na vývoj postavení jedince v právní a sexuologické klasifikaci. Skutečnost, že určitý projev sexuálního vyjádření je dnes považován za „patologický“ i trestný, neznamená, že v nadcházející době nemůže dojít k jeho úpravě.⁵³ Anebo fakt, že je v našich končinách nazírán jako abnormální,

⁵³ Pravděpodobně to nelze očekávat u závažných druhů sexuálně motivovaných násilných trestných činů a některých sexuálních deviací, ale např. v případě pohledu na **transsexualismus** a **bisexualitu** (LGBT komunita) je to nasnadě. Avšak pouze v případě, že společnost a sexologie budou ochotny opustit duální vidění pohlaví (žena – muž), genderu (femininita – maskulinita) i sexuální orientace (heterosexualita – homosexualita) a uznat vší rozmanitost lidské sexuální motivace včetně **transgenderu** a **intersexuality** (srov. Fafejta, 2004).

nevylučuje, že v jiné části světa nemůže být považován za zcela obvyklý až habituální (a naopak).

5.1.3 Role veřejné moci

Otázka . 3: Jaká je role veřejné moci (státu) v regulaci sexuálního chování v ČR? Jak a pro stát zasahuje do sexuálních projevů jednotlivců a ve kterých případech tak činí? Které sexuální chování lze považovat za nebezpečné pro veřejnost?

V první řadě se zaměříme na to, v jakých situacích veřejná moc zasahuje do sexuálních projevů jedince. Při porovnání sexuologické systematiky (viz výše) a zejména hmotné trestní úpravy si lze povšimnout, že různé druhy sexuálního chování jedince jsou klasifikovatelné do 4 skupin v závislosti na poměru dvou kritérií: **trestný čin** (popř. pěstunek) a/nebo **sexuální porucha**. Možné kombinace jsou následující:

Trestný čin (popř. pěstunek)	Sexuální porucha (zejména deviace)	Popis
NE	NE	Jednání (chování), které je v souladu se zákonem i sexuologickou klasifikací.
NE	ANO	Jednání (chování), které je v souladu se zákonem, ale je vnímáno jako abnormální z pohledu sexuologie.
ANO	NE	Jednání (chování), které je v rozporu se zákonem (zejména trestný čin nebo pěstunek), avšak není abnormální z pohledu sexuologie.
ANO	ANO	Jednání (chování), které je v rozporu se zákonem (zejména trestný čin nebo pěstunek) a současně je vnímáno jako abnormální z pohledu sexuologie.

Tabulka . 8: Vztah trestního práva a sexuálních poruch. Zdroj: autor.

V první situaci, kdy je jednání vnímáno jako právně „nezávadné“ a současně neklasifikované z pohledu sexuologie, můžeme hovořit o sexuální „normalitě“ – ponechme stranou společenské mravy, tj. neformální sociální normy dané společností. Jde tedy o oblast plně „**sexuální svobody**“. Jak jsme si mohli povšimnout například z základních komparativních dat z USA, nejsou v našem právu nijak omezeny například sexuální polohy i některé formy pohlavního styku (autoerotika, orální sex, koitus, anální styk apod.), ve srovnání s klasickou etikou není nezákonná ani nevěra i mimomanželský sex.

Druhou skupinou sexuálních projevů jsou ty, které jsou v souladu s právem, zejména trestním, ale za **abnormální** je považuje odborná sexuologická obec. Patí sem zejména skupina poruch sexuální identifikace a orientace, jako je transsexualismus, transvestitismus dvojí role i nevyjasnost anebo nepřijetí své pohlavní identity anebo orientace. Z pohlavních deviací sem máme za aditiv např. fetišismus, není-li spojen s odcizením majetku, i fetišistický transvestitismus. V úrovni sexuálního chování jde tedy o projevy, které máme považovat za neobvyklé v daném kulturně-sociálním prostředí, avšak samy o sobě nikoho nepoškozují, nezasahují do práv a svobod cizích lidí ani je nelze považovat za porušování veřejného pořádku.

Tětu skupinu sexuálního chování tvoří ty projevy, které jsou postižitelné z pohledu **práva**, avšak nejsou spojovány se sexuálními poruchami. Patí sem zejména nejrozšířenější organizování a koordinování z prostituce, pornografie anebo jiné sexuálně motivované trestné činnosti, což však přesahuje téma naší práce, nebo se jedná spíše o organizovanou trestnou činnost než regulaci sexuality jedince tak, jak ji v této práci pojmáme my. Jejich podstatou je však skutečnost, že je na druhou osobu pohlíženo jako na „zboží“ i instrument dosažení zisku, což lze vnímat jako lidsky nedůstojné zacházení. Také pro regulaci pornografie a prostituce obecně platí, že se jedná spíše o otázky právní než striktně sexuologické. Rovněž u těch trestných činů týkajících se manželství a rodiny (incest, bigamie), veřejného zdraví (šíření pohlavních nemocí), veřejného pořádku (výtržnosti) i sexuálních menšin, jsou svojí povahou více otázky právní než sexuologické, by jednoznačně oddělování těchto oborů není jisté.

Poslední, čtvrtou skupinu sexuálních projevů tvoří ty, které jsou považovány za **protiprávní** a jsou **abnormální**. Patí sem především sexuální chování, které je spojeno s násilím na druhé osobě – v sexuologii sadomasochismus. Může se jednat o celou škálu násilných projevů od nevídaného obtěžování a vyhrožování přes psychický nátlak až po fyzické násilí v podobě ublížení na zdraví i dokonce smrti druhé osoby. Ublížení na zdraví i smrt tedy nelze druhé osobě způsobit, ani kdyby si to ona sama přála (masochismus). Dále sem náleží veškeré aktivity spojené s pedofilní orientací. Dítě jako osoba, která ještě není schopna racionálně uvažovat a nést odpovědky svého jednání, je pod ochranou státu – hovoříme-li o sociálně-právní ochraně dítěte – a její využití i zneužití (souhlasné i proti její vůli) je v rozporu se zákonem. To

se týká i sexuálních aktivit spojených s mrtvými (nekrofilie) i zvířaty (zoofilie), jež lze považovat za hanobení lidských ostatků, resp. týrání zvířat.

Jak jsme již předeslali v předchozím textu, sexuální deviace ještě nemusí znamenat páchaní sexuálně motivované trestné činnosti (sexuální delikvence) a naopak. Sexuologické a trestně-právní klasifikace jsme využili spíše proto, abychom dokázali „odstupovat“ jednotlivé projevy sexuálního chování, které jsou považovány za škodlivé (právo) i abnormální (sexuologie). Můžeme tedy zjednodušeně říci, že **závažnost** daného sexuálně motivovaného chování „kopíruje“ výše nastíněný model od sexuální „normality“ přes klasifikaci buď to sexuologickou, anebo právní až po kategorie jednání, které jsou považovány za škodlivé v právu i sexuologii. Nesmíme zapomínat ani na to, že jednotlivé potenciální prvky „patologického“ sexuálního chování se vzájemně kombinují, což reflektuje i sexuologie v pojmu mnohotětné poruchy sexuální preference.

Obdobně lze vnímat i **nebezpečnost** jednotlivých druhů sexuálního chování pro společnost. Nebezpečnost roste s tím, jak je dané jednání reflektováno v oblasti trestního práva a potažmo sexuologie. Za nejnebezpečnější lze proto považovat ty projevy, které splňují obě z těchto kritérií. Jde tedy v první řadě o ty druhy jednání, které ohrožují **život** druhého člověka a potažmo i **zdraví**. Nekompromisní trestní postihy se musí týkat i pachatelů, kteří v zájmu svého sexuálního potěšení zneužívají **děti** i jiné bezbranné osoby anebo zvířata.

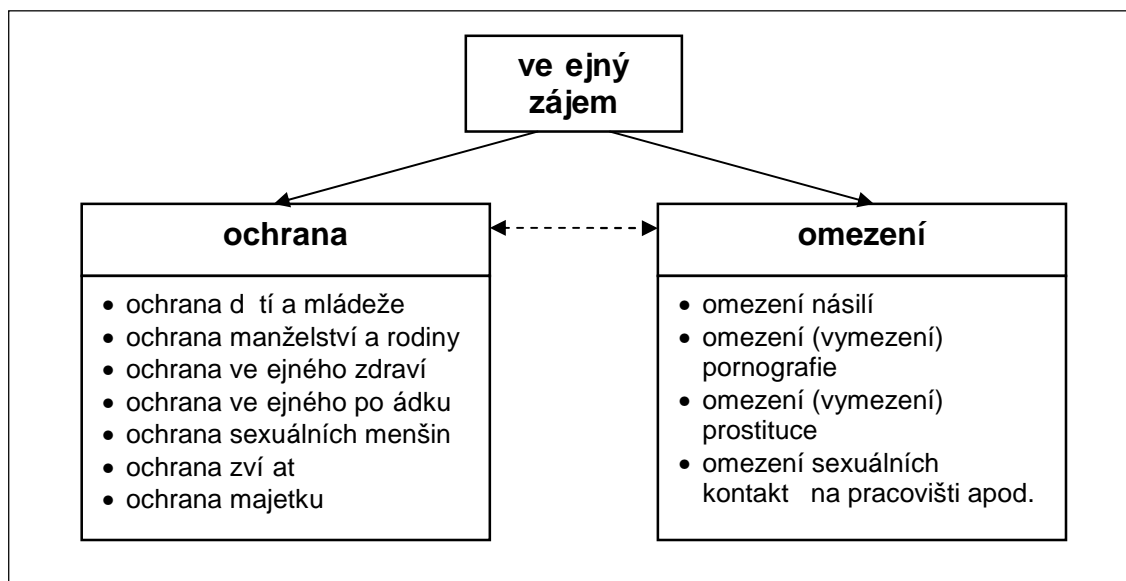
Z těchto závěrů lze odvodit i odpovědi na další vytyčené podotázky. **Role státu** v oblasti regulace sexuálního chování je v první řadě právní úprava nežádoucího i škodlivého sexuálního chování, a to zejména skrze trestní právo. S tím souvisí druhá role, a tou je garance platnosti a závaznosti tohoto práva pro všechny osoby na území daného státu. Těto role lze vidět ve vymáhání a prosazování tohoto práva v **řídících** orgánech, kteří jej nedodržují, a to skrze orgány **inné** v trestním řízení a případně další složky státní a veřejné moci v závislosti na druhu deliktu. V neposlední řadě vytváří stát rámcové podmínky pro poskytování zdravotních a jiných služeb, zejména sociálních, a určuje architekturu systému sociální ochrany a jeho složek (sociální pojištění, státní sociální podpora, sociální pomoc a sociální služby). Vytváří tedy i podmínky pro to, aby byla zachována lidská **důstojnost** každého člověka. Stát je tedy tím, kdo v souvislosti se sexuálním chováním **upravuje, garantuje, vymáhá a pomáhá**.

Hlavním nástrojem regulace sexuálního chování jedince je v našem prostředí **právo**, zejména pak právo **trestní** a n které další právní disciplíny, které s touto problematikou souvisejí, jako je právo p estupkové, zdravotní, rodinné, pracovní i sociálního zabezpečení apod. Je otázkou do diskuse, do jaké míry má regulatorní funkci i **sexuologie** a p íbuzné odborné profese. Jak Foucault (zejm. 1994 a 1999) tak i tzv. systemický p ístup nás nabádají, že hranice mezi pojmy **moc** a **pomoc** je velmi úzká a tyto oblasti neexistují zdaleka tak odděleně, jak si mnohdy představujeme a snad i p ežeme.

A pro stát i obecni ji ve ejná moc zasahují do oblasti tak privátní, jako je lidská sexualita? Tuto otázku lze zodpovědit ze dvou, vzájemně komplementárních stran. První z nich je svojí povahou „**negativní**“: stát a ve ejná moc zasahují do oblasti sexuality v p ípad , že dochází k závažnému porušování práv a svobod jiné osoby anebo jsou tímto jednáním dot eny osoby, jimž je v oblasti práva poskytována zvýšená ochrana, nebo samy svá práva nedokáží ú inn prosazovat a bránit, a už z d vodu v ku i jiných p í in (tj. d ti a r zné ohrožené sociální skupiny). P ípadn je takovýmto jednáním ohrožena spole nost jako celek i dobré mravy.

Ur itý „**pozitivní**“ pohled na p í iny regulace sexuálního chování skýtá pojem **lidská práva a svobody**, nebo v tomto p ípad stát uznává oblasti, které nesmí být nikým ohroženy (svobody), a sou asn garantuje práva v podob oprávnění, na n ž má každá ob an zákonný nárok. Regulace sexuálního chování mého i druhých pak z tohoto pohledu není pouhou represí, ale naopak p edpokladem pro to, aby každý lov k mohl vést bezpečný život ve spole nosti dalších lidí. Toto je ostatn i obsahem pojmu **ve ejný zájem**: odstoupit od svých partikulárních zájm a vid l v ci „globáln “ za ú elem prosp chu a dobra všech i alespo v tšiny. Vždy nejsou také lidská práva, v našem p ípad zejména svoboda, rovnost, lidská d stojnost, soukromí, zdraví a rodina, „pouze“ ve ejnými zájmy povýšenými na zákon?

M žeme tedy íci, že ve ejná moc reguluje sexuální chování jedince ze dvou skupin ve ejných zájm , které m žeme nazvat **ochrana** a **omezení** – i když historicky existovala nejspíše „omezení“ p ed „ochranou“:

Graf . 9: Regulace sexuálního chování na základě veřejného zájmu. Zdroj: autor.

Zatímco ochrana se tedy nese ve jménu pro iznání a obrany určitých práv a svobod ze strany státu a veřejné moci, omezení zužuje prostor osobní svobody z důvodu předcházení a řešení jevů, které jsou společností hodnoceny jako škodlivé pro jedince a/nebo společnost.

5.1.4 Zhodnocení současných právních úprav

Otázka . 4: Lze považovat současnou právní úpravu za vyhovující, oprávněnou a legitimní? Anebo lze v této oblasti spatřovat určité nejasnosti i rozpory, a už formální, věcné i etické?

Na základě provedené kvalitativní analýzy právní úpravy sexuálního chování v ČR lze podle našeho názoru konstatovat její oprávněnost i legitimitu. Veřejná moc podle našeho názoru intervnuje do soukromí sexuálního vyjádření v relevantních případech, které mají své závažné důvody (viz výše). Přesto bychom chtěli upozornit na některé drobné rozpory i nejasnosti.

V první řadě je to problematika **v kované hranice** pohlavního styku. Nechceme nijak polemizovat s tím, zda by měla být tato hranice vyšší i nižší, to je na posouzení psychologů a sexuologů, ale disonanci i nelogičnost v ustanoveních § 187 a § 191 trestního zákoníku (TrZ). Zatímco § 187 upravující **pohlavní zneužití** trestá soulož nebo jiný druh pohlavního zneužití osoby mladší 15 let, § 191, odst. 2 (**šíření pornografie**) zakazuje nabízení,

ponechávání nebo zpřístupnění jakéhokoliv pornografického díla bez bližšího určení dítěti obecně, tj. ve věku do 18 let. Co z toho plyne? Že pohlavní styk dospělého jedince s osobou ve věku 15 let a výše trestný není, je-li konsensuální, zatímco např. zpřístupnění pornografického materiálu (filmu, časopisu apod.) osobě mladší 18 let trestné je. Jinými slovy „provazovat sex“ lze od 15 let, ale „dívat“ se na něj (ve smyslu sledování pornografického díla) je dovoleno až od 18 let.

Takové opatření je o to paradoxnější, uvědomíme-li si, že pornografické materiály jsou v dnešní době moderních informačních technologií, zejména internetu, dostupné prakticky komukoliv bez omezení – upozoruje na to i Weiss (2011, s. 69). Zákonné omezení šíření pornografie (§ 191 TrZ) ve vztahu k dětem, tj. osobám ve věku do 18 let, je tak v současně podobě sotva uspokojivé.

Ve vztahu k pornografii lze zmínit i určité terminologické nejasnosti, kdy opatření § 191 TrZ trestá šíření jakékoliv pornografie, v níž se projevuje „násilí i neúcta k člověku“. Je otázkou, co je míněno **neúctou k člověku** v kontextu pornografie, která je založena na zobrazování nejzranějších anatomických detailů, které jistě není třeba rozvádět. Není „neúcta k člověku“ v kontextu pornografie spíše protimluv?

Dlouhodobé diskuse jsou spojeny i s problematikou právní úpravy **prostituce**, která je v současnosti trestně postižitelná, je-li vykonávána v blízkosti zařízení a míst určených dětem, a zejména pak v kontextu s jejím organizováním a zneužíváním i vykořisťováním jiných osob k jejímu provozování (srov. § 189, 190 a 168 TrZ). Případně, je-li tento typ služeb omezen vyhláškou obce. Podle Zvěřiny (2012, s. 65) je nejlepší právní úpravou prostituce ta minimální bez kriminalizace prostituující se osoby i zákazníka. Upraveny zákonem by měly být podle jeho názoru pouze související oblasti týkající se provozování „veřejných domů“, právního postavení prostituujících se osob, zdravotních prohlídek apod. Samozřejmě se zachováním trestních postihů všech osob, které se podílejí na kuplířství i obchodování s lidmi za účelem prostituce (tamtéž). Toto jsou však spíše návrhy de lege ferenda, které přesahují cíle této práce.

Souhrnně se však domníváme, že současná právní úprava je až na výše uvedené drobnosti vyhovující a nespátujeme v ní žádné nedostatky, které by

vyžadovaly urgentní nápravu. Ve své tle nejrozšířenějších údajů týkajících se jiných částí světa v etn USA se jeví soudobá právní úprava ČR jako relativně **liberální**, kdy ve stejná moc zasahuje do soukromí jedince pouze v zákonem vymezených situacích, jež lze vnímat jako legitimní.

Avšak právě v situaci, kdy se člověk otevírá možnosti svobodného rozhodování a jednání v pravém smyslu slova, můžeme teprve hovořit o **odpovědnosti** za své skutky a **etice** (srov. Sokol, 2010a). Každý jedinec je konfrontován s otázkou, pokud si jí kdy položí, jakou roli hraje sexualita v jeho životě. Je pro něj pouze prostředkem momentálního hédonistického uspokojení freudovských pudových potřeb anebo je pro něj příležitostí intimní partnerské komunikace, i jí snad spojuje s duchovním rozvojem nebo náboženským přesvědčením? Nebo je snad sexualita pouze nástrojem reprodukce, i snad tělesným svodem, který se máme učit kultivovat anebo dokonce umrtvovat? Anebo na ní nahlíží zcela jinak? Tak či tak toto jsou otázky náležící do praktického filosofického uvažování a v právní úpravě pro ně nemůžeme hledat odpovědi, to není jejím smyslem.

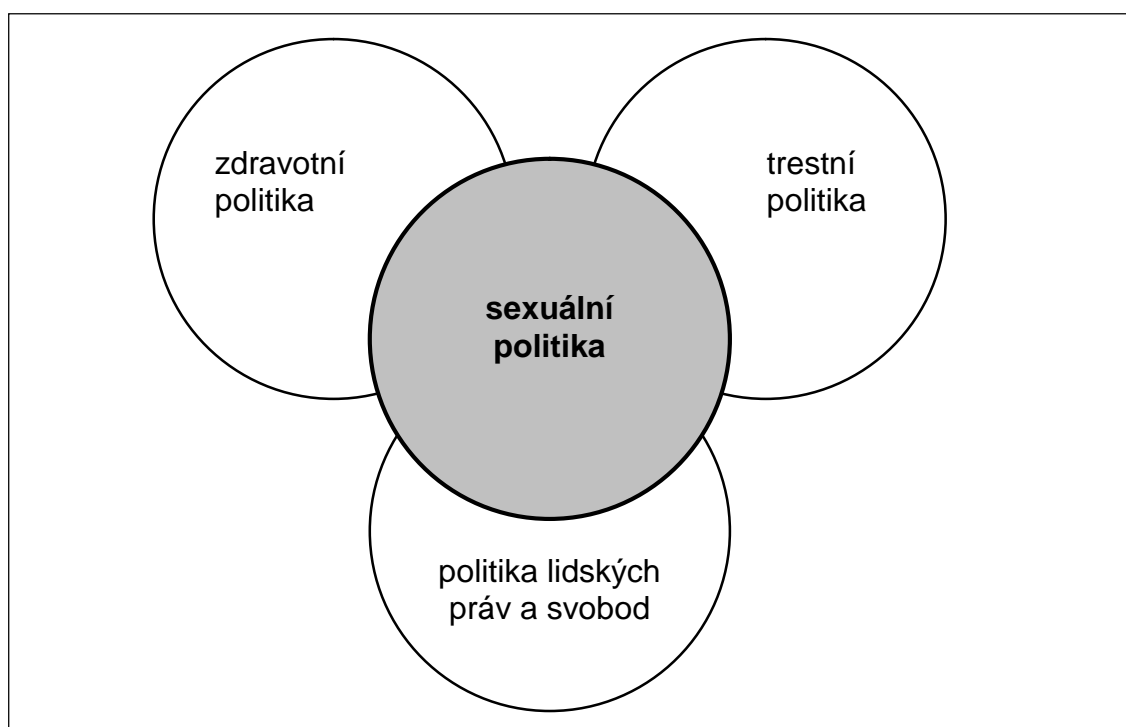
5.2 Sexuální politika? Některé úvahy závěrem

Na základě všech výše uvedených skutečností a závěrů můžeme podle našeho názoru legitimně zvažovat existenci samostatné, úzce profilované, interdisciplinární oborové politiky (ve smyslu *policy*), již můžeme nazývat **sexuální politika** – alternativním označením by mohla být také sexuologická politika, což by patrně „znělo“ lépe, avšak tento termín implikuje přílišnou vazbu na sexuologii, což je nepřesné, neboť sexuologie je jedním, nikoliv však jediným, zdrojem poznatků pro tento obor politiky. Navíc používání pojmu „sexuální práva“ naznačuje, že lze použít i sousloví sexuální politika, i když jsme se s ním v použité literatuře ani při vyhledávání na internetu výslovně nesešli. Přesto je podle našeho názoru namístě o něm alespoň hypoteticky uvažovat.

Pokusme se tedy na základě dosud uvedených skutečností vymezit sexuální politiku jako jednu z **oborových veřejných politik**.

5.2.1 Vymezení sexuální politiky

Podle našeho názoru vychází tato politika z vícero v dních obor , které jsme v předchozím textu již zmínili, a jež tvoří její teoretické zázemí. Patří sem bez pochyby lékařské obory, zejména sexuologie a psychiatrie, ale také gynekologie, urologie, dermatovenerologie a další, dále psychologie, právo, kriminologie, sociologie, sociální a kulturní antropologie, humánní etologie a biologie i etika. Pokud však jde o „zasazení“ této specifické **oborové politiky** mezi další veřejné politiky, můžeme je znázornit takto – zejména vezmeme-li v úvahu jednotlivé oborové politiky, které uvádí Potěšek a LeLoup (2010, s. 19):

Graf . 10: Pozice sexuální politiky mezi dalšími oborovými veřejnými politikami. Zdroj: autor.

Zdravotní politika jako teoretická disciplína i oblast praxe tvoří jeden z pilířů sexuální politiky, neboť jejím obsahem je mimo jiné problematika zdraví a jeho podpora, dále prevence, diagnostika, léčba a rehabilitace nemocí i organizace zdravotnického systému (srov. Háva, 2010, s. 313). V našem případě jde především o specifický kontext lékařské sexuologie jako hlavního (medicínského) oboru, jenž se lidské sexualitě systematicky věnuje. Materiální bází zde tvoří nejen zdravotnické právo, upravující mimo jiné poskytování zdravotnických služeb, ale také Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) a

mnohé další dokumenty. **Trestní politika**, op t jako v decký i praktický obor, je pro sexuální politiku p ínosem, nebo se zam ůje na kontrolu kriminality a souvisejících sociáln patologických jev , a to zejména aplikací metod a postup podpo ených kriminologickým výzkumem a p ímým uplat ováním trestn právních a p íbuzných právních norem v praxi (srov. Válková, 2005, s. 9-10). Na tomto míst by bylo patrn možné hovo it také o bezpečnostní politice – nebo cílem této politiky je, pozitivn formulováno, dosažení bezpečí každého jedince – avšak vzhledem k našemu tématu up ednost ujeme spíše termín trestní politika, jelikož sousloví bezpečnostní politika navíc implikuje áste n odlišné obsahové konotace. Primární materií je v této souvislosti trestní zákoník a související p edpisy. Zatímco trestní politika je svojí povahou ist „negativní“ a zam ůje se na omezování škodlivých druh lidského konání, poslední pilí sexuální politiky má povahu zcela opa nou – „pozitivní“. Je jí politikou lidských práv a svobod. **Politika lidských práv a svod** je oblastí veřejné politiky, jejímž cílem je prosazování základních lidských práv a svobod nejen v úrovni jejich teoretického a formáln -právního zakotvení, ale také prosazování a vymahatelnosti v každodenní praxi. Jejimi materiálními základy jsou nejen jednotlivé univerzální katalogy lidských práv a svobod, ale také dokumenty vážící se k vybraným tématickým okruh m této problematiky. V kontextu sexuální politiky je to zejména Sv tová deklarace sexuálních práv.

Tuto „pilí ovou“ strukturu fundamentu sexuální politiky m ůžeme do ur ité míry aplikovat i na výše uvedený model: **represe – garance – facilitace**. Zatímco „represe“ je jednozna n doménou trestní politiky, „garance“ náleží spíše do oblasti politiky lidských práv a svobod a „facilitaci“ m ůžeme spojovat zejména s politikou zdravotní – i když jde pochopiteln o pohled zna n generalizovaný.

Krom t chto oborových politik, které m ůžeme považovat za klí ové, je nasnad i p íbuznost s dalšími obory, jako je rodinná politika i sociáln -právní ochrana d tí a dalších ohrožených skupin osob – v kontextu našeho tématu zmi me alespo (t hotné) ženy. Sexuální politika jako oborová veřejná politika tak svými cíli a funkcemi nutn souvisí také s **politikou sociální**.

Podobn jako v p ípad jiných oborových veřejných politik (srov. Pot ek a kol., 2010) m ůžeme hovo it i o sexuální politice jako disciplín **teoretické** i

ist **praktické**, což nás přivádí k otázkám obsahu (agendy) sexuální politiky a jejích aktérů.

Agenda sexuální politiky byla de facto vymezena obsahem v tšiny předchozích stran tohoto textu, proto není podle našeho názoru třeba podrobněji se jí na tomto místě novat. Stručně zmíníme, že jejím úkolem je především ono nesnadné vymezení hranice mezi tím, co je s ohledem na sexuální chování považováno za „normální“ a „patologické“, „zdravé“ a „škodlivé“, „prospěšné“ a „nebezpečné“ pro jedince, komunitu i společnost jako celek. Tato hranice je vždy přeseřem i výslednicí diskusí jednotlivých aktérů, o nichž pojednáme dále, přičemž zohledníme relevantní faktory, které lidskou sexualitu determinují, a už jsou svojí povahou biologické (zejména vrozené), psychologické, společenské i kulturní. Směrem k tomu, že každá sociální norma, i ta sexuální, je především sociální konstrukcí, která může být sice odvozena od veřejného zájmu, přesto tu a tam, záleží na frekvenci a míře, naráží na preference jednotlivých osob. Tím, kdo tuto normu konstruuje, jsou aktéři sexuální politiky, na něž se zaměříme nyní.

5.2.2 Aktéři sexuální politiky

Jak jsme uvedli v teoretických východiscích této práce, aktéři veřejné politiky jsou subjekty, které se pohybují v jednotlivých arénách, a v jejichž interakci se zrcadlí a jsou spoluutvářena jednotlivá témata a problémy, jež souhrnně tvoří politickou (*policy*) agendu. Totéž lze aplikovat beze zbytku i na politiku sexuální.

V zájmu přehlednosti prezentovaných údajů použijeme pro identifikaci hlavních aktérů sexuální politiky tzv. **rychlou analýzu aktérů** (Veselý, 2009, s. 175-178), která umožňuje „pojmenovat“ jednotlivce, skupiny i organizace, kterých se daná politika dotýká, resp. se ve větší i menší míře podílejí na její formulaci. V první řadě se pokusíme o orientační seznam aktérů sexuální politiky v rozdělení do tří skupin podle sektoru (veřejný, soukromý, občanský) s tím, že zejména v oblasti zdravotní péče je toto rozdělení podle sektoru (veřejný – soukromý) spíše ilustrativní, neboť zizovateli a provozovateli mohou být subjekty soukromé i veřejné, navíc zaměřené ziskové i neziskové – přičemž

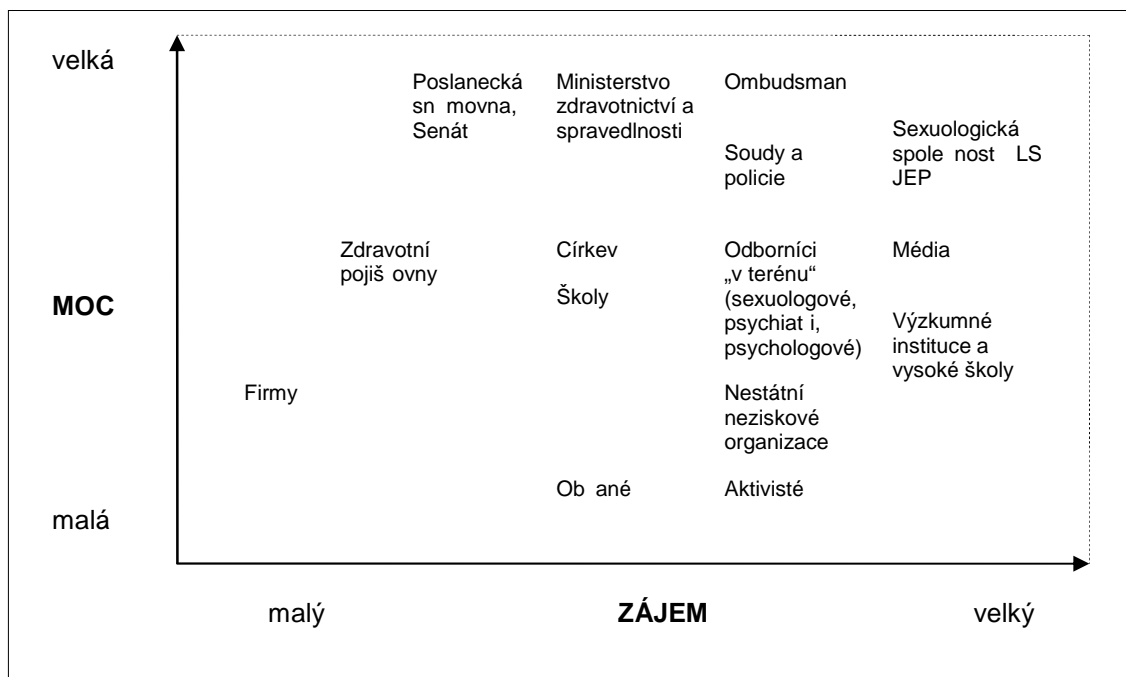
splnění zákonných podmínek. Pro přehlednost je uvádíme zejména mezi aktéry soukromého sektoru.

Aktéři ve veřejném sektoru	Aktéři soukromého sektoru	Aktéři občanského sektoru
Poslanecká sněmovna, Senát, prezident	Poskytovatelé zdravotních služeb – organizace (nemocnice, ústavy)	Občané
Ministerstvo zdravotnictví, spravedlnosti, školství a práce a sociálních věcí	Poskytovatelé zdravotních služeb – jednotlivci (privátní lékaři, zdravotníci)	Školy a vzdělávací instituce
Odborné organizace a společnosti (Sexuologická společnost LS JEP,...)	Poskytovatelé sociálních a dalších typů služeb	Média
Policie	Zaměstnanecké zdravotní pojišťovny	Církev
Státní zastupitelství	Advokáti	Neziskové organizace
Soudy	Odborní konzultanti, poradci	Aktivistické organizace
Veřejný ochránce práv	Firmy	
Všeobecná zdravotní pojišťovna		
Ústav zdravotnických informací a statistiky		
Státní zdravotní ústav, hygienické stanice		
Výzkumné instituce a vysoké školy		
Mezinárodní organizace (OSN, WHO, RE, EU)		

Tabulka 9: Aktéři sexuální politiky. Zdroj: autor (podle Veselý, 2009).

Dalším krokem rychlé analýzy aktérů je podle Veselého (2009, s. 176-177) posouzení jednotlivých aktérů z různých hledisek (postoj, zájem, vliv apod.) v etn jejich kvantifikace i vyznačení na škále (vysoký, střední, nízký) a uvedení míry spolehlivosti odhadu.

Vzhledem k tomu, že obsahem této diplomové práce nebyla analýza sexuální politiky z pohledu jejích aktérů – ale naopak spíše pohled na regulaci sexuálního chování v ČR („sexuální politiku“) prizmatem jednotlivce, uvedeme pouze přehledově zejména ty aktéry, u nichž na základě „informovaných dohadů“ předpokládáme **zájem a moc** (vliv) aktivně se podílet na formulování sexuální politiky, anebo zájem o tuto oblast obecně, a to bez ohledu na jejich postoj na konkrétní problematice.

Graf . 11: Aktéři sexuální politiky podle kritérií vlivu a zájmu. Zdroj: autor (podle Veselý, 2009).

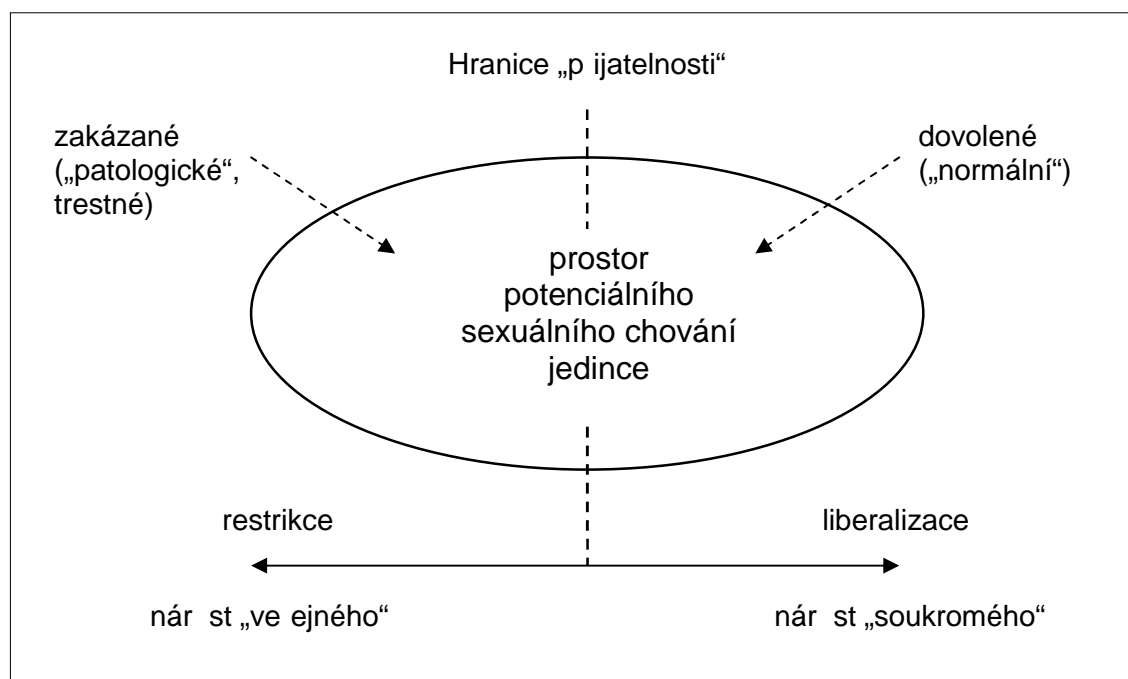
Jak jsme uvedli, jedná se o „rozložení“ odpovídající informovaným dohadům autora, které by bylo zapotřebí ověřit podrobnou analýzou zaměřenou na aktivity a postoje jednotlivých aktérů i jejich empirickým výzkumem. To je i jedna z možností dalšího výzkumu v této oblasti. Nám však šlo na tomto místě pouze o orientační vymezení stěžejních aktérů sexuální politiky v ČR.

5.2.3 Sexuální politika ČR

Jaká je tedy „sexuální politika (ČR)“? V obecné úrovni úvah můžeme zvažovat dva krajní body kontinua, které je založeno na míře zásahů veřejné moci/státu do sexuálních projevů jedince. S tím je souasně spojena i šířka prostoru osobní svobody, rozhodování a individuální odpovědnosti. Na jednom konci spektra můžeme spatřovat **restriktivní sexuální politiku**, která zasahuje do řady aspektů sexuálního chování, jako je „objekt“ zájmu, preferované „aktivity“ i situační kontexty, jak jsme o nich pojednali výše. Na straně druhé je pak **liberální sexuální politika**, která klade jedinci daleko menší počet omezení a spoléhá na jeho odpovědný přístup k vlastní sexualitě – sotva si však lze v dnešním „civilizovaném“ světě představit státy, které by neomezovaly sexuální násilí i pohlavní styk s dětmi prepubertálního věku anebo incestní vztahy s vlastní nejužší rodinou. I když jak jsme uvedli v teoreticky zaměřené části

práce, existují v tomto smru zna né interkulturní rozdíly, které však mají obdobné ko eny v tzv. antropologických konstantách.

Vztah liberální a restriktivní sexuální politiky se m žeme pokusit zobrazit také graficky:

Graf . 12: Vztah liberální a restriktivní sexuální politiky. Zdroj: autor.

Platí p itom, že uvedené **hranice** „p ijatelnosti“ sexuálního chování (i normality) je prom nlivá v ase i míst . Navíc t chto hranic m že existovat paraleln vícero a mohou se lišit mírou „propustnosti“ (závaznosti). Vynutitelná **právní** hranice jasn stanoví, které iny (p estupy, trestné iny – p e iny, zlo iny) jsou porušením platné legislativy a jaký trest za n pachateli ze zákona náleží. **Sexuologická** „hranice“ je schopna na základ p íjímaných odborných kritérií odlišit sexuální chování „normální“ od abnormálního, kdy nejnebezpečnější odchylky v sexualit adí mezi deviace/parafilie. Další možnou mezí i dimenzí je ta, která odpovídá tzv. **spole enskému mravu**. Jde tedy o projevy sexuálního chování, které jsou v tšinou spole nosti akceptovány a p ípadn i trestány v rámci neformálních sociálních norem. A nakonec poslední hranicí je ona **individuální** (více i mén v dom reflektovaná), jak sexuální projevy vnímá a p íjímá každý z nás – a jaké je jeho morální a etické

uvažování. Všechny tyto hranice i dimenze se mohou (v ideálním) případem „krýt“ a tvořit jednu osu, ale stejně tak se mohou lišit a být v disonanci.

Jaká je tedy v tomto směru **sexuální politika** ČR? Na základě výše uvedených zjištění lze podle našeho názoru považovat za velmi **liberální**, a to jak v oblasti právní úpravy, tak nejspíše i postoj naší společnosti (srov. Weiss, 2011). I v tomto směru by bylo možné provést nejrozsáhlejší komparativní studie zaměřující se na (právní) regulaci sexuálního chování ve dvou a více zemích světa, a už v našem civilizačním okruhu anebo celosvětově. Stejně tak výzkumy orientované na postoje a skutečné jednání osob mohou odhalit mnohé. Rovněž by bylo přínosné zaměřit se na to, jakým způsobem je sexuální politika v ČR formulována – nad rámec sexuologické systematiky a (trestního práva) – tj. zda má povahu spíše implicitní, anebo explicitně formulovanou, pokud jde o její „filosofii“ a cíle.

Skutečnost, kterou však není záhodno za žádných okolností opomíjet, je fakt, že sexuální politika, a nejen ona, je nezbytně **hodnotící**. To, které projevy sexuálního chování považujeme za „nenormální“ i „škodlivé“, závisí na jejich hodnocení a dosažení určitého konsensu relevantními aktéry této politiky.

Stejně tak platí, že naše úvahy týkající se existence sexuální politiky jako úzce profilované, přesto do určité míry samostatné a svébytné oborové veřejné politiky jsou především **hypotetické**. Jsou sice založeny na zjištěních z předchozích částí této práce, avšak jistě v mnohém vyžadují verifikaci i naopak vyvrácení (falzifikaci). Platí to tím spíše, že téma „sexuální politiky“ není podle našich informací nijak systematicky zpracováno, a proto jsme byli v mnohém odkázáni na vlastní pohledy a strukturování celého tématu. O to přínosnější snad ale tato práce může ve výsledku být.

ZÁV R

V diplomové práci s názvem Regule sexuálního chování jedince jako politikum jsme si stanovili za cíl, na základ analýzy právní úpravy v R, zmapovat, jakým zp sobem jsou omezeny a vymezeny sexuální projevy jedince v naší spole nosti. Lidská sexualita je totiž sice oblastí veskrze intimní, p esto existují situace, kdy je stát nucen do ní mocensky intervenovat.

Lidská sexualita je téma nadmíru komplexní. Je sice na jedné stran hluboce biologicky determinována, na stran druhé jsou však zp soby uspokojování pot eb modifikovány vlivem spole enského prost edí a kultury. Proto jsme se v teoreticky zam ené ásti práce pokusili vymezit hlavní „parametry“ sexuality skrze oborové perspektivy etologie, psychologie, sociokulturní antropologie, sociologie i genderových studií. V užší vazb na cíle práce jsme se v novali také konsekvencím etickým, právním a ve ejn - politickým.

Ve snaze o analýzu právní úpravy sexuálního chování se lze sotva vyhnout podrobn jšímu seznámení se sexuologickým pohledem na toto téma, nebo práv tento obor lze považovat za klí ový. V další kapitole práce jsme proto vymezili základní determinanty motivace sexuálního chování, kterými jsou sexuální identifikace, orientace a emoce. Zam ili jsme se selektivn také na kategorii sexuálního chování a stranou jsme neponechali ani otázku sexuálních poruch, jelikož práv ty mají k oblasti regulace sexuálních projev velmi blízko. Vedle sexuálních dysfunkcí jsou to p edevším poruchy sexuální identifikace a orientace a zejména pak sexuální deviace ili parafilie.

V další ásti textu jsme se již cílen zam ili na analýzu právní úpravy sexuálního chování v R. V první ad jsme vymezili její ústavn právní základy skrze pojmy, jako je svoboda, rovnost, lidská d stojnost, soukromí, zdraví i rodina. Významný vliv na tuto oblast mají v našem prost edí také mezinárodní úmluvy organizací, jakými jsou Organizace spojených národ , Rada Evropy i Evropská unie, jejíž legislativa p sobí v právu R p ímo. V globálním m ítku významným dokumentem je p edevším Sv tová deklarace sexuálních práv. Poté jsme se již v novali analýze trestního práva hmotného s cílem zmapovat ustanovení týkající se regulace sexuálního chování. V užším smyslu jde o postih takových in , jakými jsou znásiln ní, pohlavní zneužití, incest, kuplí ství

a n které aspekty prostituce a pornografie. V širším smyslu sem lze zahrnout i další skutky v etn ší ení pohlavní nemoci, obchodování s lidmi, dvojího manželství a jiných, zejména pak t ch, které mají co do in ní s fyzickým i psychickým násilím a pronásledováním. Vybraná relevantní ustanovení týkající se sexuality lze nalézt také v právu p estupkovém, ob anském, rodinném, zdravotním i sociáln -právní ochran .

Pokud jde o zjišt ní a záv ry této práce, lze v zásad íci, že regulace sexuálního chování v R není pouze restriktivní, nýbrž garantuje také ur itá práva a svobody a vymezuje možnosti odborné pomoci. Jedinec je p esto nucen v souvislosti s pohlavním aktem zvažovat, jaká osoba má být jeho sexuálním partnerem, jaké sexuální aktivity chce provozovat a musí v novat pozornost i situa ním kontext m. Zejména ve srovnání se starší i zahrani ní úpravou však lze íci, že soudobá tuzemská legislativa je pom rn liberální. P esto má stát v této oblasti významnou roli, nebo vymezuje n která pravidla sexuálního chování ve spole enském prostoru, garantuje jejich závaznost a vymáhá jejich pln ní. Zjednodušen é eno vychází p i regulaci sexuálního chování z ve ejných zájm , kterými jsou na jedné stran omezování rizikového a nebezpe ného chování a na stran druhé ochrana ve ejného zdraví, po ádku, d tí a rodiny, sexuálních menšin, zví at i majetku. Ve snaze o kritické zhodnocení platné právní úpravy v uvedené oblasti jsme konstatovali, že tato je až na drobné výhrady zejména k v kové hranici pohlavního styku vyhovující. Celá práce ústí v hypotetické vyvození sexuální politiky jako interdisciplinární, úzce profilované oborové ve ejné politiky, kdy jsme se zam íli nejen na její obsahové vymezení, ale také analýzu aktér , kte í v této oblasti p sobí. V každém p ípad je sexuální politika oborem, který vyžaduje další výzkumné ov ení.

SUMMARY

The goal of the diploma thesis named Individual sexual behaviour control as a public policy topic was, based on the analysis of the law regulations in the Czech Republic, to define and understand how sexual expressions are legally limited in our country. Human sexuality is a very private affair, but there are certain situations when the state authority has to interfere.

Human sexuality is a very complex phenomenon. On one side it has very deep biological roots, but on the other side satisfying our needs has been modified by the culture and society as well. Therefore in the theoretical part of the paper we tried to draw main components of sexuality through the view of such branches as ethology, psychology, social and cultural anthropology, sociology and gender studies as well as ethics, law and public policy.

Questioning human sexuality we cannot omit sexuology as a branch which is associated with it most closely. So we aspired to describe the basic elements of sexual motivation which are sexual identification, orientation and emotions. Of course we paid special attention to sexual behaviour. The sexual disorders were also addressed, because they have a lot in common with sexual delinquency. As for sexual disorders we mentioned sexual dysfunctions, sexual identification and orientation problems and especially sexual deviations (paraphilias).

In the following chapter of the thesis we performed the qualitative analysis of the regulations of sexual behaviour in the Czech Republic. First of all the constitutional base was set through such values as freedom, equality, human dignity, privacy, health and family. The national law has also been influenced by the international human rights documents produced by the United Nations, the Council of Europe as well as the European Union. Globally significant is the Declaration of Sexual Rights. Then we paid close attention to the criminal law trying to analyse the enactments concerning sexual behaviour control. So we must name such crimes as rape, sexual abuse, incest, sexual exploitation and some legal aspects of prostitution and pornography. In a broad sense also other acts should be cited such as sexual diseases dissemination, human trafficking, double marriage and others, especially those connected with

physical or mental violence and stalking. Some relevant enactments can be found also in the civil, family or health law as well as the social protection system.

As for the findings and conclusions we have made, we can state that the law regulations concerning sexual behavior in the Czech Republic are not only restrictive, but they also guarantee certain rights and freedoms and mark out the possibilities of qualified professional help. Though every human being has to observe certain aspects when considering sexual act – who is the preferred sexual partner, what kind of sexual activities he/she wants to carry out and also some situational aspects as place and time should not be omitted. But especially when comparing the up-to-date law regulations with the past ones or those in other countries we can see that the Czech law is rather large-minded. But still the role of the state authority is crucial, because it sets some important rules regarding sexual behaviour in the social environment, guarantees their obligation and enforces their fulfillment. In brief the state/public authority respects certain public interests when regulating the sexual behavior. They are the limitation of risky and dangerous acts on one side and the protection of public health, public order, children and families, sexual minorities, animals and property on the other side. In the effort to critically assess the valid law regulations of sexual behaviour, we can say, that in spite of certain questions regarding the legal age of sexual act, it is overall effective. The conclusions of our qualitative law analysis bring us also to the idea of sexual policy as a rather independent public policy branch. We tried not only to outline its contents but also to perform a brief stakeholders analysis. Anyway the sexual policy is a branch which needs to be examined more closely.

Použitá literatura

Odborné publikace, monografie⁵⁴

- BARRETT, Louise, DUNBAR, Robin, LYCETT, John. *Evolu ní psychologie lov ka*. Praha : Portál, 2007. 552 s. ISBN 978-80-7178-969-7.
- BERGER, Peter, LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality : pojednání o sociologii v d ní*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- BRZEK, Antonín a kol. *Pr vodce sexualitou lov ka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1993. 133 s. ISBN 80-04-25814-X.
- BRZEK, Antonín. *Sexuologie pro právníky*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum. 1999. 70 s. ISBN 80-7184-383-0.
- CAPPONI, V ra, HAJNOVÁ, R žena, NOVÁK, Tomáš. *Sexuologický slovník*. Praha : Grada Publishing, 1994. 152 s. ISBN 80-7169-115-1.
- COLEBATCH, H. K. *Úvod do policy*. Brno : Barrister & Principal, 2005. 144 s. ISBN 80-86598-79-9.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost : p íru ka pro uživatele*. 3. vydání. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2008. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7.
- DRAPELA, Victor J. *P ehled teorií osobnosti*. 4. vydání. Praha : Portál, 2003. 175 s. ISBN 80-7178-766-3.
- DUFEK, Pavel. *Úrovn spravedlnosti : liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*. Brno : Masarykova univerzita, 2010. 297 s. ISBN 978-80-210-5317-5.
- ERIBON, Didier. *Michel Foucault 1926 – 1984*. Praha : Academia, 2002. 383 s. ISBN 80-200-0955-8.
- FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlavní a sexuality*. V rovaný : Nakladatelství Jan Piszkievicz, 2004. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.
- FANEL, Ji í. *Gay historie*. Praha : Dauphin, 2000. 538 s. ISBN 80-7272-010-4.
- FAY, Brian. *Sou asná filosofie sociálních v d : multikulturní p ístup*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 324 s. ISBN 80-86429-10-5.
- FOUCAULT, Michel. *D jiny sexuality I : v le k v d ní*. Praha : Herrmann & synové, 1999. 191 s. ISBN nevedeno.
- FOUCAULT, Michel. *D jiny sexuality II : užívání slastí*. Praha : Herrmann & synové, 2003a. 339 s. ISBN nevedeno.
- FOUCAULT, Michel. *D jiny sexuality III : pé e o sob* . Praha : Herrmann & synové, 2003b. 327 s. ISBN nevedeno.

⁵⁴ V této ásti seznamu literatury jsou uvedeny i knihy více autor , z nichž byly erpány jednotlivé kapitoly uvedené v další ásti seznamu.

- FOUCAULT, Michel. *D jiny šílenství v dob osvícenství*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1994. 211 s. ISBN 80-7106-085-2.
- FRA KOVÁ, Slávka, BI ÍK, Vít zslav. *Srovnávací psychologie a základy etologie*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 1999. 295 s. ISBN 80-7184-835-2.
- FREUD, Sigmund. *O lov ku a kultu e*. Praha : Odeon, 1990. 447 s. ISBN 80-207-0109-5.
- FREUD, Sigmund. *P ednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1997. 405 s. ISBN 80-901601-9-0.
- FROMM, Erich. *Um ní milovat*. 6. vydání. Praha : eský klub, 2013. 128 s. ISBN 978-80-86922-32-4.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vydání. Plze : Aleš en k, 2013. 310 s. ISBN 978-80-7380-454-1.
- GIDDENS, Anthony. *Prom na intimacy : sexualita, láska a erotika v moderních spole nostech*. Praha : Portál, 2012. 216 s. ISBN 978-80-262-0175-5.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha : Argo, 2005. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GIDDENS, Anthony. *Unikající sv t : jak globalizace m ní náš život*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2000. 135 s. ISBN 80-85850-91-5.
- GILLERNOVÁ, Ilona, KEBZA, Vladimír, RYMEŠ, Milan a kol. *Psychologické aspekty zm n v eské spole nosti : lov k na p elomu tisíciletí*. Praha : Grada Publishing, 2011. 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.
- GOFFMAN, Erving. *Stigma : poznámky o zp sobech zvládnání narušení identity*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 167 s. ISBN 80-86429-21-0.
- HARRINGTON, Austin a kol. *Moderní sociální teorie : základní témata a myšlenkové proudy*. Praha : Portál, 2006. 496 s. ISBN 80-7367-093-3.
- HARTL, Pavel. *Stru ný psychologický slovník*. Praha : Portál, 2004. 312 s. ISBN 80-7178-803-1.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stá í*. 2., p epracované vydání. Praha : Havlí ek Brain Team, 2010. 369 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualizované vydání. Praha : Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- CHMELÍK, Jan a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha : Portál, 2003. 208 s. ISBN 80-7178-739-6.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologie zlo inu : pro lidé vraždí a jezdí na erno*. Praha : Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-262-0026-0.

- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech souasných společností*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2000. 218 s. ISBN 80-7184-954-5.
- JUNG, Carl Gustav. *Analytická psychologie : její teorie a praxe*. 2. vydání. Praha: Academia, 1993. 205 s. ISBN 80-200-0480-7.
- KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. 2. vydání. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 158 s. ISBN 978-80-7419-017-9.
- KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo : rovnost mezi muži a ženami v sociálních právních souvislostech*. Praha : C. H. Beck, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7400-343-1.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Sex jako obohacení života*. Praha : Grada Publishing, 2005. 108 s. ISBN 80-247-0887-6.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Sex: starosti a radosti – Sexuální hry pro muže a ženy*. Praha : Triton, 2008. 245 s. ISBN 978-80-7387-084-3.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. 2., doplněné vydání. Praha : Portál, 1998. 400 s. ISBN 80-7178-280-7.
- KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. Praha : Professional Publishing, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7431-056-0.
- KUČKA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha : Portál, 2006. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
- LIPPA, Richard A. *Pohlavní : pohlaví a výchova*. Praha : Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.
- MADAR, Zdeněk a kol. *Slovník českého práva – I. a II. díl*. 3. rozšířené vydání. Praha : Linde, 2002. 1846 s. ISBN 80-7201-377-7.
- MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku v děle každého člověka*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2009. 303 s (tištěná verze), 4738 s. (kompletní verze na CD). ISBN 978-80-7204-560-0.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
- MERKUNOVÁ, Alena, OREL, Miroslav. *Anatomie a fyziologie člověka pro humanitní obory*. Praha : Grada Publishing, 2008. 304 s. ISBN 978-80-247-1521-6.
- MILFAIT, René. *Komerční sexualizované násilí na děle tech*. Praha : Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-320-8.
- MITLÖHNER, Miroslav. *Erotika a paragrafy*. Praha : Grada Publishing, 1999. 136 s. ISBN 80-7169-691-9.
- MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.

- MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vydání. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 268 s. ISBN 978-80-86429-25-0.
- NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filosofie : výsledky, problémy, perspektivy*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 316 s. ISBN 978-80-86429-68-7.
- OCHRANA, František. *Metodologie v dy : úvod do problému*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum. 156 s. ISBN 978-80-246-1609-4.
- OCHRANA, František, PAVEL, Jan, VÍTEK, Leoš a kol. *Ve ejný sektor a ve ejné finance : financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit*. Praha : Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PAVLOVSKÝ, Pavel a kolektiv. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, 2012. 240 s. ISBN 978-80-247-4332-5.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *D jiny psychologie*. Praha : Grada Publishing, 2006. 328 s. ISBN 80-247-0871-X.
- POMAHA , Richard. *Evropské právo : stru ný p ehled*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2003. 203 s. ISBN 80-246-0576-7.
- POSPÍŠIL, Leopold J. *Etnologie práva : teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy*. Praha : Set out, 1997. 144 s. ISBN 80-902058-4-4.
- POT EK, Martin a kol. *Ve ejná politika*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 396 s. ISBN 978-80-86429-50-2.
- PR CHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Ji í. *Pedagogický slovník*. 6., aktualizované a rozší ené vydání. Praha : Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PUNCH, Keith F. *Úsp šný návrh výzkumu*. Praha : Portál, 2008. 232 s. ISBN 978-80-7367-468-7.
- RENZETTI, Claire M., CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a spole nost*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
- RABOCH, Ji í, PAVLOVSKÝ, Pavel, JANOTOVÁ, Dana. *Psychiatrie : minimum pro praxi*. 5. vydání. Praha : Stanislav Juha ák – Triton, 2012. 239 s. ISBN 978-80-7387-582-4.
- Í AN, Pavel. *Psychologie*. 3., dopln ěné vydání. Praha : Portál, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7367-560-8.
- ÍCHOVÁ, Blanka. *P ehled moderních politologických teorií*. 2. vydání. Praha : Portál, 2006. 304 s. ISBN 80-7367-177-8.
- SAYERSOVÁ, Janet. *Matky psychoanalýzy*. Praha : Triton, 1999. 253 s. ISBN 80-7254-035-1.

- SKUPNIK, Jaroslav. *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, Masarykova univerzita, 2002. 76 s. ISBN 80-210-2840-8.
- SOKOL, Jan. *lov k a náboženství : prom ny vztahu lov ka k posvátnému*. Praha : Portál, 2004. 248 s. ISBN 80-7178-886-4.
- SOKOL, Jan. *Etika a život : pokus o praktickou filosofii*. Praha : Vyšehrad, 2010a. 239 s. ISBN 978-80-7429-063-3.
- SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie : lov k jako osoba*. 2. vydání. Praha : Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-422-9.
- SOKOL, Jan. *Malá filosofie lov ka a Slovník filosofických pojm . 6., p epracované vydání*. Praha : Vyšehrad, 2010b. 368 s. ISBN 978-80-7429-056-5.
- SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : eseje o spole nosti a jejích institucích*. Plze : Aleš en k, 2007. 291 s. ISBN 978-80-7380-066-6.
- SPAEMANN, Robert. *Št stí a v le k dobru : pokus o etiku*. Praha : Oikoymenh, 1998. 220 s. ISBN 80-86005-01-0.
- SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1995. 94 s. ISBN 80-205-0484-2.
- STARK, Stanislav. *Filozofie lov ka v historickém kontextu*. Plze : Západo eská univerzita, 2011. 144 s. ISBN 978-80-7043-711-7.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé d jiny filosofie*. 8. eské vydání. Kostelní Vyd í : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 653 s. ISBN 978-80-7195-206-0.
- STYX, Petr. *O psychiatrii : jak žít a jednat s duševn nemocnými lidmi*. Brno : Computer Press, 2003. 178 s. ISBN 80-7226-828-7.
- SVOBODA, Mojmír (ed.), EŠKOVÁ, Eva, KU EROVÁ, Hana. *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha : Portál, 2006. 320 s. ISBN 80-7367-154-9.
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak íst a psát odborný text ve spole enských v dách*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 209 s. ISBN 80-86429-40-7.
- ŠULOVÁ, Lenka, FAIT, Tomáš, WEISS, Petr a kol. *Výchova k sexuáln reproduk nímu zdraví*. Praha : Maxdorf, 2011. 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4.
- ŠUBRT, Ji í. *Civiliza ní teorie Norberta Eliase*. Praha : Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1996. 108 s. ISBN 80-7184-197-8.
- ŠUBRT, Ji í, BALON, Jan. *Soudobá sociologická teorie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 232 s. ISBN 978-80-247-2457-7.
- TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální správa : úvod do teorie a praxe*. 2., rozší ené vydání. Praha : Portál, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7367-483-0.
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha : Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

- TOMEŠ, Igor, KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha : C. H. Beck, 2003. 284 s. ISBN 80-7179-831-2.
- TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. 404 s. ISBN 978-80-7400-032-4.
- UZEL, Radim. *Abeceda sexu*. Praha : Nakladatelství XYZ, 2007. 241 s. ISBN 978-80-87021-77-4.
- UZEL, Radim. *Intimní slasti a strasti*. Praha : Euromedia Group – Ikar, 2009. 288 s. ISBN 978-80-249-1247-9.
- UZEL, Radim. *Pornografie anebo Provokující nahota*. Praha : Euromedia Group – Ikar, 2004. 200 s. ISBN 80-249-0351-2.
- VAN ATA, Václav, VAN ATOVÁ, Marina. *Sexualita primát*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, Masarykova univerzita, 2002. 92 s. ISBN 80-210-2865-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4., rozšířené a přepracované vydání. Praha : Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VEJNÍK, Miloš, URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Benk, 2011. 313 s. ISBN 978-80-7380-321-6.
- VENGLÁKOVÁ, Martina, EISNER, Petr. a kol. *Sexualita osob s postižením a znevýhodněním*. Praha : Portál, 2013. 208 s. ISBN 978-80-262-0373-5.
- VESELÝ, Arnošt. *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2009. 262 s. ISBN 978-80-246-1714-5.
- VESELÝ, Arnošt, NEKOLA, Martin (eds.). *Analýza a tvorba veřejných politik. Příklady, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5.
- VOKURKA, Martin, HUGO, Jan. *Praktický slovník medicíny*. 4., rozšířené vydání. Praha : Maxdorf, 1995. 477 s. ISBN 80-85800-28-4.
- WEISS, Petr. *Sexuální deviace : klasifikace, diagnostika, léčba*. 2. vydání. Praha : Portál, 2008. 360 s. ISBN 978-80-7367-419-9.
- WEISS, Petr a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha : Grada Publishing, 2005. 264 s. ISBN 80-247-0929-5.
- WEISS, Petr a kol. *Sexuologie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8.
- WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha : Portál, 2001. 160 s. ISBN 80-7178-558-X.
- ZVĚŘINA, Jaroslav. *Lékařská sexuologie*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2012. 84 s. ISBN 978-80246-2049-7.
- ZVĚŘINA, Jaroslav. *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2003. 287 s. ISBN 80-7204-264-5.

- ZV INA, Jaroslav, MALINA, Jaroslav. *Sexuologie pro antropology*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, Masarykova univerzita, 2002. 68 s. ISBN 80-210-2822-X.
- ZVOLSKÝ, Petr a kol. *Obecná psychiatrie*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2001a. 193 s. ISBN 80-7184-494-2.
- ZVOLSKÝ, Petr a kol. *Speciální psychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2001b. 206 s. ISBN 80-7184-203-6.
- *Bible : písmo svaté starého a nového zákona*. 10. vydání (ekumenický překlad). Praha : Česká biblická společnost, 2001. 1314 s. ISBN 80-85810-27-1.

Kapitoly v knihách, články v odborných časopisech

- ADKINSOVÁ, Lisa. Feministická sociální teorie. In *Moderní sociální teorie : základní témata a myšlenkové proudy*. Praha : Portál, 2006. 496 s. ISBN 80-7367-093-3. Kapitola 11, s. 313-335.
- FALTUS, František, RABOCH, Jiří. Pudy a instinkty, jejich poruchy. In *Obecná psychiatrie*. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2001. 193 s. ISBN 80-7184-494-2. Kapitola 11, s. 81-84.
- HÁVA, Petr. Zdravotní politika. In *Veřejná politika*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 396 s. ISBN 978-80-86429-50-2. Kapitola 12, s. 311-352.
- KOLDINSKÁ, Kristina. Sociální právní ochrana. In *Sociální správa : úvod do teorie a praxe*. 2., rozšířené vydání. Praha : Portál, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7367-483-0. Kapitola 13, s. 196-203.
- MITLÖHNER, Miroslav. Právní problematika v sexuologii. In *Sexuologie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8. Kapitola 24, s. 511-525.
- NEKOLA, Martin, VESELÝ, Arnošt. Sběr a analýza dat. In *Analýza a tvorba veřejných politik : postupy, metody a praxe*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5. Kapitola 7, s. 157-190.
- POTĚK, Martin, LELOUP, Lance T. Postupy k veřejné politice. In *Veřejná politika*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 396 s. ISBN 978-80-86429-50-2. Kapitola 1, s. 9-31.
- POTĚK, Martin, VASS, László, KOTLAS, Petr. Veřejná politika jako proces. In *Veřejná politika*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 396 s. ISBN 978-80-86429-50-2. Kapitola 2, s. 33-60.
- PROCHÁZKA, Ladislav. Soudní sexuologie. In *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, 2012. 240 s. ISBN 978-80-247-4332-5. Kapitola 5, s. 171-193.
- RABOCH, Jiří. Klasifikace systémů v psychiatrii. In *Speciální psychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2001. 206 s. ISBN 80-7184-203-6. Kapitola 1, s. 7-15.

- RABOCH, Jiří. Sexuální poruchy. In *Psychiatrie : minimum pro praxi*. 5. vydání. Praha : Stanislav Juhaák – Triton, 2012. 239 s. ISBN 978-80-7387-582-4. Kapitola 12, s. 164-173.
- SPILKOVÁ, Jana. Psychosexuální vývoj. In *Sexuologie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8. Kapitola 6, s. 93-106.
- SVOBODA, Mojmír. Pojetí normality. In *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha : Portál, 2006. 320 s. ISBN 80-7367-154-9. část 1, s. 31-34.
- UZEL, Radim. Co je normální v sexualitě člověka. In *Výchova k sexuální reprodukčnímu zdraví*. Praha : Maxdorf, 2011. 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4. Kapitola 8, s. 126-129.
- VÁLKOVÁ, Helena. Vymezení předmetu kriminologie, její postavení v systému v dnešních oborech zabývajících se kriminalitou a vztah k trestní politice. In *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4. Kapitola 1, s. 1-17.
- VÁLKOVÁ, Helena. Vývoj názoru na příčiny kriminality, jednotlivé kriminologické směry a trendy. In *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4. Kapitola 3, s. 51-122.
- VESELÝ, Arnošt. Analýza a vymezení problému. In *Analýza a tvorba veřejných politik : příklady, metody a praxe*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5. Kapitola 8, s. 191-234.
- VESELÝ, Arnošt. Veřejná politika. In *Analýza a tvorba veřejných politik : příklady, metody a praxe*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5. Kapitola 1, s. 13-41.
- WEISS, Petr. Evoluční základy lidské sexuality. In *Sexuologie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8. Kapitola 32, s. 653-666.
- WEISS, Petr. Trendy a rizikové faktory v sexuálním chování a v sexuálních postojích obyvatel České republiky na začátku 21. století. In *Psychologické aspekty změny v české společnosti : pohled na přelomu tisíciletí*. Praha : Grada Publishing, 2011. 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1. Kapitola 1.4, s. 69-83.
- ZEMEK, Pavel. Poruchy osobnosti a chování dospělých : sexuální deviace, aberace, parafilie, úchytky. In *Speciální psychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2001. 206 s. ISBN 80-7184-203-6. Kapitola 15, s. 149-153.
- ZVÍNA, Jaroslav. Historie sexuologie. In *Sexuologie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8. Kapitola 1, s. 1-10.

Legislativa R

- *Ústava České republiky* . 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů .
- *Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*, . 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 115/2006 Sb., *o registrovaném partnerství a o změnách některých souvisejících zákonů* , ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 128/2000 Sb., *o obcích (obecní zřízení)*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 198/2009 Sb., *o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změnách některých zákonů (antidiskriminační zákon)*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 200/1990 Sb., *o pěstupcích*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 241/1922 Sb., *o potírání pohlavních nemocí*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 258/2000 Sb., *o ochraně veřejného zdraví a o změnách některých souvisejících zákonů* , ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 262/2006 Sb., *zákoník práce*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 372/2011 Sb., *o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 373/2011 Sb., *o specifických zdravotních službách*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů .
- *Zákon* . 435/2004 Sb., *o zaměstnanosti*, ve znění pozdějších předpisů .

Legislativa mezinárodní

- *Všeobecná deklarace lidských práv* [online]. Organizace spojených národů, 1948 [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf).
- *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* [online]. Organizace spojených národů, 1966 [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf).
- *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* [online]. Organizace spojených národů, 1966 [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf).

- *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* [online]. Rada Evropy, 1950 [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z www: <http://www.euroskop.cz/gallery/2/772-umluva_o_ochrane_lidskych_prav_a_svobod.pdf>.
- *Evropská sociální charta* [online]. Rada Evropy, 1961 [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z www: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf>>.
- *Revidovaná Evropská sociální charta* [online]. Rada Evropy, 1996 [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z www: <http://www.euroskop.cz/gallery/5/1684-b9639fb5_72e4_4560_9489_dc6ddba5a898.pdf>.
- *Listina základních práv Evropské unie* [online]. Úřední věstník Evropské unie, 2010 (2010/C 83/02) [citováno 2. 5. 2014]. Dostupné z www: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:CS:PDF>>.

Ostatní dokumenty

- *Declaration of Sexual Rights* [online]. World Association for Sexual Health (WAS), 1999 [citováno 30. 4. 2014]. Dostupné z www: <<http://www.worldsexology.org/resources/declaration-of-sexual-rights/>>.
- *MKN-10 : Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů* [online]. Desátá revize, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014 [citováno 10. 4. 2014]. Světová zdravotnická organizace (SZO), 2008. Dostupné z www: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>. ISBN 92-4-154649-2 (svazek 1.).

Internetové zdroje

- American Psychiatric Association. *DSM-5 Development* [online]. Datum publikování neuváděno [citováno 10. 4. 2014]. Dostupné z www: <<http://www.psych.org/practice/dsm>>.
- *Právní normy* [online]. Sexuologická společnost LS JEP [citováno 30. 4. 2014]. Dostupné z www: <<http://www.sexuologickaspolecnost.cz/pravni-normy>>.
- *Sexual and reproductive health* [online]. World Health Organization, 2014 [citováno 3. 5. 2014]. Dostupné z www: <http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/sexual_health/en/>.

Konference, semináře

- *XXV. Bohnické sexuologické dny*. Hlavní téma konference: současná praxe léčení bytosti aneb „Jak se kde léčí.“ Praha, 21.-22. února 2013. Sexuologická společnost LS JEP a Psychiatrická léčebna Bohnice.

Internetové stránky

- <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu> Sbírka zákonů a mezinárodních smluv
- <http://eur-lex.europa.eu> EUR-Lex (přístup k právu EU)
- <http://portal.gov.cz> Portál veřejné správy (MVR)
- www.euroskop.cz Euroskop.cz
- www.mpsv.cz Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
- www.muni.cz Masarykova univerzita
- www.osn.cz Informační centrum OSN v Praze
- www.psych.org American Psychiatric Association
- www.sexuologickaspolecnost.cz Sexuologická společnost LS JEP
- www.soc.cas.cz Sociologický ústav Akademie věd ČR
- www.uzis.cz Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
- www.worldsexology.org World Association for Sexual Health

Seznam příloh

- Příloha . 1:** Sexuální poruchy, které nejsou způsobeny organickou poruchou nebo nemocí (F52 podle MKN-10) (tabulka)
- Příloha . 2:** Poruchy pohlavní identity (F64 podle MKN-10) (tabulka)
- Příloha . 3:** Poruchy sexuální preference (F65 podle MKN-10) (tabulka)
- Příloha . 4:** Poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem a orientací (F66 podle MKN-10) (tabulka)
- Příloha . 5:** Ústava České republiky – vybraná ustanovení
- Příloha . 6:** Listina základních práv a svobod – vybraná ustanovení
- Příloha . 7:** Vnitřní konceptuální rámec sexuálních práv (graf)
- Příloha . 8:** Zákon . 40/2009 Sb., trestní zákoník – vybraná ustanovení

P ílohy

P íloha . 1:

Sexuální poruchy, které nejsou způsobeny organickou poruchou nebo nemocí (F52 podle MKN-10)

Sexuální dysfunkce zahrnují nejprve další poruchy, které způsobují, že jedinec není schopen se podílet na sexuálním vztahu tak, jak by si přál. Sexuální odpověď je psychosomatický proces a nejde o ni pouze psychologické i somatické procesy způsobují sexuální poruchy.

<i>Kód</i>	<i>Název a popis (popis . alternativní terminologie)</i>
F52.0	<p>Nedostatek nebo ztráta sexuální žádostivosti</p> <p>Jde o základní problém, nikoliv sekundární k jiným sexuálním poruchám, jako jsou poruchy erekce nebo dyspareunie.</p> <p>Frigidita Snížená sexuální žádostivost</p>
F52.1	<p>Odpor k sexualitě a nedostatek požitku ze sexuality</p> <p>Představa sexuálního aktu produkuje příliš mnoho obav nebo úzkostí, takže se sexuální aktivitě vyhýbá (sexuální averze), nebo sexuální odpověď i orgasmus jsou správně pociťovány, ale je nedostatek dostatečného potěšení (nedostatek sexuálního uspokojení).</p> <p>Anhedonie (sexuální)</p>
F52.2	<p>Selhání genitální odpovědi</p> <p>U muže jde o poruchy erekce. Základním problémem je obtíž se vznikem nebo udržení erekce dostatečné pro úspěšnou soulož. U ženy jde o suchost vagíny nebo nedostatečnou schopnost lubrikace.</p> <p>Porucha ženské sexuální vzrušivosti Poruchy erekce Psychogenní impotence</p>
F52.3	<p>Poruchy orgasmu</p> <p>Orgasmus se buď neobjevuje nebo je zjevně opožděný.</p> <p>Potlačený (mužský nebo ženský) orgasmus Psychogenní anorgasmie</p>
F52.4	<p>Předčasná ejakulace</p> <p>Neschopnost ovládat dostatečnou ejakulaci pro potěšení obou partnerů ze soulože.</p>
F52.5	<p>Neorganický vaginismus</p> <p>Spazmus svalů pánevního dna obklopujících vagínu, který způsobuje uzavření vchodu do vagíny. Zavedení penisu je bolestivé nebo nemožné.</p> <p>Neorganický vaginismus Psychogenní vaginismus</p>

F52.6	<p>Neorganická dyspareunie</p> <p>Dyspareunie (neboli bolest b hem souložě) se vyskytuje u žen i u muž . M že být zp sobena lokální patologií, a pak musí být správn za azena pod patologický stav. Tato položka je ur ena pro použití pouze pokud není žádná primární neorganická sexuální dysfunkce (nap . vaginismus nebo suchost vaginy).</p> <p>Psychogenní dyspareunie</p>
F52.7	<p>Nadm rné sexuální nutkání</p> <p>Nymfomanie</p> <p>Satyriasis</p>
F52.8	<p>Jiné sexuální poruchy, které nejsou zp sobeny organickou poruchou nebo nemocí</p>
F52.9	<p>Neur ená sexuální porucha, která není zp sobena organickou poruchou nebo nemocí</p>

Zdroj:

MKN-10 : Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problém [online]. Desátá revize, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014 [citováno 10. 4. 2014]. Sv tová zdravotnická organizace (SZO), 2008. Dostupné z www: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>. ISBN 92-4-154649-2 (svazek 1.).

Příloha . 2:
Poruchy pohlavní identity (F64 podle MKN-10)

Kód	Název a popis (pop . alternativní terminologie)
F64.0	<p>Transsexualismus</p> <p>Žádost žít a být akceptován jako člen opaného pohlaví, obvykle spojený s pocitem nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo s jeho nevhodností, a s plánem chirurgického a hormonálního zásahu, aby toto odpovídalo, pokud možno, preferovanému pohlaví.</p>
F64.1	<p>Transvestitismus dvojí role</p> <p>Nošení šatů opaného pohlaví pro část vlastní existence, aby se užila do asná zkušenost členství v opaném pohlaví, ale bez plánu trvalejší změny pohlaví nebo přidruženého chirurgického provedení, a bez sexuálního vzrušení provázejícího převlékání.</p> <p>Porucha pohlavní identity v dospívání nebo dospělosti, nikoliv transexuálního typu</p>
F64.2	<p>Porucha pohlavní identity v dětství</p> <p>Porucha, která se první projevuje v raném dětství (a v každém případě před pubertou), charakterizovaná přetrvávající intenzivní nespokojeností s daným pohlavím, souasn s plánem být (nebo trváním na tom, že je) opaného pohlaví. Přetrvává zaměňování se oblečením a činnostmi opaného pohlaví a odmítáním vlastního. Tato diagnóza vyžaduje hluboké narušení normální sexuální identity; pouhé klukovské chování dívek a dívčí chování chlapců není pro tuto diagnózu dostatečné.</p> <p>Poruchy sexuální identity u individuů, která dosáhla nebo právě vstupují do puberty, by neměla být zařazena sem, ale do F66.</p>
F64.8	<p>Jiné poruchy pohlavní identity</p>
F64.9	<p>Poruchy pohlavní identity nespecifikované</p> <p>Porucha pohlavní role nespecifikovaná</p>

Zdroj:

MKN-10 : Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. Desátá revize, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014 [citováno 10. 4. 2014]. Světová zdravotnická organizace (SZO), 2008. Dostupné z [www: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>](http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html). ISBN 92-4-154649-2 (svazek 1.).

Příloha . 3:
Poruchy sexuální preference (F65 podle MKN-10)

Patří sem parafilie.

F65.0	<p>Fetišismus</p> <p>Spoléhání na n které neživé předměty jako stimulus pro sexuální vzrušení a sexuální uspokojení. Mnohé fetiše jsou ve vztahu k lidskému tělu, jako oděvné předměty a obuv. Jiné běžné předměty jsou charakterizovány určitou strukturou, jako guma, plastické hmoty a kůže. Fetiše se rozlišují ve své důležitosti pro daného jednotlivce. V nich některých případech jednoduše slouží ke zvýšení sexuálního vzrušení, které je docilováno normálními cestami (například má-li na sobě část oděvu, který nosil partner).</p>
F65.1	<p>Fetišistický transvestitismus</p> <p>Nošení šatů opačného pohlaví, aby se dosáhlo sexuálního vzrušení, a aby se vytvořilo vzezření osoby opačného pohlaví. Fetišistický transvestitismus je odlišen od transsexuálního transvestitismu svou jasnou souvislostí se sexuálním nabuzením a silným přáním odstranit oblečení, jakmile se dostaví orgasmus a sexuální nabuzení klesá. Může se vyskytovat jako časnější fáze ve vývoji transsexualismu.</p> <p>Transvestitický fetišismus</p>
F65.2	<p>Exhibicionismus</p> <p>Recidivující nebo přetrvávající tendence ukazovat genitál cizím lidem (obvykle opačného pohlaví) nebo lidem na veřejných místech bez výzvy nebo záměru intimního kontaktu. Sexuální vzrušení se obvykle, ale ne vždy, dostavuje v době expozice a tento čin je obvykle následován masturbací.</p>
F65.3	<p>Voyerismus</p> <p>Vracející se nebo přetrvávající tendence dívat se na osoby v sexuálním nebo intimním chování, jako je svlékání, aniž o tom pozorovaný objekt ví. Obvykle vede k sexuálnímu vzrušení a masturbaci.</p>
F65.4	<p>Pedofilie</p> <p>Sexuální preference dětí, buď chlapců nebo děvčat nebo obojího pohlaví, obvykle prepubertálního nebo časně pubertálního věku.</p>
F65.5	<p>Sadomasochismus</p> <p>Preference sexuální aktivity, která zahrnuje přiblížení bolesti, ponížení nebo omezování osobní svobody. Jestliže subjekt raději takovou stimulaci přijímá, jde o masochismus, jestliže jí sám provádí, pak jde o sadismus. Subjekt často pociťuje sexuální vzrušení jak ze sadistických, tak masochistických aktivit.</p> <p>Masochismus</p> <p>Sadismus</p>
F65.6	<p>Mnohočetné poruchy sexuální preference</p> <p>Někdy se u jedné osoby vyskytne více než jedna abnormální sexuální preference a žádná není hlavní. Nejobvyklejší kombinací je fetišismus, transvestitismus a sadomasochismus.</p>
F65.8	<p>Jiné poruchy sexuální preference</p>

	<p>Rozmanitost jiných vzorců sexuální preference a aktivity jako obscénní telefonické hovory, pítlaování se na lidi v tla enici na veřejných místech z d vodu sexuální stimulace, sexuální aktivity se zví aty a vlastní škrcení nebo vyvolávání mozkové anoxie pro v tší intenzitu sexuálního vzrušení.</p> <p>Frotérství</p> <p>Nekrofilie</p>
F65.9	<p>Porucha sexuální preference nespecifikovaná</p> <p>Sexuální deviace nespecifikovaná</p>

Zdroj:

MKN-10 : Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. Desátá revize, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014 [citováno 10. 4. 2014]. Světová zdravotnická organizace (SZO), 2008. Dostupné z www: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>. ISBN 92-4-154649-2 (svazek 1.).

Příloha . 4:**Poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem a orientací (F66 podle MKN-10)**

Poznámka: sexuální orientace sama o sobě se nepovažuje za poruchu.

F66.0	Porucha sexuálního vyzrání Pacient si není jistý svou pohlavní totožností nebo sexuální orientací, což způsobuje úzkost a depresi. Nejčastěji je tomu u dospívajících, kteří si nejsou jisti, jestli jsou homosexuální, heterosexuální nebo bisexuální orientace nebo u osob, kde po období zjevně stabilní sexuální orientace, nastane během dlouhotrvajícího vztahu, najednou poznají, že jejich sexuální orientace se změnila.
F66.1	Egodystonická sexuální orientace Pohlavní identita nebo sexuální preference je nepochybná (buď heterosexuální, homosexuální, bisexuální, prepubertální), ale subjekt si přeje, aby byla jiná vzhledem k přidruženým psychickým a behaviorálním poruchám a má zájem vyhledat léčbu, aby došlo ke změně.
F66.2	Porucha sexuálních vztahů Pohlavní identita nebo sexuální orientace (buď heterosexuální, homosexuální nebo bisexuální) je odpovědná za obtíže ve vytváření nebo udržování vztahů se sexuálním partnerem.
F66.8	Jiné poruchy psychosexuálního vývoje
F66.9	Porucha psychosexuálního vývoje nespecifikovaná

Zdroj:

MKN-10 : Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. Desátá revize, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014 [citováno 10. 4. 2014]. Světová zdravotnická organizace (SZO), 2008. Dostupné z [www: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>](http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html). ISBN 92-4-154649-2 (svazek 1.).

Příloha . 5:**Ústava České republiky – vybraná ustanovení**

. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů⁵⁵

I.1

(1) Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

(2) Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.

I.2

(1) Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

(3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsobem, které stanoví zákon.

(4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

I.3

Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.

I.4

Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.

I.6

Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování v tšiny dbá ochrany menšin.

I.10

Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

⁵⁵ Právní stav k 30. 4. 2014.

Příloha . 6:**Listina základních práv a svobod – vybraná ustanovení**

. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů⁵⁶

I.1

Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, neproměnitelné a nezrušitelné.

I.2

(2) Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.

(3) Každý má právo říci, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen říci, co zákon neukládá.

I.3

(1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního příslušenství, původu, příslušenství k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

I.4

(1) Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.

(2) Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod (dále jen "Listina") upraveny pouze zákonem.

(3) Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.

I.7

(1) Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

I.8

(1) Osobní svoboda je zaručena.

(2) Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než způsobem a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku.

(3) Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržovaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržování, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadržovanou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.

(4) Zatknout obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce musí zatčenou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji propustit na svobodu.

(5) Nikdo nesmí být vzat do vazby, lež způsobem a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu.

(6) Zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do 7 dnů.

⁵⁶ Právní stav k 30. 4. 2014.

I.10

- (1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní důstojnost, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.
- (2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

I.12

- (1) Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.

I.14

- (1) Svoboda pohybu a pobytu je zaručena.

I.15

- (1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

I.16

- (1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

I.17

- (1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

I.31

Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

I.32

- (1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.

I.39

Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

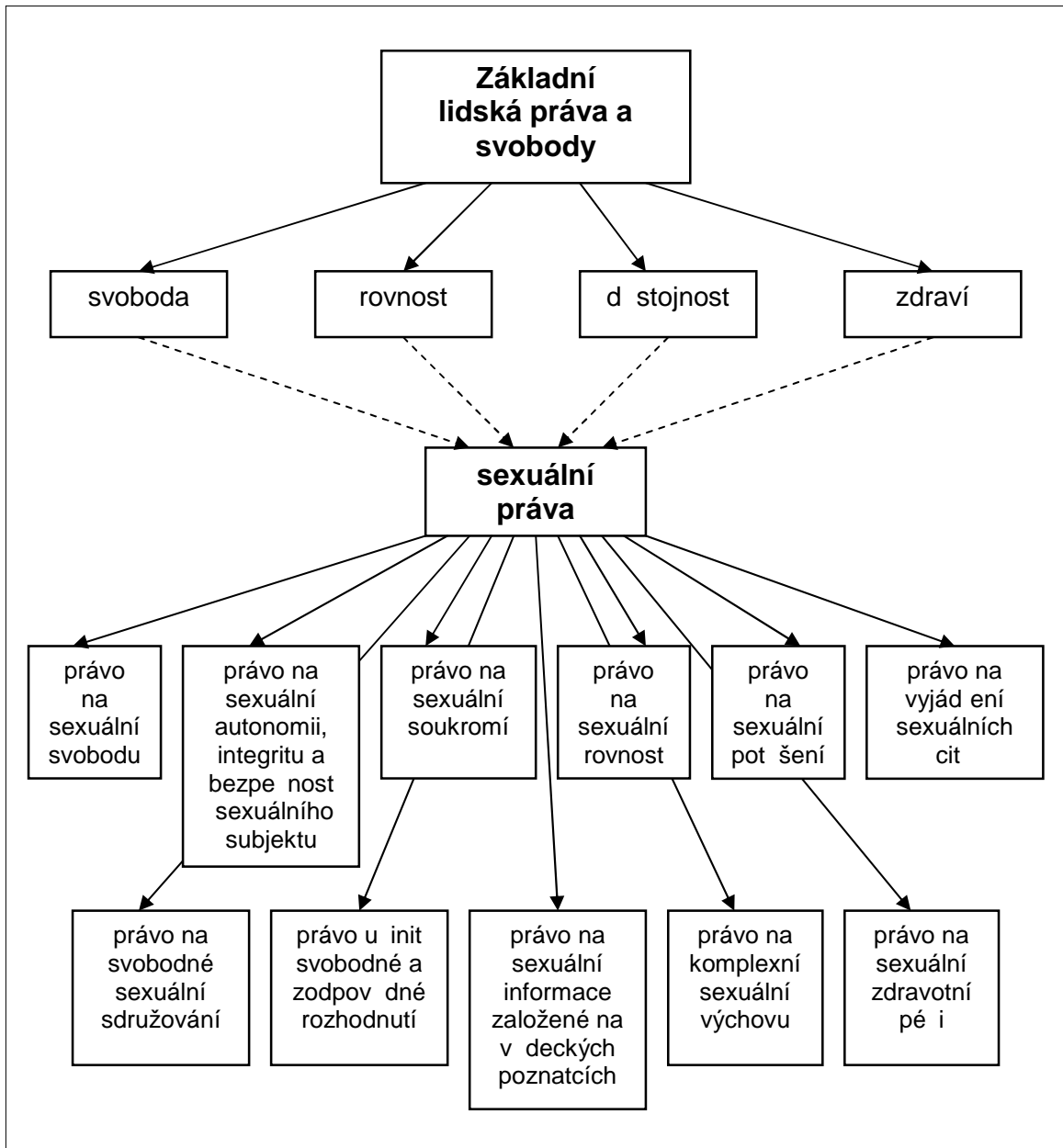
I.40

- (1) Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.
- (2) Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.

Příloha 7:

Vnitřní konceptuální rámec sexuálních práv

(podle Světové deklarace sexuálních práv, WAS, 1999)

Zdroj: autor podle Světové deklarace sexuálních práv (český překlad viz Uzel 2004 a 2011).

Příloha . 8:
Zákon . 40/2009 Sb., trestní zákoník – vybraná ustanovení⁵⁷

Hlava III

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

§ 185

Znásilnění

(1) Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

(2) Odnětím svobody na dva léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsoby srovnatelným se souloží,

b) na dítě, nebo

c) se zbraní.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítě mladší patnácti let,

b) spáchá-li takový čin na osobu ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo

c) způsobil-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobil-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná.

§ 186

Sexuální nátlak

(1) Kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán pachatel, který přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti, nebo svého postavení a z nich vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) na dítě, nebo

b) nejméně se dvěma osobami.

(4) Odnětím svobody na dva léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 se zbraní,

b) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 na osobu ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo

c) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny.

(5) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítě mladší patnácti let, nebo

b) způsobil-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(6) Odnětím svobody na deset až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobil-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 smrt.

(7) Příprava je trestná.

⁵⁷ Právní stav k 30. 4. 2014.

§ 187

Pohlavní zneužití

(1) Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem souběhem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

(2) Odnětím svobody na dva léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let svobodněm jeho dozoru, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěry rozhodnosti nebo vlivu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Píprava je trestná.

§ 188

Soulož mezi příbuznými

Kdo vykoná soulož s příbuzným v pokolení prvním nebo se sourozencem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

§ 189

Kuplíství

(1) Kdo jiného první je, zjedná, najme, zláká nebo svede k provozování prostituce, nebo kdo kořistí z prostituce provozované jiným, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až na tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím v cí nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Odnětím svobody na dva léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch, nebo

b) jako člen organizované skupiny.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na osm až patnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

§ 190

Prostituce ohrožující mravní vývoj dětí

(1) Kdo provozuje prostituci v blízkosti školy, školského nebo jiného obdobného zařízení nebo místa, které je vyhrazeno nebo určeno pro pobyt nebo návštěvu dětí, bude potrestán odnětím svobody až na dva léta.

(2) Kdo organizuje, stěží nebo jiným způsobem zajišťuje provozování prostituce v blízkosti školy, školského nebo jiného obdobného zařízení nebo místa, které je vyhrazeno nebo určeno pro pobyt nebo návštěvu dětí, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím v cí nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) nejméně na dvou takových místech, nebo

b) opakovaně.

§ 191

Šíření pornografie

(1) Kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, šíří veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, v němž se projevuje násilí či neúcta k člověku, nebo které popisuje, zobrazuje nebo jinak znázorňuje pohlavní styk

se zvířetem, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím v cí nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Kdo písemně, fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo

a) nabízí, ponechává nebo zpřístupňuje dítěti, nebo

b) na místě, které je dítětem přístupné, vystavuje nebo jinak zpřístupňuje, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím v cí nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, spáchal-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) jako člen organizované skupiny,

b) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobným způsobem, nebo

c) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

(4) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchal-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) jako člen organizované skupiny působící ve více státech, nebo

b) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

§ 192

Výroba a jiné nakládání s dětmi a pornografií

(1) Kdo přechovává fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě nebo osobu, jež se jeví být dítětem, bude potrestán odnětím svobody až na dva roky.

(2) Kdo vyrobí, doveze, vyveze, převezde, nabídne, iní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě nebo osobu, jež se jeví být dítětem, anebo kdo kořistí z takového pornografického díla,

bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím v cí nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až šest let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, spáchal-li čin uvedený v odstavci 2

a) jako člen organizované skupiny,

b) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobným způsobem, nebo

c) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

(4) Odnětím svobody na tři léta až osm let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, spáchal-li čin uvedený v odstavci 2

a) jako člen organizované skupiny působící ve více státech, nebo

b) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

§ 193

Zneužití dítěte k výrobě pornografie

(1) Kdo písemně, zjedná, najme, zláká, svede nebo zneužije dítě k výrobě pornografického díla nebo kořistí z úřasti dítěte na takovém pornografickém díle, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až šest let bude pachatel potrestán, spáchal-li čin uvedený v odstavci 1

a) jako člen organizované skupiny, nebo

b) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

(3) Odnětím svobody na tři léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchal-li čin uvedený v odstavci 1

a) jako člen organizované skupiny působící ve více státech, nebo

b) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.